

Irodalmi Jelen

XXII. évfolyam, 253. szám

2022. NOVEMBER

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5.,

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

tel.: +40-257-280-751, +40-257-280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Munkatársak: **Varga Melinda** (vers, interjú), **Bene Zoltán** (próza),

Laik Eszter (helyszíni tudósítások, műfordítás, esszé),

dr. Hegyi Pál (tudomány, esszé), **Lázár Kinga**, **Ferencz Nagy Zoltán** (kritika), **Szócs Tekla** (fotó)

Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**

Lektor: **Jámbor Gyula**

Örökös munkatársak: **Faludy György, Makkai Ádám,**
Méhes György, Szócs Géza

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

A borítón **ALICE BAILLY (1872–1938)** festménye

Böszörményi Zoltán

El nem küldött levél Marcel Proustnak

*Az emlékezés függőkertjében
visszhangzik a madárének,
vonatfüttty díszíti a reggel hangjait,
láthatatlan falak cserélnek helyet a gondolatban.*

*Az értelem nem felejt,
a bordákra, a térdekre, a vállakra emel,
álomból épít kikeletet.*

*A combray-i madárfészek
a pillanat morzsáit őrzi,
a magány képlékeny formáit,
a baldachinos ágy napfényfoltjait.*

*A múlt az örömszerzés tárháza,
gondolataiba fogódzik az ember,
érdekes dolgokra, olvasmányokra,
versre reflektál:
az erkölcs is gyűlöletes olykor.*

*Mennyire összeér, egymást követi
a kíváncsiságot gerjesztő történések körhintája,
a szédítő szárnyalás,
a szív remegése,
a laterna magica mozgó képei,
az érthetetlen igyekvés,
a mohó szenvedély:
megmenteni mindent, ami egyedi.*

*A vágnak bűne van, és illata,
Röngöl*-sugara
átvilágítja,
ami átvilágíthatatlan,
láthatóvá teszi
a színes virágszirmokat,
és azt is,
ami az idő vizében a legmélyebb,
a legmulandóbb,
a legtítkosabb,
a legvéletlenebb.*

*Boldog, aki a bizonytalanságban
képes ráésmélni egy emlékre,
majd megfürödve benne,
a szüntelen megfelelési kényszerben
mindennek meg is felel.*

*Swann még gyászolja halott feleségét,
sejtheted fájdalomba merevedett arcát,
az idő, ha vászonra vetítéd,
megőrzi a parkban tett sétát,
és a mondatot: Ej, hiába, drága Amédée,
mégiscsak szép ez az élet!*

*A számkivetettségben
fellélegeznek a szavak,
az érzelemnek mitológiája van,
töprengéshada,
a talány aranysejtmét lobogtatja,
mint harci zászlót, ha rohamozni akar,
látod a fényszálak rostjain átszüremkedő
guermpjes-i árnyakat?*

*Ablakfüggönyök mögött,
ébredések forgószelében
hiába panaszkodtál, gyötört a bánat,
és fájt: nincs hajlamod az írásra,
le kell mondanod
az irodalmi dicsőség reményéről,
ami tollad alól kikerült,
vetekszik a halhatatlansággal.*

* Röntgen

Marcel Proust (1871–1922)

Bene Zoltán

Barbares

(Részlet az *Igazak* című, készülő regényből)

Március végén a rendőrnnyomozóknak egyszeri jutalmat utalt ki a városparancsnokság. Ezzel ismerték el a munkájukat, amely leginkább abból állt, hogy az ismert és nyilvántartott szegedi kommunisták listáját átadták a franciáknak. Igaz Gerő sem azt nem érezte, hogy megszolgált volna ezt az összeget, sem büszkeséget amiatt, hogy – ha lagymatagon és a Klárával titkon folytatott eufórikus viszony miatt mintegy önkívületi állapotban is, de – részt vett a jutalmat érő tevékenységben, amelyet annak ellenére, hogy nem szimpatizált a vörösökkel, igen közel érzett a besúgáshoz, ennél fogva a jutalmat a júdáspénzhez. Mindennek ellenére a pénz igen jól jött, végre meg tudta adni a tartozását Albertnek, akihez a decemberi kölcsön óta még kétszer fordult hitelért, így összesen már kétszáz koronával volt adósa a Jatata portásának. Elhatározta, hogy a jutalom több mint a felét, kétszázharminc koronát ennek a kiegyenlítésére fordítja, így még némi kamatot is fizet, ha jelképes összegűt is, kivált, ha tekintetbe vesszük a pénz gyors értéktelenedését. Március utolsó napján, ami hétfőre esett, el is látogatott a Bánomkert sorra, ahol az Angyal-ház, azaz a Jatata szomszédságában, egy pincelakásban lakott Albert. Ezúttal azonban nem tartózkodott otthon. Mivel lassan a városra ereszkedett a szürkület, a nyomozó arra a következtetésre jutott, Albert már a munkahelyén van, elsétált hát a Jatatáig.

A portást, aki inkább amolyan rendfenntartó és testőr szerepet töltött be a kuplerájban, valóban az Angyal-házban találta. Gyorsan el is számoltak egymással. Albert elégedetten, sőt, elismerően csettintett.

- Nem gondoltam, hogy megadja, nyomozó – jelentette ki.
- Nem élek vissza a helyzetemmel – önérzeteskedett Igaz Gerő.

– No, azzal most nehéz is lenne – lépett hozzájuk egy hórihorgas férfi. Az arca nagyon keskeny volt, kiugró pofacsontokkal, mélyen ülő szemekkel. Nem kellett hozzá sok képzelőerő, hogy egy halálfejre emlékeztesse az embert. Ennek ellenére Igaz Gerő nem nevezte volna kellemetlen jelenségnek. Taszítónak semmiképp. Jóllehet megnyerőnek sem.

– A franciák diktálnak nálunk – folytatta a férfi. Úgy beszélt, mintha egy láthatalan kéz befogta volna az orrát. – Az ország más vidékein meg vagy a vörösök, vagy valamelyik balkáni csőcselék! Barbárok mindenütt! Gyalázat!

Két Imperatores szivart húzott elő a belső zsebéből, az egyiket a nyomozónak nyújtotta.

– Éljen vele – mondta. – A nevem Balog Károly.

– Akit fuvarosnak is neveznek – egészítette ki Igaz Gerő gondolkodás nélkül, szinte automatikusan. A szivart nem vette el.

– Ahogy mondja, nyomozó – bólintott Balog, s az arcán át-suhant egy furcsa grimasz, ami talán vigyor lehetett. A szivart továbbra is a rendőr orra előtt tartotta.

– Egy kis kikapcsolódásra is hajlik, vagy szigorúan csak üzleti ügyben van jelen? – kérdezte némi támadó éllel.

– Csakis Alberthez jöttem.

– De nem hivatalos minőségben, ha nem tévedek? – Balog kissé irritáló orrhangjából továbbra is agressziót és lekezelést véltek kihallani Igaz Gerő. A legszívesebben kiverte volna az Imperatorest a felé nyúló kézből, ehelyett azonban elvette a szivart, és megrázta a fejét.

– Természetesen nem.

Balog tüzet adott a rendőrnymozónak, aki mélyet szippantott a finom dohányból. Magában el kellett ismernie, hogy igen-igen jelentős a különbség a Memphis és az Imperatores élvezeti értéke között. Ez bőszítette, ám bosszúsága nem a dohányárúnak szólt, sokkal inkább a saját helyzetének és annak, aki megkínálta a füstölnivalóval.

– Pedig van itt néhány tüzes kis nő – jegyezte meg a fuvaros Balog. – Amíg tönkre nem teszi mindet az a sok majom, addig érdemes lenne kipróbálnia egyiket-másikat!

– Miféle majmokra gondol? – kérdezte Igaz Gerő.

– Hát nem tudja, nem hallotta, nem látta, hogy ide járnak ezek a *francia* gyarmatiak? – fintorgott undorral a fuvaros Balog. – Gyarmatinak nevezik őket, és így hívják saját magukat is, miközben... Eh! A tisztjeiktől is fölfordul a gyomrom, nemhogy ezektől...

– Márpedig elhiheti, hogy jobban jártunk velük, mit a rácokkal vagy az oláhokkal – jelentette ki Igaz Gerő, ki tudja, hányadik alkalommal az elmúlt hetekben, hónapokban.

Balog Károly pár pillanatig a homlokát ráncolta, mintha eltűnődne a nyomozó szavain.

– Talán – bökte ki végül. – A legjobb azonban az lenne, ha a magunk urai lennénk. Se *francia* gyarmatiak, se rácok, se oláhok, se bolsevik, se zsidó söpredék, se ezek mindenféle keresztezése és keveredése meg korcsosulása nem ülne a nyakunkon! Ébredni kellene, lerázni magunkról ezt a sok vérszipolyt, mint a bivaly a bögölylegyet a hátáról!

Ébredni, gondolta Igaz Gerő, hát persze, ébredni – ezt egyre gyakrabban hallja, és mindig ezen a kihívó hangon, ezzel a baljóslatú hangsúllyal.

– Horváth úrral, aki segédfogalmazó minálunk, ilyenekről is szoktak társalogni? – érdeklődött mintegy mellékesen.

– Vele is, igen. És sokakkal még. Ébrednek azért a magyarok... Ha nem is minden magyar hajlandó tisztán látni, tisztán érezni és gondolkodni, azért vagyunk jópáran, akik igen...

– Értem – vágott közbe a nyomozó határozottan.

– Horváth úr szerint a vejét a szerbek ölték meg – váltott témát Balog.

– Erről nem mondhatok semmit – mentegetőzött Igaz Gerő. – Annyit csupán, amennyit az újságok is megírtak.

– Ne aggódjon, én Zilahy barátomtól úgysis megtudok mindent – somolygott Balog Károly.

Zilahy, Zilahy, ismételte magában Igaz Gerő. Aztán hirtelen mintha megérezte volna a Nílus cigaretta illatát: az elegáns úr a Zoltán utcai házmeesterlakásban!

– Zilahy Ágoston, a hírszerzés századosa – dünnyögte.
– És emellett egy igaz, ébredő magyar – vágta rá diadalittasan Balog Károly. – Volt szerencsém – tette még hozzá, megbökte a kalapját, azzal odébb állt.

– Ez egy vadbarom amúgy, viszont övé a fél ház – köpött egy hegyeset a távozó után Albert. – Nagy a pofája, a lövészárokban bezzeg maga alá hugyozott volna!

– Ezt nem tudhatjuk – morogta Igaz Gerő, s nem értette, miért veszi védelmébe Balogot, még ha ilyen lagymatagon is.

– Viszont attól, hogy egy vadbarom, attól még igaza van – folytatta a portás. – Látom itt minden este ezt a sok francia egyenruhába bújtatott sivatagi majmot, hallom a híreket, mit művelnek a szülővárosomban a megszállók, az a balkáni csürhe, a vörösök meg Pesten garázdálkodnak, s mit ad Isten, a legtöbbjük zsidó, és nem tudok másra gondolni, csakis arra, hogy ébredni kéne, de még mennyire, hogy ébredni!

– Élni inkább, Albert, élni, ha már egyszer átvészeltük ezt az elmúlt öt évet...

– Hát éljen, nyomozó, ha hagyják!

Igaz Gerő kilépett az utcára, de még hallotta, ahogy Albert megtoldja a mondanivalóját:

– Csak hát nem fogják hagyni, arra mérget vehet!

A nyomozó megtorpant a bordélyház lépcsőjén, de nem reagált a portás szavaira. Figyelmét akkor már a kovácsoltvas kapu kötötte le, pontosabban a két alak, akik a kapuban egymásnak feszültek.

– Adhhab 'iilaa aljahimi, kafir! – lihegte az egyik.

– A kurva anyádat! – sziszegte a másik, aztán a szavak ordításba torkolltak, Igaz Gerő pedig egy pillanatra megdermedt, ám menten magához tért, ahogy Albert elsuhant mellette. A portás, akár egy párdúc vetette magát a küzdelembe, s mire a nyomozó a tetthelyre ért, már hátra is csavarta a kezét az egyik verekedőnek: egy arabképű, a marokkói szpáhik egyenruháját viselő francia katonának. A másik dulakodó a földön fetrengett, s úgy nyüszt, mint egy kutya, a kezét a szemére szorította.

– Megvakított ez az állat! – nyögte, miközben próbált talpra állni.

Igaz Gerő az Albert vasmarkában vergődő katonához fordult.

– Qu'est-il arrivé? – kérdezte rossz franciasággal.

– Cet homme a dit que je suis un singe – felelte hasonlóképpen gyöngé francia kiejtéssel az arabképű.

– Majomnak nevezte, azért ugrott neki – fordított Igaz Gerő Albertnek.

– No hiszen – biggyesztette le az alsó ajkát a portás, és a szpáhi veséjébe térdelt.

– Albert! – kiáltott rá szigorúan a nyomozó, aztán tovább faggatta a katonát.

– Êtes-vous un spahi?

– Oui.

– Rester calme! Je suis un policier – mutatta föl a jelvényét. A szpáhi megvonta a vállát.

– Albert, menj, telefonálj a rendőrségre! – utasította a portást, s közben előhúzta a fegyverét. – És orvost is hívjanak!

Albert teljes erőből gyomorszájon vágta, aztán elengedte a szpáhit, aki menten összegörnyedt, és a fogát csikorgatta. A másik férfi, akivel verekedett, még mindig a szemét fogva jajgatott. Igaz Gerő ekkor fölismerte: Majer úr volt, a hentes a Szabadkai sugárútról. Ahogyan Balog és Albert, szintén egy ébredő magyar...

– Kellett ez magának, Májer úr? – kérdezte félhangosan. – A kutyaúristenit ennek a kurva világnak!

A szpáhi időközben kiegyenesedett, gyűlölködve nézte a szenvedő hentest és a nyomozót. Igaz Gerő ráfogta a pisztolyát.

– Rester calme, ne bouge pas! Je suis un policier.

Az arab nem mozdult, nekitámaszkodott a kapunak. Széles övéből tör nyele kandikált elő.

– Couteau – mutatott Igaz Gerő a szúrószerszámra. – Jette-le!

A szpáhi kihúzta az övéből, és a nyomozó lába elé dobta a szép, mives jatagánt.

– Paix! – Igaz Gerő szája egészen kiszáradt. – Paix! Nyugodjon meg maga is, Májer úr, úton van a segítség!

– A szemem, cseszse meg, a szemem... – nyöszörögte a hentes.

– Azt cseszheti már – érkezett vissza Albert. – Telefonáltam. Mindenki jön.

Az orvos ért oda először. Megvizsgálta a földön ülve mind hangosabban panaszkodó Májert, megállapította, hogy mindkét szeme súlyosan megsérült, a szpáhi egy-egy hüvelykujját nyomta a jobb és a bal szemüregébe, s ha Albert nem lép közbe, minden bizonnyal ki is pattintotta volna a szemeit a helyükről, így azonban talán menthetőek.

– A jobb legalábbis – morfondírozott a doktor. – A balért nem kezekedem...

Kisvártatva odaértek a betegszállítók, szinte egyszerre a csendőrséggel és a francia katonai rendőrséggel. Májert urat hordágyon vitték el, Igaz Gerő pedig egy csendőrszázadosnak jelentette, amit tudott, hogy az egy francia tisztnek tolmácsolja a szavait. A francia tiszt megvetően hallgatta végig az esetet, láthatóan sem a saját emberét, sem a hentest nem sajnálta, s nem is rejtette véka alá, mennyire megveti mind a sivatagi szpáhit, mind a magyar mesterembert. Zárt szájjal elmondott mondataiból Igaz Gerő kihallotta a *barbares* szót. Barbárok vagyunk mind, gondolta magában a detektív. Fáradtan figyelte, ahogy a francia katonai rendőrök elvezetik a szpáhit, s mintegy véletlenül nekitaszítják a kovácsoltvas kerítésnek, a magyar csendőrök cigarettára gyűjtanak, és sóvár pillantásokat vetnek a kupleráj bejárata felé, amelyben Albert áll, és az orrát túrja, miközben a Játata ablakaiban egyre-másra borzas lányfejek jelennek meg. Ez is egy barbár kor, tűnődött a nyomozó, mert minden kor barbár.

Lajtos Nóra

Avarodóban

*Narancshéjban úszik el az alkonyi nyár,
öledbe ejtem fejemet, mint aki agonizál,
szerelemörömet rejt Aphrodité kontya,
majd üt rajtam egyet a halál csillag-botja.*

*Avarodik lassan a táj, s avarba hullok én is veled,
hű Óriónom, búcsúcsókot lopok máris neked,
akkor is, ha a Hold-madár minket rajtakap...
Fahéjillatú angyal-fagyöngy ma az őszi Nap.*

*Égi bárány miként leszek, gondolatom ez fodrozza,
vagy szerelemkagylóban fogant túlvilági nimfa;
bánat-árnyak lengnek körül engemet,
könny áztatja tejcsepp-harmat mellemet.*

*Két ölelés között öszülőben a hajnali táj,
szerelem-öbölből kiúszik szép hókarú Nauszikaá...
Szélcsend van most, az istenek is alszanak,
elnyugszanak odafönn az éji, fénylő parazsak.*

Cselenyák Imre

Iromba tyúk, avagy „térlakó” énem méltatlankodik

A létezés akkor örömteli, ha észlelhetetlen a kezdet. Illenék ezen változtatni, hiszen mégiscsak határozott lényként tartom magam nyilván, vagy legalábbis igyekszem a tudatosságot az ösztönök fölé helyezni. Ahogyan Bach, akinek valamennyi művét saját bevallása szerint a halál hatotta át, úgy nekem is szükségszerű a lét és nemlét absztrakcióját észben tartanom, és ezen állapoton keresztül ráésmélni, hogy szükségszerű a megoldáskeresés.

Eldugott, poros falucska takart ki a semmiből. Kevés híja volt, hogy nem Gebén láttam meg a napvilágot, hanem Nyírkátán. Pusztán azon okból, mert a szatmári helységet nem sokkal előbb nevezték át. Lettem tehát a jellegtelen nevű Nyírkáta fia, a sok százéves múltra visszatekintő Gebe helyett. Milyen nehéz eredetinek lenni, ugye, térlakó? Törzsökös ruszin és magyar ősök találkoztak bennem, eminően a Csordás, amonnan a Cselenyák. A régmúlt pedig a nagy ismeretlen. De mindegy is, magyarul beszélek, és magyarul gondolkodom. És teljes valómmal szeretem és gyűlölöm magyarságom. Én, a nem eredeti magyar, aki a nem eredeti Nyírkátán született. Csordás nagyapám, akinek a házában nyílt ki az elmém, dohánykertész volt, ahhoz értett a legjobban, tehát ő egy nem eredeti foglalkozás embere, ámbár derék embere. Számomra az akác volt a FA, és az akácméz a MÉZ. Ergo azok sem egészen eredetiek, mert háromszáz évvel ezelőtt még nyomuk sem volt ezen a tájékon. A falu legöregebb háza sincs százéves! Ezekért, mindegyikért nagy árat fizetett az identitástudatom. És talán hasonlókért sérül valamennyi honfitársam identitása is. Itt minden generáció újra építi lakóhelyét, itt a tájak arculata ötven év alatt szinte felismerhetetlenül megváltozik, itt rendszeresen elvesznek az elődeinket igazoló okmányok, vagy

eltüntetik azokat. Itt a bolond Istókok gyakorolják a hatalmat, és ahány jön, mind az asztalra üt, és azt ordítja: „Ami eddig volt, az rossz volt, amit én fogok csinálni, az jó lesz!”, és újfent nulláról kezdődik a hóbelevanc. Édes Istenem! Hol lennének ezek eredeti emberek?

Közben rovom köreimet a múzsa körül. Nem hagyhat cserben, nem fordulhat el tőlem, semmi oka rá. Ugye, drágám, egy kis gazemberség még nem a világ? Hiszen *Homo ludens* lennék, bárha tökéletlen.

Éveim számának gyarapodásával mind jobban foglalkoztat eredetem. Származását kutatni idősödő korában kezdi el az ember, már aki elkezdi. Negyven alatt nemigen vagyunk fogékonyak az ilyesmire. A fiatalok kevésbé lelkesednek a hagyományokért, talán azért közömbösebbek az elődök élete iránt, mert magukkal vannak elfoglalva; burjánzó nemi vágyaik, a megannyi ábránd, illúzió, olykor a hamis, méltatlan példaképek rabolják el idejüket.

Olykor szülőfalumban találom magam, én, a nem eredeti térlakó, nagyszüleim sírja magnetizál, amelyen nem eredeti a márvány sírkő, és még csokorra való rokonságom él a nem eredeti hajlékokban. És Ágoston úrfi (egyik regényalakom) is idebillent. Miklós unokafivérem hamisítatlan szatmári akcentusa visszaringat a múltba, és én rendre megélem az idetartozás impresszióját, élvezve, hogy kölykös elánnal viszonyulhatok mindenhez: felelőtlen vedelhetem a szilvapálinkát, császkálhatok a temető sírkövei között, keresgélve Csordás és Cselenyák feliratokat a műfelfákon, s a rekkenő nyárban mezítláb poroszkálok a forró, sárga homokon. És kelek téli hajnalban, és kókler mód segíték lefogni a sertést, s veszem ki részemet a disznótorból, ahogy épp kedvem tartja.

Meglátogatjuk Cselenyák Antal nagybátyámat és Etelka keresztanyámat. A nyári konyha ugyanolyan, mint negyven éve, ismerős szagára emlékezik az orrom, torokszorító a mennyezet fekete gerendáira tekinteni. Anti bátyám nyári-kékég szeme nedvesen csillog, azon csodálkozik, milyen egyenes ember lett belőlem, vakarja a fejét. „Vót egy fenykép. Paszulylevest evett a

verandán a sok pulya. Tik is rajta vótatok. Te is meg ízé... Pisti is. Nem tudom hova a bánatba tűnt. De te hogy a brantba kerültél a Dunántúlra?" Kicsit leülünk, de a fiaim nem bírnak egyhelyben nyugton maradni, kiszállingózunk a szabadba. Balázs meg Tibi mindjárt a gazdasági udvar felé iramodik. „Tyúk, malac!” Ne menjetek oda! „Miért ne mehetnének?” Etelka keresztanyám már nyitja is nekik a hátsó kaput, két fiam berobog az állatok közé, úzóbe veszik a jószágot, amelyik csak eléjük kerül. Kismalacok, kecskegidák, baromfik menekülnek fejvesztve előlük. Anti bátyám hetyke tetszéssel szemléli a hepajt. „Ó, hát parasztkölykök ezek!” Tibi kerget egy méltatlankodó kendermagost. „Nekem kell tyúk!” Persze, meg még mi nem kéne! – hurrogja le asszonyom. Megjelenik másik unokatestvérem, János, vele van két lánya. Az idősebbik bámulatosan hasonlít apjához. Két fiam a tyúkokat hajkurássza, képükön csibészpír, szóljak, ne szóljak. Anti bátyám megköszöni a könyveket, amelyeket átadok neki, nézdegéli egyiket a másik után. „Olvastam én mán tülled vagy három regényt. Na, jól van, lesz egy darabig olvasnivalóm.” Ez a mondat a dicséret jegyében fogan, én tudom. Hosszú évtizedekig nem jöttem tájukra sem, most visszahozott a származás ösztöne, a vér szaga. Egyik lábunkról a másikra billenünk, és Ritán kívül itt mindenki Cselenyák, és meglegyint a pillanat megismételhetetlensége, és Tibi meg Balázs a tyúkokat hajkurássza.

Miklós hajléka a barátság meseháza, az asztalánál ülve mindig érzem vendéglátóim meleg szívét, a cserépkályha langyát, még nyárban is. Dóri lánya felnőtt komolysággal, okosan beszél a gazdaságról, fiaim úgy hallgatják, mintha évtizedek választának el őket a kis kuzintól, pedig dehogy. Miklós az én apámról kezd el beszélni, hangjában áthallik a rajongás, ők ketten kedvelték egymást, közös élményeik is voltak, egy ízben rengeteg pénzt vesztek az ügetőn. Hallgatom az adomát, talán kicsit irigylem: miért nem volt nekem közös szépélményem apámmal? Jutka fölszolgálja a rántott húst, a hasábburgonyát, hozzá sajátos zamatú savanyított kisdinnyét. Fiaim sáskaétvággyal falnak, kedvencük a rántott karaj, tarpai szilvapálinka íze a számban...

„Jutka, ülj már le közénk, ne légy olyan, mint a nagymamám.” „Ó, én nem szoktam asztalhoz ülni, főleg most, dolgom is van, ti csak egyetek nyugodtan.” Éjszakába beszéljük a gyermekkort: kik élnek még, mit dolgozik a falu népe, megvannak-e még a jó dolgok. „Imikém, a lakosság kétezer-négyszázról ezernyolcszáz főre csökkent, munkalehetőség alig, pusztulás van itt mindenhol.” És a régi szülő, ahol annyit játszottunk? „Nem művelik, parlagon van.”

Búcsú Miklós gazdától, Jutkától, Dóritól, világot szikkasztó a hőség. Anti bátyámat végszóra idehozza egy ördögszekér, karos vesszőkosár kezében, a kosárban iromba tyúk. Bele van kötözve spárgával a szerencsétlen, hogy ne tudjon kiugrani. Két fiam kurjant: „Igen, tyúk!” Összenézünk Ritával, a jelenethez nincs kellő komolyság. „Gondoltam, ezt a tyúkot néktek adom.” Dorogon hová tesszük? Tibi kész a válasszal. „Majd a kertben elkapirgál!” Na, megnézem én azt! „Vigyetek neki az útra vizet.” A jó tanács el sem jut a tudatig, nagy kár.

Senyvesztő a meleg, tyúkunk egyet kárál Nyírbátor körül, aztán elalszik. A júniusi nap fénydárdáival hajigálja autónkat, az utastér pokol, légkondi nincs, a klíma nem sokat ér. Tiszavasvári után Tibi replikál. „Nem mozdul a tyúk!” Megállunk, kikapjuk a tollast kosarastól, vizet loccsantunk rá, itatnánk. Kioldozzuk béklyójából, a fűre tesszük, megint víz, böködjük, semmi. „Ez megdöglött.” Párszor még megnyomkodom, furcsa gégehang jön ki a csőrén, egy pillanatra hamis illúziót keltvén, de hát élettelen ez, akár a reklámbeli gumicsirke. Mit lehet ilyenkor tenni? Kényszerből cselekszünk, bedobjuk a tetemet a közeli árokba, legalább egy kóbor róka lelje benne örömét. Izzó szekerünk tovább gördül, fiaim arcán tikkadt bánat, összenéznek Ritával, ismét hiányzik belőlünk a kellő komolyság. Ej, térlakó!

Megindul a szám, előhozom nagyokos elméleteim, a gerincemen izzadtság csorog le, Rita futó pillantása suhint arcon! No, már megint túllöttem valamin, amihez neki nincs kedve...

Elég a hőzöngés-projektből, már eddig is túl sokat ártottam magamnak a ráébredéseimmel, amelyek talán nem is eredetiek.

Élvezni kell a teret, a tüdőt tágító végtelent, s lásd meg a tollász-
kodó varjakat, a szégyellős fákat, a póre tarlóföldet, ahol tegnap
aratták le a gabonát. S egy aszteroida formájú, öklömnyi kő jut
eszembe, amelyet gyermekkoromban rúgtam le az útról, azzal a
szilárd elhatározással, hogy a kődarabot életem végéig megjegy-
zem. Ó, hiszen ez az absztrakció az idő fogalmával is kibővült,
tér lakó! Te egy sztoikus bölcselő bőrében sumákolsz, holott csak
rakoncátlanul csapong az elméd. Valóban? Ha mondom! Hm.
Mellesleg tényleg szándékosan jegyeztem meg iskolába menet
azt a követ. Mert az idő és a tér kapcsolata idejekorán abron-
csot pántolt elmémre. Más gyerek még a mesebeli csodáknál
tartott, én már attól szenvedtem, hogy az élet, a tulajdon létem
egy felfoghatatlan mágia. Az, hogy vagyok, hogy voltak őseim,
és majdan lesznek utódaim, s én köztük a jelen, a telér, gyakorta
nyomaszt, és bizony belerúgtam abba a kőbe, amelyre Radnó-
ti inkább rálépett, és azt még most sem ejtettem ki a fejemből.
Honnan is gondoltam volna akkor, hogy fölnőttként egy robba-
násszerűen népesedő Föld sorvadó nemzetének értetlenkedő el-
kárhozottja leszek. És hamis, nem eredeti világ vesz körül, és az
iromba tyúkunk is elpusztul.

Papp Ákos

Az első expozíció

*Pókhálóba zuhanó házak,
szétcsorgó éjszaka,
pislogó tekintetben
málladozó sötét.
Ablakpárkányra terítem
száradni álmomat.
Érintésed az első expozíció.
Csak várj, még felmarkolom,
ami belőlem megmaradt.*

Árnyék integet

*Ablakban eltévedt fény
tapogatja a falat.
Egy bogár óvóhelyet keres.
Korlátra támaszkodó
szellemek nézik kíváncsian.
Villanyoszlopok döfik a földet.
Tóba rajzolt árnyék integet.*

Megsimítja arcom

*Arányt veszített vágyak
kapaszkodnak egymásba,
sóhajod résnyire tárja a hajnalt,
köztünk matat a fény,
ébredeznek, átölel.*

Lezuhannék érte

*Felhőkig érő vízben,
fák között ring,
lezuhannék érte,
ki tudja hová,
nád közé, békanyálba,
a mélybe, ahol a part
összezsugorodik,
ahogy árnyéka
megpihen ölemben.*

Mindent elhagyok

*Látod, vágyaim fákká nőttek.
Széttárt karomon
átszivárog a fény
és az avarba zuhanó ég.*

Novák Valentin

Dr. Rotács és a kultúrharc

Dr. Rotács sivataggá száradt szemekkel meredt Szterlánc *Gázai vizeken ne bohóckodj!* című kötetére. Kellett is a koncentráció, mert Szterlánc nem adta magát egykönnyen a lektúrral síkósított elméknek. Dr. Rotács még a három év börtön alatt érzett rá a szépséges irodalom fanyar ízére, mikor megtették az alföldi fegyintézet könyvtárosának. Korábban is táplálkozott könyvvel, főleg szakirodalmiakkal, mind veretes asztrofizikai művek, de egy könyvmoly-nemzetség jobban megkoptatta volna a sorokkal szórt, keménykötésbe szorított gutenbergiákat, mint ő.

Aznap, midőn Szterláncnak veselkedett, egy magvetős kiadványokkal pallérozott szocmunk látogatta meg, hogy megkérdezze a maga hetyke, viccesnek szánt modorában; mizu, fáj-e még a fájni való, ép-e még az épphogy lélek, ám mikor meglátta dr. Rotács kezében az „ingyen elvihető” feliratú dobozból tulajdonképp véletlenül kiemelt Szterlánc-kötetet, nyomban egekig magasztalta a hajléktalan ízlését, s innentől dr. Rotács hiába próbált arról beszélni, hogy az utóbbi éjszakákon aljas tolvajok, száradna le a kezük, meglopják, múltkor is elvitték egy fémekkel tele szatyrát, Pendelberg Bálint szocmunk csak a Szterlánc-összesről és a Szterlánc recepcióról akart vele beszélgetni, mert valójában pályát tévesztett bölcsész volt, Rózsadombra exportált pártfunkci felmenőktől jól szituálva... Hiába is jelezte neki dr. Rotács, hogy ez az első Szterlánc-kötet, amit olvas, és nem is nagyon tetszik neki a körmönfont stíl, Pendelberg szocmunk ennek ellenére is megígérte, legközelebb hoz még az írófejedelemtől egynéhány kikerülhetetlen művet.

Dr. Rotács lidlis gurulós kocsija mélyére engedte leszállni az ötödéig sem olvasott Szterláncot, s bort húzott elő, bort bontott, és bort kortyolt az előző fél óra sokkhatásait csillapítandó, s előrelátóan azért is, hogy az elkövetkező délutánt kellőképp megsavanyítsa.

Egy hét múlva Pállóffy Bálint szocmunk jött el, aki nemesi múltja ellenére is szeretett dolgozni, és egyetlen atyai öröksége könyvtára volt, amit még az átkos legatkásabb idejében sikerült kimentenie őseinek, s amit maga is bővítgetett kedvenc szerzőivel és a saját maga írta zsenyékkkel is. Nagy megdöbbenésére dr. Rotács kezében egy 'ingyen elvihető' feliratú dobozból tulajdonképp véletlenül kiemelt Rénesi-kötet tetszelgett, *Az idejéből ne sokat kölcsön!* Így Pállóffy üstöllést egekig magasztalta dr. Rotács ízlését, s dr. Rotács hiába próbált arról beszélni, hogy az utóbbi napokban erősen fáj a szívtáj, és szúr a májtájék, Pállóffy szocmunk csak a Rénesi-összesről és a Rénesi-befogadásról akart vele beszélgetni... (A többit már tudjuk...)

Kisvártatva, stilszerűen, egy kigömbölyödött rafiaszatyornyai Szterlanc-kötettel torpant meg Pendelberg szocmunk dr. Rotács előtt, aki mellett, *horribile dictu*, ott toporgott Pállóffy szocmunk, akit kimondhatatlanul lenézett, mert nem olyan volt, mint ő. Pendelberg még inkább elképedt, s rá is jött a sikítófrász, mikor a nemrég még nyakig magasztalt ízlésű dr. Rotács kezében egy Rénesi kötetet látott lekonyulva remegni.

– Nem lehet igaz! Aki Szterlancot olvas, ne olvasson Rénesit! Fogadjunk, ki-pálló-fika, te vitted rossz útra Rotács fatert, mert te innoválni képtelen, konzervatív dilettáns vagy! Egy ízléskövület!

– Beszélsz te, pendelbergai várbudi! Aki Szterlancot csak a borítóról ismered, s csak címeket pufogtatsz a társaságodban! Valld be, szemellenzős, innen-onnan összeceipegetett tudásoddal még felhájpolt szupermened könyvcímeit sem érted igazából!

– Te dilettáns, nemesi vadásztacskó, te, Tökkolopi, tudom, hogy Pártafi álnéven tákolsz össze borzalmas politikai blikkfangverseket... Egy kicsit elmaradtál az új és jövő idők hangjától! Egy rossz korba született fasiszta gázoszlop vagy! Mérgező a haladásra, mérgező a világra!

– Beszélsz te, aki Pemete álnéven bütykölsz egekig dicsőített tucatszövegeket, ami fölé bárki odaírhatná a nevét, annyira jellegtelen és jellemtelen? Mint te magad, se ízed, se bűzöd... Bár bűzöd van...

– Te nyavalyás, senkiházi, te udvari író! Te meg akkor vagy elégedett, ha a versedben legalább hatszor szerepel a Korpusz, négyszer a Mária, mert csak kilóra felelsz meg a kurzusnak...

– Mondod te, aki akkor élsz jól, ha belénk rúgysz, aki magyarul, szakmában szidod a magyarságot, mert csak így fürdetnek díjesőben.

- Hazudsz, te, ostoba!
- Te hazudsz, te áfium!
- Te horthysta!
- Te kádárista!
- Te mélymagyar, szittyós szittya!
- Te judeo-bolsevik!
- Te, te, teee, feljelentelek...
- Rád küldöm...
- Te bérenc...
- Te kriptó...
- Te neo...
- Te anti...

Dr. Rotács ez idő tájt emelkedett fel ültő helyéből, nyekeregtek térdízületei, pattogtak csípőcsontjai, fáj a májtájék, de menni kellett, mert előző éjjel is ellopta valaki a szatyorba gyűjtött fémeit.

– Minek ehhez biodíszlet? – dünnyögött magában...

Lidlis, gurulós kocsija mélyére engedte leszállni a Rénesi-művet, s ott legalul, hogy senki se lássa, senkit se érdekeljen, a két könyv egymásra borult, talán még együtt is lélegeztek... Talán...

Dr. Rotács pedig elindult kielemezni a környék kukáit. Recepcionális látószögből már „tudta őket”. A parallaxis vezérelte. Kezében bort lóbált...

– Te jó ég, hogy mi van itt? – motyogott tovább magában, míg háta mögött már a földön örvénylett Pemete és Pártafi, a két szocmunknak álcázott *szuperegó*, két ellenerő összeegyeztethetetlen határán...

Vincze Erika

mintha

*szeret mintha nem lenne holnap
mintha mindent most kellene összecsomagolni
amit itt felejt itt marad és üres hátizsákkal jár*

*szeret mintha nem lenne tegnap
vállá térdé elkopott recseg akkora a súly
mégis megy türelmesen vánszorog tovább*

csomóz

*légzésfigyelőre köti
magát mintha lenne anyja
húsz másodperc után sípol
hozzácsomózza magát az
élethez köldökszinóron
pulzál keresztül a vére
fél egyedül szopja ujját
az talán emlékezteti
hátára fordul égre néz
tüdeje fel és le mozog
az éjjel ránehezedik
erőtlen mellkas beszakad
elszámol magában húszig
sípszó után nincs üzenet*

kulcsszavak

*ébredsz énközpont
origo kidőlt betűk
fák erdőtüzek*

*burjánzás áttét
marskolonizáció
gombhoz a kabát*

*élethez skiccelt
belső háborúk levált
gombostűfejek*

*töltött koponya
tömörített kulcsszavak
velős önvaló*

*infólavina
pixelekre boncolnak
élve temetnek*

Hegedűs Imre János

A Lukács-tanya

Ismeretlen volt a vidéken a tanyavilág, akár a satuba csíptetett anyagdarabok, úgy szorultak be a falvak a meredek dombok szűk völgyeibe, a távolból fölmerengő havas sem volt alkalmas végleges letelepedésre, ott a kaszálókön és a legelőkön rönkfákból összeácsolt boronaházak nyújtottak alkalmi menedéket hideg, záporosó és vadállat ellen.

A Lukács család mégis kiszorult a puha, meleg faluból, a felső hár két patakja közt, a torkolatok táján állt a hosszú, pajtaszerű, szalmafüdeles ház, távolról erdőfoltnak látszott a bensőség, annyi volt az udvaron és a kertben a gyümölcsfa. A gazda, az öreg Lukács Lőrinc ésszerűen fölparcellázta a ház körül kialakított birtokot, ahol legjobb volt a talaj, oda vetett kender, és ott veteményezett a felesége, hátul búza, törökbúza, pityóka termett, minden közel és kéznél volt, ahogy átlépték a családtagok a ház küszöbét, már a munkahelyükön voltak, szántottak, vetettek, kapáltak, arattak, gyomláltak, még a nőszemélyek is tudtak kaszálni, játék volt nekik a munka, mert robotos volt minden Lukács, nagycsontú, magas növésű, erős izomzatú, a természetük sem volt túlságosan csendes, hirtelen gerjedt haragra mindenik, még a testvérek közötti villongás sem végződött mindig kék foltok, dagadt szemöldök nélkül, azt mondták róluk, hogy forró a vérük. Fennmaradt az is a falu emlékezetében, hogy a Nagy Háború idején, amikor elvitték a lovakat, és elhajtották vagy levágták az ígás állatokat, a Lukács legények megragadták a rudat, kettő még a járomba is bedugta a nyakát, és felszántották a földet.

Őstermelők voltak. Az állatok ellátták a családot tejjel, sajttal, túróval, vajjal, íróval, a kender és a gypjú ruházattal, csak petróleumért és sóért jött be ritkán a faluba valaki. Kivétel a táncmulatság volt, ha muzsikáltak a cigányok az udvarokon, a csűrökben, mert táncteremük nem volt, a nagybögő brummogása kihallatszott a Lukács-tanyára, olyankor megpezdült a sűrű, forró vérük, s jöttek, mint darazsak a mézre.

Mindenki tudta, de senki sem beszélt róla, miért száműzte a falu a Lukács családot. Nem jó szándékból költöztek ki a mezőbe, Kétárokba – így hívták ezt a határrészt –, egy regruta bálon a nagy erejéről és lobbanó természetéről híres Lukács Boldizsár megölte a falu legszebb lányát, Farkas Rozikát. A vidám, könnyen kacagó, édes beszédű Rozit.

Ősi hagyomány írta elő, ha tánc közben lekéri a lányt egy másik legény, azt oda kell adni. Még a jegyest, még a feleséget is. Ha megtagadta, kihívták az udvarra vagy csűr háta mögé, s már villant is a kés, a bicska. Vért kívánt ez a vétség. A lekérést nem lehetett megtagadni.

S egyszer mégis megtörtént. Rozival táncolt Boldizsár, hivatalosan még nem voltak jegyesek, de a falu összeadta őket, szép pár, gyönyörű pár, mondták, az Isten is egymásnak teremtette őket.

Bodó Jánosnak kellett berukkolni másnap, őt búcsúztatta a falu, már alaposan felöntött a garatra, kicsit tántorgott, amikor megragadta Lukács Boldizsár karját, és mondta:

– Szabad?

Mint vulkánból a láva, úgy buggyant ki Boldizsár szájából a káromkodás:

– Akurvaatyáúristennekese!

Medve-turkálta méhraj zúdul úgy fel, ahogyan felzúdult a táncoló gyülekezet. Az asszonyok szájukhoz kapták a kezüket, hogy elfojtsák a sikoltást, a férfiak dörögő, mély hangon mordultak nagyot, s tapogatták meg azt a zsebüket, amelyikben a bicskát tartották. Nem csoda, ősi szabály ellen vétett a Lukács legény.

– Akkor gyere ki! – ordította Bodó János.

– A kurva anyádba is hívhatsz, oda sem megyek!

A besorozott legény kirántotta a csontnyelű bicskáját, s döfött. Olyan gyors volt a Boldizsár keze, mint a villám, a levegőben ragadta meg a bicskás kéz csuklóját, és birkózni kezdtek. Bikaerős volt Bodó János is, dulakodtak vadul, elhalt a zene, leálltak a táncosok, középen csak a két dühös legény viaskodott, mellettük a lány, Rozi. A Lukács-virtus fölülkerekedett, kicsavarta a bicskát a János kezéből, s hatalmas erővel akarta mellen szúrni az ellen-

felét. Rozi közbevetette magát, s a szúrás az ő nyakát érte. A legvastagabb ütőért.

Mint szökőár, úgy spriccelt magasba a vér, a gyönyörű lány, mint eldobott menyasszonyi csokor, zuhant le a földre, s néhány perc múlva meghalt. Döngölt agyag volt a csűr padlózata, beitta a habzó vért, Rozi drága vérét, s a folt örökre megmaradt. Csak ásóval lehetett volna eltüntetni, de erre a házigazda, Veress Albert nem volt hajlandó. Igaz, táncmulatságot sem engedélyezett soha többé sem az udvarán, sem a csűrjében.

A falu azzal szegett szabályt, hogy nem feketében, hanem hófehér ruhában, fején mirtuszkoszorúval temette el Rozit.

Lukács Boldizsárt sokévi börtönre ítélte a törvényszék, aztán lassan kifakult az emléke, az a hír járta, átvitték a börtönből a bolondok házába, ott is a zárt osztályra, három gondozót rendeltek melléje, hogy ne törjön össze mindent. Éjszakai lázálmaiban vagy Rozihoz imádkozik, könyörög, mert meghibbant agyában összetéveszti Szűz Máriával, vagy, más éjszakákon, mocskos, útszéli szavakkal szidja Bodó Jánost.

A törvényszéki ítéletnél súlyosabb volt a falu döntése. A bíró összehívta a tanácsot, órákon keresztül egyezkedtek, vitatkoztak, végül kimondták, hogy a Lukács család leszakadt a falu fájáról, idegen test lett, nincs keresnivalójuk a közösségben. A vadak között a helyük, menniük kell, mert a legszigorúbb parancs ellen vétett Boldizsár. De száműzetés dolgában csak a népiélet dönthet.

– Hívjuk össze a falu minden lakóját – szólt végül a bíró. – Mondja ki a nép, akar, vagy nem akar együtt élni a Lukácsokkal. Ha nem akar, akkor szedjék a sátorfájukat, s hurcolkodjanak ki a faluból.

A nagygyűlésen senki nem állt a Lukácsok mellé. Az aprócska főtéren, a bíró háza előtt, lehajtott fejjel, de felemelt jobb kézzel szavazta meg mindenki, távozzanak Lukácsék, mert a meggyilkolt lány szelleme visszajár, kísérteni fog, az is lehet, fehér aszszony lesz belőle, akkora rontást hozhat, nem éli túl a falu.

De más rendet is ismertek az emberek. Éhhalálra senkit sem szabad kárhoztatni, ezért kimondták, legyenek tanyasiak. Szigorú volt a falu, de irgalmas.

Minden gazda azon törte a fejét, hogy kaphatná meg a Lukács család egy tagban a teljes birtokát. Végül hosszas tanakodás után Kétárokban hasítottak ki egy határrészt, ehhez összevissza kellett cserélgetni a földeket, végül kialakult a tanyabirtok, még a ház felépítésében is segédkeztek, kalákával húzták föl azt, s amikor kész volt, lovas fuvarosokat rendeltek ki a hurcolkodáshoz.

Így lett a legényvirtus miatt tanyalakó egy család.

Más esemény, nagyobb botrány nem zavarta meg a szelíd, békés falu mindennapjait, folyt az élet tovább, csecsemők születtek, házasságok kötöttek, az öregek, ha eljött az óra, felültek a Szent Mihály lovára, méltóságosan, ünnepélyesen kísérték ki őket a Kupásdomb oldalában létesített temetőkertbe, a körforgás törvénye szabott meg mindent.

Különös, furcsa kapcsolat alakult ki falu és a Lukács tanya között. A múlt idő és a feledés homályba borította az eseményt, kiszínezett történetek születtek, amelyeket öreg asszonyok rekedtes hangon megénekeltek, már nem Farkas Rozit siratták, hanem minden lányt és minden asszonyt, akik áldozatai lettek a férfikomiszságnak.

Egy idő után zavaros és homályos lett az is, miért kell gyűlölni a Lukácsokat. Sokan voltak, nagycsalád volt a Lukács család, Boldizsáron kívül még öt legény, utolsónak született egy szem lány, Mariska, de neki, mivel a gyilkosság után jött a világra, nem kérhettek keresztszülőt a faluból. Csak távoli vidékekről hoztak asszonyt a fiatal testvérek, az öt legényből öt család lett, kitoldották a házat, hangyabolyhoz hasonlított az udvar, ha mind kigyúltak az ajtók elé, de senki soha hozzájuk a lábát be nem tette. Ha valakinek mégis dolga volt velük, legtöbbször a fogatok miatt, mert híres fuvarozók voltak a Lukács legények, rátette a könyökét a látogató az alacsony lészakapura, s bekiáltott a házba, kijött a keresett személy, megegyeztek, megkötötték az alku, de ennél több nem történhetett. Rozi vére ráfeketedett, rászáradt a lelkükre.

Matuzsálemi kort ért meg az apa, az öreg Lukács, a szakállát is megnövelte, ami nem volt szokás errefelé, fáradt, merev mozdulatokkal tett-vett az udvarán, a kertjében, a szántóföldjén reggeltől estig, azt mondták róla, soha nem fog meghalni. A feleségét eltemette, de a legnagyobb gondja megmaradt:

– Mi legyen a lányával, Mariskával?

Már-már vénlánynak számított, a faluból nem jöhettek ki hozzá a legények az ősi harag miatt, ő sem mehetett más falvakba férjet fogni, pedig híres szépség volt, pirosposzgás arc, gyönyörű, barna haj, ami majdnem a térdéig ért, dereka a sok munka ellenére karcsú, csupán a beszéde volt gyér és akadozó, napokon keresztül szót sem szólt hozzá senki. A sógornői féltékenyek voltak rá, mert az apa, a családfő bálványozta, számára Mariska volt a földi istennő, a fiútestvérei a napi munkával voltak elfoglalva, már a táncmulatságokból is kivénültek, s Mariska nem mehetett egyedül.

Maradt az ősi, fájdalmas lépés, a cselédség. Falusi lányok, ha nem mentek túl korán férjhez, városi urakhoz szegődtek, s vagy felszívódtak ott, vagy visszatértek a szülői házhoz, igen gyakran kisbabával a karjukon.

Mariska két évig tartotta a kapcsolatot az apjával, a testvéreivel. Néha írt, szép kerek betűket kanyarított rendszerint irka lapjára, nagy nyomtatott betűkkel írta rá a címet a kopertára: *Angyalos-tanya, Lukács Lőrinc gazdának.*

Két év után megszakadt a kapcsolat Mariskával. Hiába üzenetek neki a vásárba járóktól, hiába kerestették fuvarosokkal a régi helyén, ahol szolgált, nyoma veszett.

Aztán megjelent a Lukács tanyán egy nadrágos úr, mégpedig a falu híres szélhámosa, a kisbíró fia. Félbemaradt ember, kicsapták a gimnáziumból, mert nem fért a nyakára sem a tanulás, sem a fegyelem. Ahogy mások, ő is rákönyökölt a lészakapura, s szólította az öreg Lukácsot.

– Tudja-e kéd, Lőrinc bá, hol van a maga lánya? Személyesen találkoztam vele, használtam is. A kuplerájban.

Az öreg a szívéhez kapott, szólni nem tudott, úgy dőlt el, mint egy kivágott fa az erdőben.

Nem halt meg. Bevánszorgott a házba, gyertyát gyújtott, s pogány fejét alázatra hajtotta. Egész éjszaka imádkozott.

Másnap reggel a színben találták meg a családtagok.

Szederjes arccal, kilógó nyelvvel, vastag istránggal a nyakán lógott a két lába a levegőben.

Acsai Roland

A göncölszekérről

*Az ablakon kinéztem
egy nyári éjjelen.
A Göncöl fenn az égen,
nézett szembe velem.*

*A gyorsvonat a sínen
túl gyorsan elfutott.
Kupéjában a fények
magukban égtek ott.*

*Így vitte már a semmit,
ugyan ha azt lehet.
Ott álltam még egy percnyit,
és néztem az eget.*

*A Göncöl oly közel jött,
e csillagos szekér,
már azt hittem, hogy fellök,
és elnyel a sötét.*

*A gyermekek aludtak,
na és a párom is,
erről semmit se tudtak,
lehunyva szemeik.*

*Az ágyra visszadőltem,
és álmodtam tovább.
A Göncöl fenn az űrben
elfordult, meg se várt.*

A vulkánról

*A gyorsvonat magánya,
amint az éjbe fut,
a csillag égi ábra,
a hegy halott Vezúv.*

*A kertbe éjszakánként
sötét beköltözik,
a tőkésréce gácsér
még hápog egy kicsit.*

*A vulkánkitörések,
évmilliók előtt,
e rég elhalt dörgések
rázzák a létezőt.*

A hibátlan hiba

*Megállóba beáll az ősznek trolija,
nevem talán nem ér, sok emlékmúmia
sodortatik ma messze, ezer tejútnyira,
az égre kelt időnk, akár a vadliba,
helyén maradt a semmi, a hibátlan hiba.*

Nibelungizálva

*Johanna újra taknyos, ezért itthon marad,
alexandrinba írva nem hétköznapiak
a mindennapi dolgok, mint az orrfolyás,
hisz nibelungizálva az is szebb, nem vitás,
belé ha írom a csütörtökünket is,
talán el már napunk soha el nem veszik,
hogy felhős volt az égbolt, de mégsem annyira,
s hogy lányunk mit vegyen fel, volt vele kis vita,
napunk, hogy megmaradjon, arra e vers vigyáz,
megírtam hát november tizennyolcadikát.*

Kontraszt

*A ködbe szőtt világ ma még miénk lehet,
a szürke látomás tejútja még befed.
Visszhangja visszavisz, viszlátja visszahoz,
kinyitja most a könyvet, egy kéz tovább lapoz.
Az út tejét a köd, a köd tejét az út,
annyira egyszerű, annyira bonyolult.
A dédanyák kezét, ha látja még a holnap,
a múlandó előtt erősebb lesz a kontraszt.
Eszembe jutnak ők, akikről csak meséltek,
soha nem láttam őket, mégis idáig értek.*

Székely-Balogh Szilvia

Pandóra

Li Yuan befejezte a reggelijét (doupit evett, a kedvencét), beköszönt a szobába az anyjához, megsimogatta Fu Fut, a macskát, majd elindult munkába. Késésben volt, ezért úgy döntött, átvág a piacon. Nem szerette ezt az útvonalat, mert bármennyire vigyázott, sokszor lett véres a gondosan kipucolt cipője, ahogy a szürke betonon kerülgette a csendben csordogáló patakokat. A zsúfoltság is taszította, de még így is ez volt a legrövidebb út. A hátsó kapun kiérve felpattant egy metróra, nem kellett sokat várnia, kilencven másodpercenként érkeztek a szerelvények. A laboratórium ajtajánál lassított, előszedte táskájából kis méretű tükrét, és kicsit rendbe szedte a gyaloglásban félrecsúszott kosztümjét, igazított egyet a haján, majd belépett az épületbe.

A recepciónál összefutott Wuval, aki éppen akkor gyűjtött rá.

– Szia, Li! Siess, kérlek, a harmadikra! A patkányok már éhesek.

– Neked is jó reggelt, Wu! És senki nem tudta volna odaadni a tápjukat?

– Ez a te feladatod, drágám! – paskolta meg Li fenekét, majd sietett tovább a liftek felé, égő cigarettával a szájában. Li csak nézett utána.

– Csakhogy megjöttél végre, Li! Ezt meg kellene vizsgálnod – nyomott egy szemüveges, alacsony férfi egy aktát a kezébe, miközben ő éppen a kabátját vette le. – Ha készen vagy vele, megtalálász az asztalomnál.

– Rendben, Qiao, de legközelebb te csinálod meg nekem – húzta el a száját Li. – A múltkori kísérlet adminisztrációját is az én nyakamba varrtátok.

– Majd, ha fagy – nevetett fel Qiao. – Tudod, hogy nekem fontosabb dolgom van.

– Én is tudnék érdemleges válaszokat adni, ha végre odaengednétek a mintához.

– Drágám, jobb, ha tudod, te azért vagy itt, mert kellett egy nő is a csapatba. Jobban mutatnak a számok. De ez nem jelenti, hogy neked itt valaha bármi is leesik – vetette oda Qiao. – Ezt a vérfoltot meg töröld le a cipődről – mutatott a foltos lábbelire, majd faképnél hagyta Lit, belépve a labornak abba a helyiségébe, ahova a lány még soha be sem pillanthatott.

– Li, kérlek, ha már úgylát a konyha felé tartasz, hoznál nekem egy kávé? – dugta ki épp csak egy másodpercre a fejét Chang, Li közvetlen főnöke. Li, aki éppen egyáltalán nem a konyha felé tartott, morogva irányt változtatott.

– Azt hiszem, akkor kávézással kezdem a munkát – vonta meg a vállát, majd eltűnt a konyhaajtó mögött.

Liu Hong a tévé előtt ült, egy csésze meleg vizet kortyolgatva. Csak félig-meddig követte, hogy mi zajlik a képernyőn, a gondolatai állandóan a lányához, Lihez kanyarodtak vissza. Időnként megigazította a számlayon pihenő lábát, az utóbbi időben elhatalmasodott rajta a köszvény. Sokadjára nézett az órára, de az még mindig csak fél háromat mutatott. Li sosem ért haza hétnél előbb. Pedig olyan jó lett volna elragcsálni egy kis csípős kacsanymagot, kibeszélni az izgalmas dolgokat. Bár Livel nem lehet virológián kívül túl sok dologról beszélni. Teljesen a munkájának él. Liut egyre jobban aggasztotta a lánya sorsa. Harmincöt évesen teljesen egyedül van. Egyedül pedig nem könnyű. Neki akkor feneklett meg az élete, amikor az egyetlen gyermek, akit világra hozhatott, lány lett. Xiao sosem vette a nevére. Megtagadta, hogy köze lenne hozzá, őt házasságtöréssel vádolta, és elhagyta. Xiaot már a házasságuk előtt sem tartotta sokra, a szülei választották neki, mégse csalta meg soha. Talán már mindegy is, hogyan volt. A végén ő maradt egyedül egy lánnyal a világ szegényére. Lire mindennek ellenére úgy tekintett, mint egy hatalmas ajándékra. Megtett mindent, amit tudott. Etette, itatta, megtapogatta az ereit, amikor fájt valami, gondosan figyelte, hogyan áramlik a vére. Olvasott is neki, főleg görög mitológiát. Ez volt az egyetlen hóbortja, amit megengedett magának az életében. A görög mito-

lógia. Még diáklányként találkozott vele egy ósdi könyv lapjain, és azonnal beleszeretett a sok szövevényes történetbe. A görög istenek pontosan olyanok, mint az emberek. Visszapillantott a tévére, de Taiping hercegnő és Shao románca most az egyszer nem kötötte le. – Férjet kellene találnom neki – kanyarodott vissza az elejtett fonálhoz –, az volt mindig is a legnehezebb, hogy hagyjam menni a saját feje után. Egyetemre, messzire. De hát abban bíztam, így talán a saját ura lehet az életének. Talán körülnézek a piacon – ötlött fel benne a gondolat. Megint az órára pillantott, kettő óra negyvenegy percet mutatott.

Li ma előbb eljött a munkából. Soha, tényleg soha nem csinált ilyet, de most nem volt kedve a végtelen adminisztrációhoz. Az utcán állva döbrent rá, hogy nem tudja, mit kezdjen a délutánjával. Családja nincs. Már nem is valószínű, hogy lesz. Az anyjával meg szinte csak Prométheuszról vagy a többi görög hősről lehet beszélgetni, esetleg egy-egy kínai sorozatról, ami még jobban fárasztotta. Nem értette egyébként ezt a görög örületet. Itt volt helyben a hamisítatlan, ősi mandarin kultúra, az anyja meg szinte fittyet hányt rá. Soha nem értett egyet a döntésével sem, hogy tovább akart tanulni. De legalább elfogadta. Csak szinte mindennap tudtára adja valahogy, hogy szerinte elpocsékolta az életét, és semmibe vette a sok áldozatot, amit az ő megszülése és felnevelése jelentett neki.

És tessék, lehet, hogy igaza volt. Mindenki semminek veszi a munkában, pedig nagyon jól tudják, hogy bárkivel felveszi a versenyt. Li hirtelen ötlettől vezérelve elment a Sárga Daru Tornyához. Mindig lenyűgözte ez az épület. Kicsit rontott a képen a turisták hosszú sora, de még így is beszippantotta a látvány. Elképzelte a régi csapszéket, ami a legenda szerint itt állt, a tanáremberrel, aki fél év ivás után citrommal rajzolt a falára egy darut. Láttá maga előtt, ahogy a gyönyörű madár egyszer csak életre kel, és elkezd táncolni. Ahogy forog, úgy borzolódik a tollazata a szélben, majd felkapja Lit, aki ugrásra készen várja, és csak száll a messzeségbe. Semmire sem vágyott jobban, mint hogy irányít-

hassa a saját életét. Li lassan megfordult, és leballagott a lépcsőn a metró felé.

Liu Hong kinyitotta az esernyőjét, amivel a napsugaraktól óvta fehér bőrét, és elindult. Nem volt egyszerű, mert már hetek óta nem volt a lakáson kívül. Alig bírt ráállni a lábára, de úgy érezte, a cél érdekében erőt kell vennie magán. Felszállt egy metrószerelvényre. Elborzadva gondolt arra, hogy nem olyan soká már teljesen maguktól fognak közlekedni ezek a járművek. Ha rajta múlna, ez sohase történné meg. Miután leszállt a szerelvényről, besétált a parkba. Előhúzta a táskájából az egyoldalas, kézzel írt hirdetést. A legalapvetőbb információk szerepeltek rajta: nem, kor (Liu itt jócskán csalt), magasság, testtömeg, képzettség, munkahely, kereset, egészen pontosan megadva, mennyi jüan egy hónapban. Utána következtek az igények, milyen tulajdonságokat keres a másik nemből. A randipiac idősebb szülőkkel volt tele, akik gyermekük jövődöbelijét kutatták. Liunak nem sok sikere volt, hirdetése elveszett a többi kínálat között. A legtöbben, akik megálltak nála, csak a fejüket csóválták. Voltak, akik kitárgyalták a lánya helyzetét, de a legtöbben még úgy is maradék nőnek tartották Lit, hogy nem is tudták az igazi korát. Végül egy úrral (akinek hosszú, elegáns körmei voltak) mégis sikerült találkozót megbeszélni, így Liu elégedetten vette hazafelé az irányt.

Este a vacsoránál még a szokásosnál is nagyobb volt a csend.

– Ma még a szokottnál is később jöttél, Li! – vetette a lánya szemére, miközben a tányérjáról a terítőre pakolta az algát, amit nem kedvelt.

– Igen, tudod, ma rengeteg feladatomból volt, nem is tudtam befejezni. Lehet, hogy holnap is túlóráznom kell.

– Holnap péntek van, gyere haza, kérlek, időben, most én főzök vacsorát.

– Te főzöl? – kapta fel a fejét Li. – Már évek óta alig lépsz be a konyhába.

– Hát pedig most mégis főzni fogok. Unom már a sok rendelt ételt. Ez is micsoda? Sushi? Van nekünk saját ízletes konyhánk. Ne késs!

– Rendben, anya – csóválta meg a fejét Li, miközben Fu Fu az asztal alatt kedvesen a bokájához dörgölözött. – Nem fogok. Ami azt illeti, lehet, hogy akkor kicsit előbb itt leszek.

Másnap Lit többen megnézték a laboratóriumban. Nem simította le a kosztümjén a ráncokat, a haja ziláltan hullott a szemébe, és a cipőjén is gyanús foltok éktelenkedtek. De úgy festett, Li ennek nincs is tudatában. Elmerülten dolgozott egy feladaton, amit nemrég valaki rálőcsölt. Délután aztán felállt, kinyújtóztatva elgémberedett izmait, majd megkereste Qiaót.

– Van egy perced, kérlek? Le szeretném adni a dokumentációt, és bizonytalan vagyok valamiben – azzal rábökött egy részre a vaskos papírkötegben. Qiao egyre jobban összehúzta a szemöldökét, ahogy a sorokat olvasta. Azt sem vette észre, hogy Li elemeli az asztaláról a beléptető kártyáját.

– Mi ez, Li? Szarvashibákat vétettél, pedig ez nem jellemző rád.

– Ma kicsit szétszórt vagyok – vette vissza Li a dokumentumot, és már hátrált is ki a szobából. Még látta, ahogy Qiao fejcsóválva néz utána, aztán sietve elindult a hetedik emelet felé. A légszilipes ajtóhoz érve beöltözött védőruhába. Most nyugodott meg először, hogy egész testét takarta a PPE-öltözet. Odaérintette Qiao kártyáját, és átlépett a külső ajtón. A kis fürkében vett néhány mélyebb lélegzetet, mielőtt a másik oldalon felnyílt a zsilip. A steril szoba most teljesen üres volt. Li odalépett az egyik lamináris fürkéhez, és leemelt egy mintát.

A felmondólevél mellé egy ajándékkal is készült Li, amikor a főnöke, Chang irodájába belépett. Azt akarta, hogy tudják, ki tette. Bizonyítani meg úgysem tudnak semmit. Ő aztán többé be nem teszi ide a lábát.

– Lehet, hogy egy minta kiszabadult a sterilszobából – vetette oda félvállról. Chang azonban csak egy féloldalas mosolyra húzta a száját.

– Nálunk, Li, hidd el nekem, minden a legnagyobb rendben. A labor biztonsági protokollja több mint megfelelő védelmet nyújt. Ha itt eltörik egy kémcső, az pontosan azért törik el, mert mi azt akartuk, hogy maga ezt tegye. Jól jegyezze meg, minden a tervek szerint megy. – Li egy percre még szemlélte a gúnyosan vigyorgó arcot, aztán szó nélkül kilépett, és elsétált az épületből.

Liu ismét piacon volt. Izgatottan készült az estére. Úgy érezte, életében először megpróbálja irányítani a sorsot. Először vett egy kevés szárított tengeri hínárt, amivel a lábát akarta kúrálni. Ezután elsétált pár csirkeketrec mellett, alig tudtak mozdulni a szárnyasok, a tollazatuk kilógott a rácsokon. Liu végignézte egy kisebb szarvas leölését és feldolgozását. Csóválta a fejét, amikor meglátta, hogy mennyi az ára egy kölyökborznak, és a cibetmacskát is gyorsan elvetette a menü tervezésekor. A kutyák mellett elsétálva enyhe sajnálatot érzett, bár, ha úgy hozta az alkalom, nem vetette meg a belőlük készült ételt. Már kezdett kicsit elbizonytalanodni, amikor meglátta a kedvenc pultját, és már tudta is, mit készítsen estére.

Li gyanakodva pillantott az anyjára. Kicsinosította magát. A lányát is próbálta rávenni a tisztességes viseletre, de Li örült, hogy végre megszabadulhatott a kényelmetlen kosztümtől. Csengettek.

– Anya, várunk valakit? – kérdezte Li egyre idegesebben.

– Jön egy úriember – jelentette be Liu enyhe büntudattal a hangjában. Li elképedve nézett az ajtóból rá szegeződő vizslató szempárra, ami egy kopaszodó, beesett mellkasú, sápadt férfi arcáról tekintett rá.

– Ő Li? – kérdezte nyersen.

– Igen, engedje meg, hogy bemutassam a lányomat.

– Nem lehet huszonkilenc – felelte a férfi, és már fordult is meg.

Liu szemét lesütve fordult a konyha felé.

– Gyere, Li, vacsorázzunk meg!

Reke Balázs

Vendégek

A férfi mindig úgy gondolta, hogy a kertváros nem tartogat valami sok izgalmat az ember számára. A családjával néhány éve költöztek ki ide.

A belváros zajától menekültek. Mindig azt mondogatták, elég volt a villamosokból meg a buszokból, amelyek állandóan dübörögve haladnak a körúton, elég a dudálásból meg a bűzből, a sok emberből. Felváltva hóbörögtek a feleségével éveken keresztül, miután hazaestek a munkából, de nem történt semmi.

Aztán egy reggel arra ébredtek a 6/A-jelzésű társasház 36-os számú lakásában, hogy a fürdőszobában nagy a zörgés. A férfi felkelt, először benézett a gyerekre, de az még javában aludt az ágyában. Óvatosságból kivett a szekrényből egy hosszú, fémvégű esernyőt, hátha betörő ellen kell fellépnie, majd a fürdő ajtaja előtt megállt. Fülét a fára nyomta. A zörgés egészen furcsa volt. Mintha valaki kutakodna.

A férfi félt, de egy perc után rászánta magát, és lenyomta a kilincset. A kád kávján szennyvíztől loncsos, alkar hosszúságú patkány cincálta a felesége gondosan válogatott tusfürdőit, balzsamait. Mikor a férfi meglátta, ijedtében azonnal visszacsapta az ajtót. Erre persze a felesége és a gyerek is felébredt.

Az asszony rögtön odarohant, a gyerek is előmászott, csipás szemeit dörzsölgette. A férfi a nő fülébe súgta a tényállást, mire az visszaterelte a gyereket az ágyába, és becsukta rá az ajtót.

– Most mi lesz? – kérdezte az asszony elsápadva.

– Mit tudom én – dörgölte a homlokát a férfi.

Közben ismét elindult a zörgés a fürdőben, a flakonok egymáshoz verődtek, aztán puffantak a csempén.

– Hívjunk valakit! – súgta az asszony.

– Ugyan kit? – horkant fel a férje.

– Bánom is én! Rágcsálóirtót!

– Azoknál időpontot kell foglalni. Lehet, csak egy hét múlva jönnek ki – lamentált a férfi.

– Mégiscsak csinálni kell valamit! Egyáltalán hogy került ide? – rázta a fejét az asszony, az arca kezdett elfehéredni.

– Biztos a vécén keresztül jött fel – vélekedett a férfi.

– A hatodikon lakunk – legyintett rá lesajnálóan az asszony.

– Szerinted mennyire jól úszik meg mászik egy patkány? – vágta oda idegesen a férje. – Hányszor is mondtam el, hogy csukjátok le mindig az ülőkét?

– Az én hibám? – tárta szét karjait a nő.

A férfi megrázta a fejét.

– El kell intéznünk – súgta elszántan.

– Te képzett patkányirtó vagy? – hisztizett az asszony. – Azt hittem, rettegsz tőlük! Múltkor még attól az egértől is iszonyodtál, amit az állatkertben dobtak be a teknősöknek.

– Akarod inkább te csinálni? – Az esernyőt a nő felé nyújtotta.

– Fúj, dehogy! – tiltakozott a nő, és meg is borzongott, karján libabőr futott végig.

– Hát, én se akarom – mondta a férfi.

– Muszáj lesz. Csak nem szólhatunk szégyenszemre valame-lyik szomszédnak!

– Tessék, el is érte a célját. Egymás ellen fordultunk – morgott a férfi.

– Szerinted most van itt az ideje a poénkodásnak? Ilyen helyzetben? – a nő komolyan felvonta a szemöldökét.

A férfi bólintott.

– Jól van. Kell neked is valami fegyver – mondta, és körülnézett.

– Minek?

– Hátha kitörne onnan.

– Csak úgy mondom, hogy akkor én is kirohanok a lakásból – szögezte le az asszony, azzal beállt a férje mögé, aki újra a kilincsre szorította az ujjait.

Bentről a rombolás hangjai szűrődtek kifelé. Kattogás: ahogy a sárga kis fogak a műanyag flakonokat lékelik, azok sorban borulnak le, zuhannak a kádba mindennémű kencék.

A férfi összeszorította a szemét meg az ajkát, aztán berontott. A patkány leugrott a kád kávájáról. Bundáján cseresznyés testápoló csillogott. Az ajtó felé vette az irányt, de a férfit meglátva megfordult, és bevette magát a mosógép mögé. A gép egyik sarka az esti centrifugálás közben közelebb ugrált a falhoz, így az állat nem tudott azonnal kibújni a túloldalon. A férfi odaugrott, rátolta a gépet a falra, egyúttal az állatra. Erre olyan hangos visítás hangzott fel, amelyet még életükben nem hallottak. A férfi szíve majdnem kiugrott a torkán. Felemelte az esernyőt, és bedőlt a mosógép mögé...

Aznap délután már az interneten nézték a ház hirdetésekét. A feleség rábökött egy házra, amelyik neki is tetszett. Felhívták a számot.

Két hónappal később költöztek. Gyorsan lezavarták az ügyletet. A tulajok a belvárosban akartak élni, így csere és némi borítékos készpénz útján elrendeződött az ingatlanok sorsa. Az új tulajdonosoknak nem számoltak be a fürdőben lezajlott véres incidensről. Úgy gondolták, ennyit még éppen el lehet titkolni, és biztosra vették, hogy a háznak is akadnak bőven rejtett hibái, amelyekről nem tájékoztatták őket.

Mérhetetlen csend zuhant rájuk. Esténként csak a tücskök zajongtak. Se villamos, se dudálás, se részeg ordítozás. Reggelente valahol kukorékolt egy kakas, néha jelezték a kutyák, hogy azért ők is teszik a dolgukat, de amúgy semmi láрма, soha. Még a postás is csöndben mászkált egyik háztól a másikig, szinte már osont a biciklijével – már amennyiben két keréken lehet olyat.

Ez pár hónapig nagyon tetszett a férfinak, míg rá nem jött, hogy csöndben és nyugalomban sem könnyű az élet. Azt nem akarta, hogy a lakásban lezajlott mészárlást meg kelljen ismételni, ezért gondosan ügyelt arra, hogy mindenki lecsukja a vécédeszkát maga után, illetve szerzett egy macskát, mert úgy vélte, hogyha az állat a ház körül flangál, akkor sem egér, sem patkány nem tud majd betörni hozzájuk.

Egyik este a feleségével belealudtak a filmbe. Az időzítő pontban éjfélkor kapcsolta ki a tévét. Megint tompa csönd lett. Haj-

nalban a férfi arra riadt fel, mintha futkorászást hallana a feje fölül, de hamar újra elnyomta az álom.

Reggel, amikor felkelt, úgy gondolta, hogy az éjszakai neszezés is biztosan csak az álmában történt meg. Kényelmesen reggelizett, majd elköszönt és beült a kocsiba. Táskáját az anyósülésre dobta, bedugta a slusszkulcsot és indított. A motor néma maradt, csak egy kis kattogás hallatszott. A férfi újra próbálta. Aztán még egyszer és még egyszer. Semmi. Kiszállt, felnyitotta a motorháztetőt. A vezetékeket rojtosra rágcsálták. Műanyag szigetelésdarabok mindenfelé...

Aznap nem ment dolgozni. Állt a nyitott motorháztető előtt, és telefonálgatott, hogy mikor tudják műhelybe vontatni az autót.

Tíz óra körül egy sáros terepjáró állt meg a házuk előtt. Köpcös, fekete hajú fickó szállt ki belőle, megigazította a nadrágját, erőteljesen becsapta az ajtót maga mögött, és zsebre dugott kézzel odasétált a férfihoz.

– Jó napot! – intett a köpcös.

– Jó napot – köszönt vissza a férfi.

– Nem indul?

– Nem – rázta a fejét a férfi.

– Belepillanthatok? – kérdezte a köpcös.

– Persze, minden segítség jól jön. Reggel már nem indult. Nem reagál semmire.

A köpcös benyúlt, megfogott egy-két vezetékcsonkot, megkapirgálta körmével a végüket, majd kibújt a motorból, a zsebéből elővett egy doboz cigarettát, kivett egy szálat, és rágyújtott. Olyan nyugodtan és lassan végezte ezt a műveletet, hogy a férfi hirtelen nem is értette, hogy mi történik tulajdonképpen. Kémlelte az idegen arcát, ahogy az komótosan beleszív a Staubba, majd kifújja a füstöt.

– Mit gondol? – kérdezte végül.

A köpcös megemelte a szemöldökét.

– Nincs szerencséje. Nyest volt a rohadék. Szétrágta az egész elektronikát. Cserélni kell mindent.

– De milyen nyest? Az meg micsoda? Talán az a nyuszt?

– Hasonló, de nem ugyanaz. Mocskos kis dög. Nem hallott zajokat a padlásról? Olyanokat, mintha valaki futkosna odafent? – kérdezte a köpcös.

– Azt hiszem, volt valami, de azt hittem, csak álmodom – vakarta a fejét a férfi.

– Hát, nem – ingatta a fejét a köpcös –, ott lakik a dög. És ha szerencséje van, akkor csak egyedül.

– Hogyhogy? Egy nem elég? – kérdezte kikerekedett szemekkel a férfi.

– Talán nem fialt oda, mert ha ott a fészke, akkor nehéz lesz megszabadulni tőle. Bár így se könnyű.

– Hogy lehet?

– Hívhat ki embert, de az nem lesz olcsó. Vannak szerkentyűk, amelyek hanggal riasztják el. De, nyugi, azt csak a nyest hallja – tette hozzá, amikor látta, hogy a férfi megrémül. – Mondjuk, azokban nem bíznék annyira. Meg ott van a nyestcsapda.

– Az milyen?

– Amolyan élve-fogó. Kell belerakni valami csaltit. Húsdarabot, tojást. Mindegy, valami kaját, amit szeret – legyintett a köpcös.

Beleszívott még egyet a cigarettába, majd a csikket az út szélére pöckölte. Az izzó parázs oldalra hullott belőle, a szél odébb terelte az elhamvadt papírhüvelytől.

– Ha elkapja, akkor viszont vigye el valahova messzire, és ott engedje el, mert különben visszajön. Vagy ölje meg. Döglötten a legkevesebb gond vele – legyintett a köpcös.

– És hol lehet venni ilyen csapdát? – kérdezte a férfi.

– Hát, gazdaboltban biztosan van. Piacon meg a vásárokon is szokott lenni. De ha a maga helyében volnék, minél hamarabb intéznék egyet, már ma estére, mert ha a padláson lakik, akkor ott is belekóstol a vezetékekbe. Óriási károkat tud okozni, ahhoz képest, hogy csak egy kis vakarék. Hát, igen. No, jó egészséget! – mondta a köpcös, intett, és visszaszállt az autójába, indított, majd elhajtott.

A férfi sosem járt még gazdaboltban azelőtt. Úgy gondolta, hogy ez volt a nagyvárosi életüknek az egyik előnye; sosem kel-

lett azt mondania egy eladónak, hogy „jó napot, egy nyestcsapdát szeretnék”. Ami bármilyen gazdálkodással kapcsolatos dolog volt, azt beszerezték valamelyik hipermarketben. Például, ha a felesége a balkonládákba új növényeket akart ültetni, akkor elküldte a férfit, hogy hozzon egy csomag virágföldet, ő meg beült a kocsiba, elhajtott a boltba, kitölt egy kis zsák földet, majd elnyalt egy fagyit, és hazahajtott. Ezzel nem volt gond. Most viszont nem mozgott otthonos terepen. Bóklászott a sorok között, nézegette a címkéket, megbámulta a szerszámokat, míg végre elért a megfelelő részlegre. Mindenféle csapdák sorakoztak a földön. Nézegette őket egy darabig, aztán, amikor nem jutott dűlőre, visszament az eladók pultjához. Egy hosszú, bozontos hajú fiú állt ott, árcímkéket ragasztott a gyomirtós dobozokra. Megállt előtte, és próbálta felkelteni a figyelmét, de a fiú nem nézett rá.

– Elnézést – kezdte a férfi, mikor elfogyott a türelme. – Szükségem lenne egy nyestcsapdára – mondta.

– Van – mondta a fiú, aztán visszafordította tekintetét az árcímkékre. – A 11-es sorban. Csak egyféle van. Nem lehet eltéveszteni.

– Sajnos még sosem láttam ilyet. Esetleg segítené, hogy melyik az?

– Én csak diák vagyok. Nem szolgálhatok ki vevőket – morgogta a fiú.

– Akkor ki tud segíteni? – kérdezett vissza rögtön a férfi.

– Talán az osztályos kolléga – A fiú árazógépet tartó kezével az áruház vége felé bökött. – Valahol arra kell lennie.

A fiú olyan lassan beszélt, hogy a férfi kezdte elveszteni a türelmét.

– Köszönöm a segítséget – lökte oda a férfi cinikus hangon.

– Igazán nincs mit – mondta a fiú, s közben elharapott egy ásitást, és csattogtatta tovább az árazót.

A férfi járt egy kört, de sehol sem talált egy eladót sem. Úgy tíz perc várakozás után egy férfi kilépett a hátsó helyiségből. Fekete, Fiskars feliratú pólót viselt, rajta egy névtáblát. *Segíthetek? Józsi* – ez állt rajta. A férfi elindult Józsi felé, majd intett, mikor látta, hogy a férfi igyekszik eltűnni a sorok között.

– Bocsánat, uram! – kiáltott utána a férfi.

Józsi kelletlenül visszacsúsztatta a cigarettásdobozt a zsebébe, majd mosolyt erőltetett magára, és megkérdezte:

– Mit tehetek Önért?

– Igen, egy ilyen – a férfi idegesen hadonászott kezeivel maga előtt, egy téglalapot akart formázni a levegőben –, nyestfogó csapdát szeretnék. Igen. Nyestünk van, azt mondják.

– Van – mondta Józsi. – Itt a 11-es sorban.

– Megmutatná, még sosem láttam, nem tudom, melyik lehet az.

– Hogyne – mondta Józsi.

Egy sűrű rácsozatú, hosszúkás ketrechez vezette a férfit. A csapda két végén csapóajtó volt. Középen billenő pedál.

– Ez volna az – bökött rá Józsi. – Nagyon penge kis csapda. Rengeteget eladunk.

– Azt mondja, hatásos?

– Még senki sem hozta vissza panasszal – vont vállat Józsi. – Beválik.

– Hogy kell használni? – kérdezte a férfi.

Józsi leguggolt.

– Itt van középen a pedál, azzal süti el a csapdát a nyest. Oda kell rakni a csalétket. Tojás a legjobb. Mondjuk fürjtojás. Azt imádják. Szóval berakja ide a tojást. A kis csapóajtókat kitámasztja, látja így. Oda kell állítani, ahol sejti, hogy jár a dög. Valami fal mellé. Ne aggódjon, megfogja hamar.

– Nincs semmi más trükkje? – faggatózott tovább a férfi.

Józsi vállat vont.

– Én csak ennyit tudok. Ne aggódjon, nem szokott baj lenni vele. Egy-két nap, és kézre kerül az állat.

– Aztán mit csináljak vele?

– Ha a helyében volnék, elvinném autóval valami messzi erdőbe. Persze nem kell túl messzire. 15–20 kilométer elég. Ott aztán kinyitja a ketrecet, és megy az állat a dolgára. Azt mondják, úgy iszkolnak el ilyenkor, hogy füstöl utánuk az út – mondta, és hangerősen felröhögött. – Csak vigye tényleg odébb a háztól, nehogy aztán visszacuccoljon.

A férfi arca elkomorult.

– Viccelek – mondta Józsi. – Nem jön az vissza, ha egyszer elpaterolta az ember – legyintett.

A férfi kifizette és hazavitte a csapdát. Vásárolt bele egy doboz fürjtojást is. Ahogy az eladó mondta, felállította a csapdát, a ház fala mellett, a pedálra két tojást tett.

Éjszaka megint hangos futkorászásra ébredt. Nem is tudott visszaaludni. Hallgatta a karmos lábak gyors lépteit a gipszkar-ton tetején. Arra gondolt, hogy hamarosan le kell jönnie a nyest-nek a padlásról. Biztos megvan az útja. Leereszkedik a kistetőn mondjuk, aztán átszalad a gyepon, és az alapozás melletti sóder-szóróban megtalálja a csapdát, benne a tojásokkal. Nem fog tudni ellenállni neki. Szinte már hallotta is a fejében, ahogy a csapda aj-tói csapódnak, és elkezdte tervezgetni, hogy hova viszi el a nyest-et. Egy erdőt tudott, jó húsz percnyi kocsútra. Nincs közel, de megéri. Véget ér az esti randalírozás, nincs több szétrágott kábel.

Reggel még harmatos volt a fű, amikor a férfi már a csapda felé lépkedett hálóköntösében. A ketrec ajtói nyitva voltak. Mind a két fürjtojás a helyén volt. A férfi nem tudta mire vélni a dolgot. Mindent úgy csinált, ahogy mondták neki. Nem baj, gondolta, a boltban azt mondták, egy-két nap, mire elcsípi. Ez az első este volt, talán majd holnap.

A csapda üres volt a következő reggelen is. Meg az azt követ-kezőn is. A férfi tanácstalanul bámulta a két tarka tojást az elsütő pedál tetején, héjukra kiült a reggeli harmat, de mozdulatlanul álltak, ahogy napokkal azelőtt odarakta őket.

Vasárnap volt, ezért kitolta a fűnyírót később, és az utcafron-ton elkezdte lenyírni a gyeget. Alig pár perce dolgozott, mikor autó állt meg mögötte. A terepjáró volt, benne a köpcös férfivel. Az autó ugyanolyan sáros volt, a férfi kócos, és mikor kiszállt, meggyújtott egy cigarettát, majd odalépett a férfihez.

– Na, jó munkát! – köszöntötte a köpcös. – Hogy áll a nyest-el? – kérdezte.

– Nem jól. Kiraktam a csapdát, de semmi. Napok óta nem ment bele.

– Hova rakta?
– Amoda hátra, a ház fala mellé – mutatott hátra a férfi.
– Nem bánja, ha rápillantok? Konyítok hozzá kicsit – kérdezte a köpcös.

– Dehogy, meg is köszönöm. Jöjjön!

Átsétáltak az udvaron, lefordultak a ház hátsó részéhez. A csapda ott állt ugyanúgy, ahogy a férfi kirakta napokkal azelőtt. A köpcös elmosolyodott.

– Bocsánat, nem magán nevetek – szabadkozott. – A boltban mondták, hogy így rakja ki?

– Igen, volt ott egy eladó – mondta a férfi.

A köpcös megrázta a fejét.

– Van itthon homok? Meg valami száraz fű vagy szalma? – kérdezte a férfitől.

– Hát, nem is tudom – mondta fejét vakargatva a férfi.

– Gondoltam – felelte a köpcös. – Na, majd jövök egy fél óra múlva. Megcsinálom magának, mert ezzel egy lepkét se lehet így megfogni. Nem hülye az a nyest – mondta nevetve.

Kisért a autójához, beszállt, a csikket kipöckölte az útra, és elhajtott.

Fél óra múlva újra lefékezett a sáros terepjáró a kapu előtt. A köpcös kiszállt, meggyújtott egy cigarettát, felnyitotta a csomagtartót. Kivett egy vödröt, meg egy nagy zsákot. Becipelte, majd lerakta a férfi lába elé, aki elé sietett.

– Ezek kellene. Hozza csak a vödröt. Nem jó a derekamnak, ha ilyen nehezet cipelek – mondta a köpcös.

A férfi felemelte a vödröt. Tele volt homokkal. Nehéz volt, a vödör fogantyúja mélyen a tenyerébe vágott. Követte a köpcöst, aki a ház háta mögé ment, majd megállt ott, ahol a terasz teteje csatlakozott a ház tetejéhez. Lerakta a zsákját, beleszívott egy nagyot a cigarettába, majd a terasz egyik tartóoszlopához állt, és a fát kezdte kaparászni. Apró, barna rovátkák sorakoztak rakta.

– Itt jár fel a padlásra – kopogtatta meg az oszlopot a köpcös.
– És fogadok, hogy lesz egy rés valahol arra – a tető felé muta-

tott, és eltakarta szeme elől a napot –, és ott is van! Látja? – kérdezte, és egy pontra mutatott.

A férfi felnézett, és ki is szúrta az apró rést a verébdeszka és a téglasor között.

– Az a járata. Felhordja oda, amit összelopkod, aztán ott rohangál. Szokták még hallani éjszaka a dübörgést? – kérdezte a köpcös.

– Igen. Már az asszony se tud aludni miatta.

– Gondolom, azt mondta az eladó, hogy rakja csak ki a csapdát, és egy napon belül elkapja a nyavalyást?

– Azt.

– Kóklerek azok. Ha ezeken múlna a dolog, elhordanák a nyesetek a házát, mielőtt elkapja. Gondolom, eltelt volna pár hét, mire nem jut semmire, és kihív egy szakembert, aki befogja magának. Addigra mindent összerág. A gipszkartonba behúzott vezetékeket meg mindent, amit talál. Így is, ha jól felállítjuk a csapdát, lesz vagy egy hét, mire kézre kerül – vakargatta a fejét a köpcös.

– Egy hét? – kérdezte a férfi.

– Annyi biztosan. Először kirakjuk a csapdát, álcázzuk, és nyitva hagyjuk, de úgy, hogy nem lesz kibiztosítva, hogy a dög el tudja vinni a tojástart. Egymás után akár kétszer is. Beletelik majd három napba, mire bemerészkedik a csapdába. Nagyon rafiáltak. Addig csak nézegetnek, szaglászhatnak. Gyanakvóak. Aztán látjuk majd, amikor már körülnézett, utána elviszi a tojástart. Hagyjuk neki. És hagyjuk még egyszer. Harmadjára már rutinból megy bele, és bizony belefut az élesre állított csapdába. Ennyi a trükkje. Át kell verni. Az éjjeli ragadozók nem bolondok. Tudják, hogy bármelyik falat az életükbe kerülhet, ezért óvatosak.

– Értem – nyugtázta a férfi.

A köpcös beleszívott a cigarettába, majd nézte, hogy hol nyomhatja el a csikkét, de nem talált hamutálat.

– Dobja csak el, majd összesöpröm – legyintett a férfi.

A köpcös először kiborította a ház alapzatához a vödör homokot, majd elegyengette, intett a férfinak, hogy hozza a csapdát. Belenyomta a homokba a ketrecet, az alsó rácsokat elfedte.

Utána az elsütőpedálra szalmából fészket formált, abba rakott két fürjtojást, majd a ketrecre fekete nejlonzsákot borított, és az egészet beszórta szalmával, és levelek keverékével. Amikor kész volt, még megigazgatta a csapóajtókat, aztán feltápászkodott, és a csapdát körülvevő homokot újra simára egyengette. A köpcös kissé lihegett, miközben kijelentette, hogy a csapda készen van. Meggyújtott egy újabb cigarettát.

– A homokban látszódni fognak a nyomai, amikor jön megnézni a helyet. Kicsit otthonossá tettük neki. Így azt fogja hinni, hogy egy fészket rabol ki. Lopni meg imádnak. Azt viszont ne feledje, hogy hagyja, hadd vigye el az első két adag tojást, és amikor az megvolt, állítsa élesre a csapdát. Szerintem tíz napon belül meglesz a dög.

A köpcös belegyűrte a zsákját a vödörbe, és elindult kifelé. A kapuban a férfi megállította.

– Mivel tartozom? – kérdezte.

– Semmivel – legyintett rá a köpcös. – Baráti segítség.

– De tényleg, megment minket, hadd fizessen ki a munkáját, ez biztos sokba került volna, ha kihívok egy befogót.

– Lebontsam? – fordult vissza a köpcös. – Na ugye, akkor fogadja el. Remélem, működni fog. És ne feledje, jó messzi rakja ki a dögöt, ha nem akarja agyoncsapni. Ja, és visítani meg morogni fog, mint a fába szorult féreg a ketrechen, de ne féljenek tőle, vigyék ketrecestül, aztán, ha nyitva az ajtó, elpucol egy másodperc alatt.

A köpcös elhajtott.

Két nappal később, amikor a férfi belenézett a csapdába, a rögtönzött kis fészkek üres volt. Mind a két tojás eltűnt, s a homokban apró lábnyomok sorakoztak. A nyest alaposan összeugrálta a csapda környékét. A férfi újabb két tojást rakott bele, de nem állította élesre a csapdát.

Másnapra eltűntek a tojások. Itt volt az idő. Kivett a műanyag dobozból két újabb fürjtojást, a fészkekbe rakta őket, élesre állította a csapdát, és elment dolgozni. Egész nap csak a csapdára tudott gondolni. Vajon mi lesz? Eddig igaza volt a köpcösnek, minden úgy történt, ahogy mondta, és akkor már csak egy dolog volt hátra. Reggelre a nyestnek a ketrec fogságában kell pihennie.

A férfi hajnalban aludt el, nem sokkal azután, hogy a padláson megszűnt a futkározás hangja. Mély álomba zuhant, és az ébresztőóra hangja olyan távolról zúgott fel számára, hogy hirtelen nem is tudta eldönteni, milyen nap van. De miután kidörzsölte a csipát a szemeiből, azonnal köntös húzott, és az udvarra sietett.

Mikor a csapda közelébe ért, már hallotta a mocorgást. Az ajtók le voltak csapódva, és a nyest bent volt. A férfi lerántotta a csapda tetejéről a nejlonnal együtt az álcázást. Hosszúkás, barna állat visított rá. A hangja egészen furcsa volt, mintha egy mélyről induló gyomorkorgás és egy nyávogás keveréke lenne, majd az állat kivillantotta apró, tühegyes fogait, és a ketrec teteje felé kapott. A férfi hátratántorodott. A nyest futott pár kört a ketrecben, és eszelősen kaparni kezdett a homokban, hátha arra kiáshatja magát.

A felesége és a gyerek is szemügyre vette a nyestet. A gyerek először közelebb ment, de a nyest fújta rá egyet, morgott, és a ketrecnek ugrott, erre a gyerek hátrált, és befutott a házba. Az asszony csípőre tett kézzel állt.

– Most mit csináljunk ezzel? – kérdezte a férfitől.

– Hát, nem is tudom.

– Meg kell ölni?

– Azt nem. Múltkor már megöltem a patkányt, és ha igazuk van a karma-hívóknak, akkor valószínűleg ezért patkányként születtek újjá. Ami nem túl barátságos jövőkép – mondta a férfi.

– Akkor elviszed valahova? – kérdezte az asszony. Arca tanácstalan volt.

– El. Az erdőbe, ahol kirándultunk, amikor megvettük a házat. Szerintem az jó lesz neki. Ott a helye. Több fürjtojást megevett két nap alatt, mint én életemben. Nem akarom tovább terhelni a családi kasszát az étkeztetésével.

– Az jó lesz – mondta az asszony, és átölelte a férfi derekát.

A férfi fél óra múlva berakta a ketrecet a csomagtartóba, elköszönt, és elhajtott. Nem kapcsolt rádiót útközben. Az országút szinte üres volt. Csak valahol a távolban haladt előtte egy fehér autó. Az este esett, de az aszálytól cserepes föld úgy felszippanzott mindent, mintha mi se történt volna.

Húsz percet autózott így, aztán lekanyarodott egy földútra. Azon ment még pár percig, hogy távolabb legyen az országúttól. Valamiért azt gondolta, hogy ha túl közel engedi el, az állat még kirohan az útra, és elütik. Ez jutott az eszébe.

Kivette a ketrecet a csomagtartóból, lerakta a fűbe. Az állat közben végig morgott, és fogaival kapott, amerre csak tudott. A férfi megvárta, hogy kicsit csillapodjon. Óvatosan felnyitotta a csapda ajtaját. A nyest kiugrott, megiramodott, s egy másodpercen belül eltűnt a bozótban, csupán az avar neszezését lehetett hallani, ahogy iszkolt, majd csend lett. Ennyi volt.

A férfi úgy állt ott, mintha várna valamire. De nem volt semmi, így berakta a csapdát a csomagtartóba, és visszahajtott az országútra.

Amikor már közel járt a városhatárhoz, bekapcsolta a rádiót. A híradó vége ment. Kezdődött az időjárásjelentés. A hírolvasó azt harsogta: „Marad a kánikula, távol van még az enyhülés.”

Közben beért a belvárosba, és lefékezett a dugóban veszteglő autósor végén. A nap már javában tűzött, és az utcalámpák oldalára kiakasztott cserepes virágokból csorgott a víz a járdára, és a víz erekké duzzadt a lejtős útpadka sarkában.

A sor nem akart mozdulni, így a férfi a lassan csordogáló vízcsíkot nézegette, ahogy csillog rajta a napfény. Az egyik csatornalefolyóból vaskos, loncsos patkány mászott elő. Nem zavartatta magát. Ivott a vízből, majd mancsaival megtörölgette pofáját, és mint egy szokványos járókelő, elindult lefelé a belváros irányába.

Vermes Nikolett

Ősz

*A legmélyebbekről
nem posztolunk,
és amióta eltévedtünk
azon a hegyen,
– jól tudod, hol –,
színek nélkül tisztább.
Mondta, hogy semmi
sem lehet fekete-fehér.
Egyedül a békák násza,
szombat, előeste, kedd,
lapzártá, hajnali kérdés.
Virág a kéz mögött,
vázában, gázcsövön,
esküvőn, keresztelőn.*

Poszt-posztmodern gyónás

*Két asztal közt találkoztunk,
félúton, négy szék határán.
Kék szoknyában, jobb sarkán,
nem kérdezted, miért, leültél.*

*Klaviatúra, kattogás, telefon,
jegyzet, toll, elnézést, félrevert.
A szív? – kérdeztem.
Nem, a szavak – válaszolta.*

Nagy Zopán

Átjárások / Éber látomások...

Fukuyama (Yoshihiro Francis); Kazohinia; A kiégés társadalma; Byung-Chul Han, az *Emelkedő zuhanás* szerzetese – efféle összemosódásra ébredezett a *leíró*, majd a következőket látta:

Fakan Szidónia fej nélkül állt egy nagy toronynál. Lefejezték, mert (állítólag) túl sok papírt használt az elmúlt évben! Éppen egy légyölő galóca-pöttyös babakocsiban tolta a levágott fejét, miközben Punktum Pilátus *TikTok*-videón nézte *gruppenben* erőszakolt nejét... Bézus vagy Jarabás, Bézus vagy Jarabás? – Neeem! Szidónia felgyújtotta a pöttyös babakocsit...

Valahol neu-rópában a három zenekarra írt *Gruppen* szólamai folynak ki az egyik idő-vákuum koncertterem-falaiból, igen: Karlheinz Stockhausen talán legismertebb kompozíciói-töredékei... A jelen tér-képzeteinek egyikéből pedig a 800 éves *Arany-bulla* ünneplésének zaj-fosztlányait hallhatjuk...

- - -

Ánusz-ánusz: ős-varánusz! Ánusz-ánusz: ős-varánusz...

Égető, folyékony arany: (v)ézés! Pokoli kínok, gyökér-csakra fölszakadás, mélyből kiforduló daganat, lüktető parázs... *Daganat, leukémia, limfóma, illetve szexuális úton terjedő betegség egyaránt állhat az anális fisszúra hátterében. A végbél záróizom fokozott tónusa (feszülése) a vérzéses állapot fenntartásában játszik szerepet. A záróizom feszülésének köszönhetően minden székelés a seb újbóli felszakadását okozza...*

- - -

Vágás, múltba-látás, hazai hullámok:

Gyűnnek a perzekútorok:

– Jaj, pogányok, mi csináltok?

Jaj, pogányok, mi csináltok:

Mitül vérös a gatyátok?

Pusztaföldvári gyűjtés (Békés).

Csakugyan két perzekutor jött Tövis Borcsával, két nyalka pandúr. Pirossal volt kihányva a ruhájuk, és akkora fejez pléhgombok voltak felvarrva sűrűen a dolmányukra, hogy a szeme is szikrázott a falusi gyerekeknek... – Móricz Zsigmond: Rózsa Sándor a lovát ugratja.

Jász-féeny, kora reggel. Két pici pink targonca jött szorosan egymás mögött, de nem voltak összefüggésben, éppen meghasonlottak, az egyik narancssá változott s ketté-robbant, a másik balra kanyarodott... A templom mögül figyeltük az eseményeket, a nagy platán alól, ráadásul új barátaimmal: Fehérló lányával, csoda-kossal, szürke marhácskával és Mangal Ilonával, ó, Ica-Ica, ü! Ica-Ica, ü! A varacskos busz órákat késve sem érkezett, talán becsuklott a fény-szarui híg mocsárba... Nekünk már (többször is) harangoztak, gyere-gyere: Mangal Maca, gyere-gyere, ü! Menjünk-menjünk idestova / vagy sehova, ü!

Jelenések egy erdőben:

az esti fák közül szelíd *zombik* áramlanak elő... Performance, sajátos (tompá, ködös-vörös) fénytechnikával, fojtott belső hangokkal elegyen, az erdő növényzetével, éjjeli atmoszférájával összenőve, vonaglóan s minimális, ön-reflexív szorongásokkal rezegve... Ők talán a *Cryptic Bodies* spontán mozgás-színház tagjai, talán mohákból, kérgekből, avarból, odvakból ébredő, bőrcafatókból, indákból, ínakkból, ideg-rétegekből újjászülető lények...

A tánc-mozgás-tér egyféle mitikus helyszínné alakul át: s a jelenés szereplői *önkívületi-bevületi* állapotban egymással és a

külvilággal is kapcsolatba lépnek. Sokszor fizikai párbeszéd, birkozás-szerű formulák alakulnak ki, néhányan pedig magányosan mozognak a tér egy-egy zugában, vagy ős-fák óvásában...

Az eseményt spirituális segítők, úgynevezett pawangok asszisztálják végig, akik végrehajtják a transzban lévő táncosok kéréseit, és akik egy bizonyos ponton szétválasztják a szellemet a birtokba vett testtől, így visszahíva a test eredeti tulajdonosát.

Ilyenkor két pawang közrefog egy táncost, aki sokszor magát nem hagyva próbál kiszabadulni a fogásból, majd egy harmadik egy meghatározott mozdulattal, a testet végig simítva felfele a fej felé kihajtja a szellemet a testből. Ekkor a test elernyed, mintha meghalna, majd ismét élet kerül belé. Értelmezhetőek-e az indonéziai jathilan kontextusában ezek a titkos testek, amelyek hol szellemi megszállottságot mutatnak, hol pedig maguk is pawanggá válnak, és felszabadítják társukat a birtokló lélek uralma alól? – Diktálja és kérdezi egy beavatott műkritikus, majd önmaga is pawang-táncossá változik...

A metafizika tételeinek enumerációja: okok és okozatok változnak, szabályszerűségek egymásutánja tűnik fel, verseng a valós és a valótlan, a karakterek természete egyszer éles képet mutat, egy pillanat múlva pedig már a ködbe vész. Az arisztotelészi a priori és az a posteriori harca ez: nem tudjuk, mi miután jön, és mi miből származik. Mélyen átható érzet kering a rétegek alatti értelem létezéséről... –

Írja igencsak összetett (*A jelen manifestuma, avagy revelációk egy kor illúziójáról* című) esszéjében Petrányi Luca az Artportal oldalán. A kitűnő esszé Kelemen Patrik koncepcióján és koreográfiáján alapuló *'Cryptic Bodies / Titkos testek'* című táncelőadás és performance ihlette írás, amely a filozófiai meditáció és a személyes hangvételi esszé műfajait elegyíti...

Itt letűnt korok fölkavarásának, felmutatásának lehetősége, sejtelmes (akár kvázi) kultúrák elemeinek felszabadító vegyítése, fél-álmok, tudattalan vibrációk montázs-világa zajlik...

Görcsök, szorítások és simulások, kisiklott és begubózó testek, a mozgás(színház)tér természetbe burkolva, szorongások,

feloldások, elengedések váltakozása... Szaggatott, zavarba ejtő (néhol talán *hatás-halász*) koreográfia. Rítus és *meta-poézis*!

- - -

Amott: idő-piócákkal gyógyított, túlélgett napozók, jajgató aktok...

Emitt: 2 és fél méteres Yuccát hoz a hátán egy *ZZ-Top-hasonmás* (modell) fiú s egy álcaháló-sátán toporog előtte a járdán, miközben természetes vak urat tanít be egy Black Sabbath-pólós fiatal leány: 33-szor ismételték meg azt a 8 méteres szakaszt (a kiemelt kocsmá és a kiválasztott metró-lejárat között), míg a hőgutális ájulás szenvedett-fetrengett bennem: a kialvatlanság nyekergő démon(j)aival hancúrozva...

Jelenés egy kiszakadt térben:

Kerub! *DrakulAngyal!* Véraldozat-kivonat. Az öncsuklóját hegyes karmával felvágó szárnyas Lény: a kiválasztott szerzetest (Atyát) megsemmisíti, nyakán át rongy-majd stigmájából, hevesen serkenő vérfolyamából itatja, feltámasztja, hogy majd őt kövesse, szolgálja... *Surrection!*

- - -

Kiszáradt dezertőr desszertezik a sivatagi homokozóban. Tábla mutatja: Pihenő! Meditatív sarok. Homokot szórni, szürcsölni, desszertezni, vállakat, lábakat, hasakat, hátakat mutogatni, nemiszervekre gondolni, fagyizni, ratyizni, énekelni, kételkedni, görkorcsolyázni, célba löni, lég-gitározni, vicsorogni, várakozni, kiszáradni, rejtőzködni: TILOS!

A legközelebbi pihenő (homokozó, kiszáradt oázis): 3 nap tevével, 7 nap gyalog...

Ónody Éva

Apám Dombiratos

(I. rész.)

– Te vagy az Ónody Pista lánya? – hangzott el az alkonyati csendben Dombiratoson, 1985-ben.

– Igen, igen! Hát persze, hogy én vagyok – feleltem boldogan.

Nagyon tetszett ez a hangnem, a tegezés is persze, meg hogy itten Pista lehet az én komoly és szigorú édesapám! Tehát hazaérkeztem volna, annyi év után ismét? Ilyenféle örömet, a felismerés boldogságát, ami ekkor belém nyilallott, nem is érezheti az ember lánya! Lám, lám, itt lenne az én igazi otthonom, és nem Pesten! Mert ott aztán soha le nem szólított így senki, az apám lányaként, és nem is fognak így leszólítani soha a bűdös életben.

Egy idős nő közeledett felém, aki meghívott egy teára, mert fontos mondanivalója lenne számomra, amiről én nem tudhatok. Az Új Tükör riportereként utaztam ide pár napra. Előtte Békéscsabán, a megyei tanácson megtudtam, hogy a falu ellenkezett, amikor Kevermeshez csatolták, de ez három éve történt, a kérdezősködés, intettek le, már nem időszerű. Szóval elhajtottak. Nos, annál jobban érdekelt a téma. A nyomtatott írás hatalmával élve segíteni akartam Dombiratosnak önállósága visszaszerzésében, Kevermes nagyközségtől való elszakadásában. Mert úgy hírlett, nem a falu lakóinak akaratából történt ez az egyesítés három évvel korábban, hanem a szocializmusban már jól ismert módszerrel, erőszakkal, huncut kényszerítéssel. Eddig sok mindenkit megkérdeztem, meghallgattam a sok bizalmas vallomást, hisz az apám lányaként ez itt könnyen ment. Dr. Muhari Dezső állatorvos (Forgács Marika gimnáziumi iskolatársam férje) említett jellemző példákat az itteniek érzékenységre.

Varga Pali bácsi mondta a tanács vb-ülésén: *Amikor megjött a gólya, rárakta fészket a villanypózna tetejére, de azt az egyetlen gólya-*

párunkat ne hagyjuk már azon a veszélyes helyen! Úgyis olyan kevés gyereket hoz.

Minden mélyen érinti őket, ami a faluval kapcsolatos. Még azt is tanácsülés elé vitték, szabad-e rágyújtani az újjáépített művelődési házban. Nos, hát akkor ez a huncut család hogyan foglalkoztatta volna őket!

Én persze elsőként az apám hűgát kerestem föl, Ónody Mariskát, aki nagy örömmel fogadott, és természetesen el akart szállásolni. Ennek azonban a tanácselnök, Tóth József négyszemközt ellentmondott, és a falu kényelmes vendégszobájában helyezett el. Mert bizony az is volt

nekik! Nagyszüleim sírját még aznap fölkerestük a nagynénémmel. Ilyenkor döbben rá az ember, mennyire fontosak az elődök. És a lelkiismeret-furdalás belénk fészkelődik. Gyakrabban kéne ellátogatni hozzájuk, vagy legalábbis rájuk kellene gondolni!

Azt hihettem, a riport miatt szólított le az ismeretlen nő. De nem! Ott is voltam nála másnap délután a tisztaszobájában, teáztunk. Udvarias kíváncsisággal hallgattam. Lassacskán elmondta (mert sokáig nem kerülgette a forró kását), hogy ő az apám szeretője volt, az 1930-as évek közepe táján, agglegénynek is beillő korában. Elég keményen kezdte, valahogyan így, hogy én majd-

*Ónody nagyapám, 1936-ban.
Kinagyítva szüleim
eskiúvi csoportképéből*

nem az ő lánya vagyok. Hát erre kikerekedett a szemem! Persze, az igazat mondhatta, mert még ennyi idő után is munkált benne a bosszú, amiért apám nem őt vette feleségül. De meg is indokolta: *Az az utálatos Fekete Mária, Pista anyja – a maga nagyanyja – volt az oka, mert eltiltotta tőlem az imádott fiát. Hisz a négy gyereke közül Pista volt a kedvence. Pedig igazán nagy szerelem volt a miénk! Az, hogy törvénytelen szülött voltam én is, és ágrólszakadt szegény leány, nem lelkesíthette azt az asszonyt, de azt igazán nem értettem, mire volt olyan beképzelt. Hiszen mindenki tudta, hogy ő maga rokonházasságot kötött, Ónody Károllyal, aki nagyon nem akarta elvenni. Hogyan is akarhatta volna, amikor a szép és kedves Busa Erzsikét szerette, a falu legszebb leányzóját? Két gyerekük is született házasságon kívül, az úgynevezett törvénytelen Busa fiúk, s abban a reményben, hogy így majd megkegyelmez nekik az a Jószágos Atyaúristen és Fekete Mária. De nem kegyelmeztek. Ha lett volna ebben az asszonyban emberi érzés, nem vette volna el erőszakkal attól a nőtől a gyerekei apját. De hogy miért is, és hogyan tehette? Ez soha nem derült ki.*

Így vélekedett vendéglátóm, és bizonyára a falu is annakidején. Azonban elvette Erzsikétől, ez tény, és Dombiratoson egyazon faluban élt a két család mindvégig, itt nevelkedtek föl a fiúk, itt születtek meg az Ónody-testvérek, mind a négyen. *Busa Károly bácsi, a kisebbik, kilencven elmúlt ekkor már, itt lakik a közelben, és nagyon kedves a család, keresse föl őket, biztatott vendéglátóm.*

Busa Károlynál

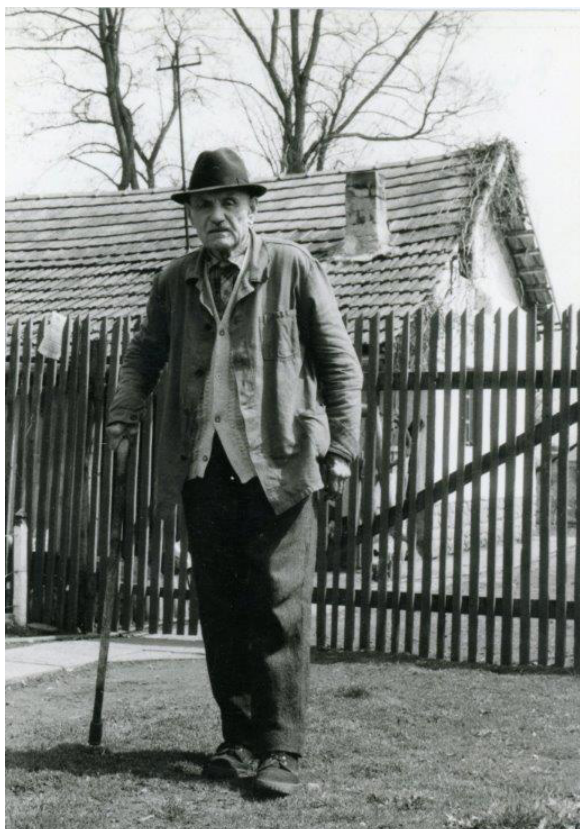
Bizonyára valahogyan előre jeleztem az érkezésem, mert másnap bezörgettem Busáék kapuján. Eléggé szokatlanul kalapált a szívem, de felbátorodva és örömmel várakoztam ott a kapu előtt, hogy végre ide eljöttem. Ugyanis én ezt a „törvénytelen” szerelmet nagyon is törvényesnek ítéltam meg, így utólag is. S nem szégyellni valónak, mint ahogyan a családom többi tagja, mindvégig. Bizony ugrált bennem az öröm: íme, mégis megadta az Ég.

Leselkedtem, egy lyukon kukucskálva. Egyszerre föltűnt Busa Károly, lassan, méltósággal közeledett felém a botjával. Azt hittem, valami káprázat játszik velem, a nagy hasonlóság miatt, mert mintha édesapám közeledett volna, mintha ő nyitná a kaput. Pedig akkor már rég eltemettük. Uram! Istenem! Segíts, hogy legyen erőm!

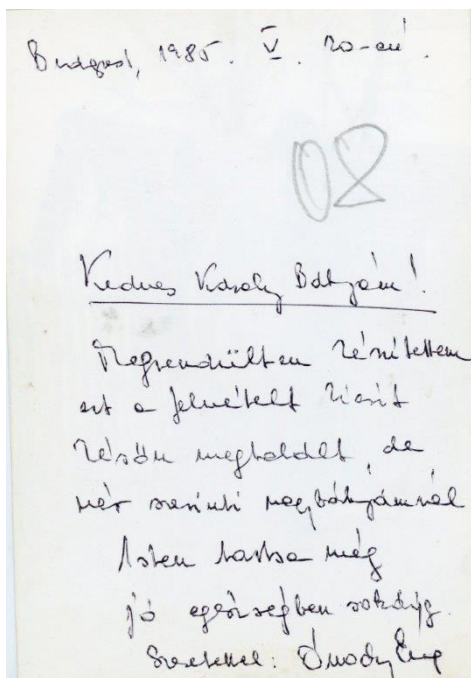
Milyen kár, hogy hatvanévnyi távolságból lépünk egymás felé, és nem korábban nyújtunk egymásnak kezét! Valahogyan lassan és némán

besétáltunk együtt a házba, amikor is nagy tisztelettel köszöntött vele együtt élő családja, bátyjának a fia és annak felesége. A kedves köszöntés után tapintatosan magunkra hagytak az előkészített tiszta szobában. A frissen vasalt fehér abrosz is engem várt. El lehet azt képzelni, milyen hatalmasra nőtt a csend az első percekben?

Én persze egész lényemben kérdéshalmazzá váltam hirtelen. Vajon hogyan élte itt az életét ez a nagyon vonzó személyiség,

Ez a legkedvesebb fotóm Busa Károlyról, a törvénytelen nagybátyámról. Akkor örökítettem meg őt, amikor elém lépegetett 91 évesen kaput nyitni Dombíratoson, 1985-ben

együtt, egy faluban az idegenné lett édesapja családjával? Ahol a falu minden lakója ismeri egymást, és köszön is egymásnak?

– Nem volt ez titok, igencsak mindenki tudta – kezdi Károly bácsi igen halkán, de könnyed természetességgel. Egyáltalán nincs zavarban.

– Önök egymás között megbeszélték ezt Öndy Károllyal, a nagypapámmal?

– Nem. Soha. Mi a nagypapámnál laktunk, édesanyám testvérénél. Ő oda egyszer ellátogatott, mint katona. Erre emlékszem. Hosszan beszéltek

édesanyámmal, de én nem tudtam, hogy mit. Csak sejtettem, hogy ők szeretik egymást. Rájöttem lassan mindenre, és a szomszédok is elmondták korábban. Mert az édesanyám soha nem beszélt nekünk erről.

– Nem? Már azt sem mondta meg, ő az apád?

– Nem. Soha. Jóval később a feleségemnek, tehát a menyének mondta el.

– És ha netán találkoztak a faluban az édesapjával, akkor mi történt?

– Semmi. Köszöntünk egymásnak. Egyszer, amikor már a községházán dolgoztam, ahová ő vitt be engem, egy bál alkalmával, akkor a kocsmában találkoztunk. Leültünk egy padra, aztán elsorolt mindent. De borzasztóan bántotta, mert sírt. Ezután elhallgattunk.

Én az óra egyre hangosabb ketyegését hallgatom, majd újból megszólalok:

- *Hogyan mondta el? Úgy, hogy te vagy az én fiam?*
- Nem így. Tudta ő, hogy én ezt tudom.
- *Megbánóan, panaszkodott?*
- Hát, hogy ilyen szerencsétlenül járt...
- *Amiért az édesanyját, Busa Erzsikét nem vehette feleségül?*
- Igen, így. Ilyesféleképpen.
- *Nem mondta, hogy miért nem? És maga nem is kérdezte?*
- Nem. Nem kérdeztem. Köszöntem neki mindig, ha bárhol találkoztunk. Nem haragudtunk mi egymásra.
- *Nem emlékszik, hogy azt az egy katonakori látogatást követte másik is?*
- Nem, soha. Soha.
- *De véletlenül néha csak találkoztak?*
- Volt ilyen. Igen. Már felnőtt koromban együtt dolgoztam vele a községházán. Falverőként is dolgoztam vele, mert házakat építettünk vert falból.
- *Milyen embernek ismerte meg?*
- Ő értékes ember volt. Megbecsülte az egész falu. Értett a munkához, kapható, ügyes ember volt. Mindent meg tudott csinálni az építkezéseken is. Muzsikált is igen jól, arra is emlékszem, a falu zenekarában.
- *Jó kedélyű volt, vagy szomorú?*
- Hát, nem mondhatom egyiket sem, mert olyan helyzetben sosem voltunk, hogy így megismerhettem volna. A házépítkezéseknél pedig csak a munka ment. Nem volt olyan, hogy viccelődött volna. Nem beszélt munka közben. Mostanában, ahogyan visszaemlékszem, azt hiszem, nem jó életet élt. Ez látszott rajta. Nem úgy, mint más ember, aki a családjáról beszél. Ő soha.
- Kérdés nélkül is még elmondja. Pistát is, a maga édesapját Éva rá akarta venni, hogy dolgozzék velünk az építkezéseken, legyen falverő, de Pista erre nem volt hajlandó. Amikor finomabb munkákat kellett ott elvégezni, akkor odahívta, és vele csináltatta meg. Mert Pista nagyon szépen dolgozott, de látszott rajta, hogy ő nem erre született.

Dombiratos története, a vert falú házak

Annyit sikerült kiderítenem, hogy a falu története a XV. századig nyúlik vissza. Mert az önálló település első időszakának történetét senki nem ismeri. Első írásos említése 1446-ból való, mint templommal rendelkező település. Először is vert falból építették, a templomot is, tehát a házépítési technikát volt honnét meríteni az utódoknak. Ennek a technikája: negyven centi szélességben, deszkák közé szorították a nedves földet, és centiről centire emelve döngölték a falakat. A templom falát akkor valószínűleg díszesen kifestették, akkori szóhasználattal „iratozták”, innen származtatható a település neve.

A török uralom idején ez a falu, mint a többi magyar falu, teljesen elnéptelenedett. Az 1717-es Mercy-féle térképen már lakatlan pusztaként szerepel, de 1787-ben – tehát 70 év múltán – Szalbek György fölvásárolta a Nagyiratos Pusztát. Célja a falu felélesztése volt, ezért 1810–1820 között dohánytermesztő palócokat telepített be. Ezért Nagyiratost dohánytermesztő falunak is nevezték. 1919-ig a szomszédos Kisiratoshoz tartozott. 1850-ben a település gróf Nádasdy család tulajdona lett. Érdekes, meglehetősen szokatlan fordulat következik itt, ez a régi történet igencsak kuriózum.

A Nádasdyak nagy adókat vezettek be a lakosokra, ezért azok igen szokatlanul lázadtak fel: Szent Mihály – 1859. szeptember 29-éről 30-ára virradó – éjszakáján 132 család, közel ezren megszöktek Nagyiratosról, és Mezőkovácsháza pusztáján megalapították Nagybánhegyest. (Úgy kellett a grófi családnak! Minden telhetetlen, pénzsóvár nagyúrral így kellene elbánni. Még ha jóval később a magyar kultúra kiemelt pártfogói, nagy mecénások is lettek a leszármazottai.) A Nádasdy család persze gyorsan föltalálta magát, és új lakosokat telepített be, Magyarpécskáról szintén palóc származású, katolikus hívekkel pótolta a hiányt.

Dombiratos 1919-ben önálló egyházközséggé vált.

Kisiratost és Nagyiratost Trianonnal Romániához csatolták, de ma is remek magyar emberek lakják.

A szavak között

Jaan Kaplinski versei
Jávorszky Béla fordításában

Reggel bemutattak Mitterand elnöknek

Reggel bemutattak Mitterand elnöknek, este csalánt gyomláltam a ribizlibokrok között. A kettő közt sok minden elfért: busszal visszautaztam Tartuba, onnan pedig haza, átvágva az észt tavaszon, amit annyira vártunk, és ami oly váratlanul bekövetkezett, halványzöldbe borítva Észtországot, a játszótereket, melyeket elleptek a nevetségesen apró bogarak... Este telihold világított a nyíres fölött, az udvar felett cikázott két denevér. Az elnök keze puha volt és meleg. Ahogy kék szeme is, melyben a fáradtság különös módon keveredett a határozottsággal, mélység a banalitással. Éjszakai szeme volt, melynek nem látsz a mélyére, mely mindig titokzatos, kiismerhetetlen, ahogy a vakond útja a föld alatt, vagy az a hely, ahol a denevérek alszanak télen és éjszaka.

Mondanám: ne távozz tőlünk...

*Mondanám: ne távozz tőlünk, tücsökcirpelés.
mondanám: maradj még, nyár. De az éger- és nyírfalevelek
lyukacsosak már és rozsdafoltosak.
A megnyúló árnyak kilopkodták már
a dalt a madarak csőréből. A tücskök
lassan halálra cirpelik magukat.
Az ő emlékükre, a magad vigaszául írsz,
nincs varázsvessződ és nincs nyugalmad sem,*

*látva, hogy a finnek hogy húznak el a magasban
a „Napúton”, déli fészkeik felé.*

A szavak között

*az ami a szavak között marad
mindig több mint maguk a szavak
jégtáblák szakadnak le és
sodródznak a sötét éjszakában
róluk akikkel útközben találkoztál
csak homályos emlékképed marad
árnyékok melyek sötétebbek mint az éjszaka árnyai
az éjszaka árnyéka... De maga az éjszaka valóságos éj
mit tudhatunk arról akinek megadatott hogy lássa
de aki nem tért vissza ki emlékszik még
ki tud a sötétségről szólni mely világosabb mint a fény
súlyosabb mint a madártoll és szelídebb mint a bűnbánat maga*

Évről évre

*Évről évre alacsonyabb az ég
és magasabbak a lépcsők
egyre könnyebb megállnod hogy ne nézz tükörbe
megszoknod azt ami nem vagy többé
túl hosszú a megtett út ahhoz hogy visszafordulj
a nap és a hó egyébként is kitörölte már
a nyomaidat
ott ahová el akartál jutni
nyitva a zár az őr is távozott
az ajtót a szél lengeti csupán
és az összes hang közül amire emlékezni akartál
csak a kis Anna bölcsődala maradt*

*a meleg eső mely mindent elmosott és neked is
segít elfelejteni
hogyan éltél ezen a földön valaha*

Amit építünk

*Amit építünk romokból rakjuk össze
azokból akik éltek valaha növekedtek
viselték valaki más nevét, valakiét
akivel sohasem találkozunk
noha egyszer leomlik még a fal éjszaka és nappal között
és a lélekből és az anyagból csak délibáb marad
a semmiben mely már nem sötét és nem fénylő
estig van még időnk gondolkodni és remélni
hogyan a kezdet és a vég sohasem találkozik*

JAAN KAPLINSKI (1941–2021) a huszadik–huszonegyedik századi észt líra egyik legjelentősebb alakja. Anyanyelvén kívül oroszul, angolul és finnül is írt. Költői életműve mellett esszéi a műfaj legjobbjai közé tartoznak. Itt közölt versei ízelítők a Magyar Napló Kiadó gondozásában jövő tavasszal megjelenő válogatásból.

*

JÁVORSZKY BÉLA (1940) József Attila-díjas író, műfordító. Hat évtizede fordít finn, svéd, észt és norvég lírát és prózát. Számos folyóiratkozlás mellett közel hetven kötetet publikált. A közelmúltban elhunyt Hannu Launonennel és Folke Isakssonnal tizennégy kötetnyi magyar költőt ültettek át finn, illetve svéd nyelvre.

A HÓNAP ALKOTÓJA

ARANY ZSUZSANNA

Ferragosto

Augusztus közepét az olaszok nagy örömmünneppel fogadják. A „szakirodalom” szerint ez a szép és izgalmas gesztus Augustus császárhoz köthető, aki a betakarítási munkák első időszakát záratta le vele. A katolikus egyház pedig Szűz Mária mennybemenetelét üdvözli, tehát megint csak olyan nevezetes naptári dátummal akad dolgunk, ahol a Szent és a Profán incselkedik egymással.

„Van egy pont, amikor hirtelen vége a nyárnak” – jegyezte meg egy régi, jó cimborám a minap. Tette mindezt kicsit elkeseredetten, kicsit pesszimistán. Vigasztalni próbáltam, ecseteltem a közelgő indián nyár szépségeit, a hamarosan érkező nagy szüreti fesztiválokat és egyebeket. De persze nekem is eszembe jutott, hogy az indián nyár nem is „indián nyár”, nem afféle eksztatikus bordósan-vörösén-rezesen csillogó valami, hanem bizony maga a vénasszonyok nyara, a hervadás előszele, a napfény fokozatos eltűnése, felkészülés a hideg-dermedt hetekre, hónapokra, a fekete földre s rajta a fehér lepelre.

Aztán eszembe jutott az a sokszor hangoztatott frázis, hogy ha nem lenne Sötét, Fény sem lenne, ésatöbbi, ésatöbbi. És ott van a téli esték bája, a korai sötétedés, bent a forró teák, kint a forralt borok. A megérkezés izgalma egy didergető kései városjárást követően, amikor odahaza lerakod a kabátod, leveszed a csizmád, megszabadulsz az aznapi terhektől, beállsz a forró zuhany alá, majd egy puha köntösben hallgatod a zenét, égeted az illatgyertyát, vagy épp párologtatod a tihanyi nyári napokat idéző levendula olaját. És kellemes meleg ölel át, már fűtenek, és az

ablakból bámulod a hóesést. Vagy a reggel, amikor arra ébredsz, hogy fehér a táj, és kis énekesmadarak csipegetik az ablakodból kilógatott, madáreleségből összegyúrt picike labdákat. Ezt mind el akartam mondani neki, de indulnom kellett, zsebemben ott lapult már a vonatjegy.

Útközben végig bámultam ki az ablakon, szokásomhoz híven zenét hallgatva, és a magam zen-állapotában hagytam, hadd égessék belém magukat a képkockák, amiket látok. Kukorica-földek és napraforgómezők mellett suhantunk el. Alkonyodott, és persze ez is az ősz juttatta eszembe. De olyan szép volt! Bár én afféle „nyári gyerek” vagyok, s erre mindig is büszke voltam, elragadott az ősz varázsa. Vagy kora ősz, vagy késő nyár, vagy épp Ferragosto, ki tudja... Narancsszínben sütkeztek a felhők a szépiásan kékes ég tengerén, háttérben a távolodó-alábukó napkoronggal. Erre az összhatásra válaszoltak aztán a növények, a Föld az Égnek, óaranyba hajló vagy még inkább bronzos-rezes színekkel. És a kukorica levelének zöldje sem zöld volt, hanem smaragd. Később aztán, mikor megérkeztem, hazafelé gyalogolva láttam rózsabokrokat is, még virágjukban, az udvarokban.

Igen, talán mégis van indián nyár, s ki tudja, talán a vénasszonyok nyarát csak a rossznyelvek találták ki. Persze, benne rejlik mindebben már a hanyatlás is, valami furcsa halálerotikával, de ott van – és sokkal nagyobb arányban, sokkal karakteresebben van ott – az érett erő. Valami, ami megérett, beérkezett, és épp ettől szép; valami, ami méltóságteljes, és ami vitathatatlan. Valami, ami tekintélyt sugároz; valami, ami előtt fejet kell hajtani. És akkor hol van még a szőlőföldek és a nemes borok világa, a nagybetűs Szüret időszaka, a beteljesült és beteljesített ősz sava-borsa!

Mert igenis kell az a varázs, a csillogás...

Előfordul, hogy eltűnik a varázs. Jönnek a szürke hétköznapiak, hideg van, fáradtak vagyunk, morcosak, elegünk van mindenből. Már megint maszk, már megint felidegesítjük magunkat apró hülyeségeken, már megint próbáljuk megérteni a velünk goromba embereket, már megint lekéssük a buszokat-villamosokat. És mikor arra lenne szükség, hogy nyugodtak legyünk, kipihentek, kedvesek és viccesek, mert kitüntetett pillanat érkezik az életünkbe, addigra le- és kimerülünk, s csak sótlanul pislogunk bele a vakvilágba, a másik ember szintén fáradt szembogarába. Minek, minek? Hisz mindez nem éri meg...

Aztán eldöntöm, hogy a fenébe mindennel, vissza akarom hozni a varázst, mert csak úgy van értelme! Úgy lehet szép az este, úgy lehet élvezni a bort, a vacsorát, a beszélgetéseket, a zenét, a gyertyafényt, a sétát, a színházi előadást, mindent. Megyek a Czákó utcai piacra, s újraélem a tavalyi pillanatokat, amikor vettem ezt-azt, reménykedve, előre-boldogan, tervezgetve süteket-főzéseket. Aztán veszek Ernánál, a Pranban virágot, vágottat, csokrot, rózsát és tulipánt, és hogy milyet is, milyet is, hát valami fáradtabb rózsaszínt vagy élénkebb korált, nem is tudom, de a lényeg, hogy vegyek, hogy legyen a vázába frissen, mindig, minden. Aztán hűtőbe teszem a bort, a vöröset is és a fehérét is, ami épp itthon van, azt a fajtát (a Barát hárslevelűt meg az egyik Thummerert), elmosom a poharakat, el is törölgetem őket, ne maradjanak foltosak (ne látszódjanak megszáradt vízcseppek kósza körvonalai), hanem csillogjanak-villogjanak. Legyen minden glamour, glam-style, vagy amit akartok!

Aztán a ruhák, igen, a ruhák. Selyem, kasmír, csipke, szatén... Már csak az anyagokat figyelem, meg persze a színt, hogy fehér meg arany legyen minden. Már megint ez a glamour-mánia, lépten-nyomon, nem bírom már magamat sem követni ezzel a

nagy ragyogás-őrülettel. És az illatok, hát persze, hogy az illatok! Azok nélkül mit sem ér az élet! Ámbraaromájú lakásillatosító... Vagy az már túl sok? Nem, elég nagy a légtér, eloszlik, kellemes, épp csak annyi, amennyi kell, amennyi megcsapja az orrom, ha belépek, ha hazaérek. Amikor megérzem a hidegből bejövet a meleget, a kellemeset, az otthonosat, a finomat, a fűszeresen izgalmasat.

Aztán illatgyertya meg parfüm is kell, persze-persze, a hétköznapokra is, meg az alkalmakra. Télen milyen is? És a nyárral mi legyen? Elhasználjam? Kidobjam? Megtartsam? S mi több: évekig tartogassam? Nem romlik meg? Levendula, liliom és rózsa. Vagy ezek felváltva, vagy ezek így egyben, egyszerre özönlenek el, fegyvereznek le, tesznek rabjukká nemcsak engem, de mindenki mást is, ki itt belép, s felhagy minden reménnyel...

„Olyan vagy, mint Jean des Esseintes herceg!” – rovom meg magamat. Egy hülye, dekadens ínycenc-kéjenc, ahelyett, hogy él-néd a mindennapokat, taposnád a taposómalmodat! Taposom, persze, hogy taposom, de mellette igenis kell a varázs! És mi más adná meg ezt, mi alapozná meg a varázsod, mint az ízek, az illatok, a mindennapok apró élvezetei. Az, hogy élsz és élvezed, hogy szerelmes vagy az életed minden pillanatába. Hogy hálát adsz, amiért vagy, lélegzel, egészséges és erős vagy, sőt, még viszonylag fiatal is vagy...

„De mi lesz, ha megöregszel?” – incselkedik velem a kisördög. Elárulom, mi lesz: semmi! Szép leszel akkor is, szép öreg boszorka, hosszú fehér hajjal. Sámánasszony vagy valami ilyesmi. Egy szóval, az öregségtől nem kell beszarni, még akkor sem, ha nő vagy... És ha nem tudsz majd menni sem? Hát, Istenem! Akkor bottal fogsz járni, ami még izgalmasabb! Vén varázslónő leszel, sokat látott indiánasszony, akitől félnek majd a gyerekek, és azt fogják mondani: ez az a vén banya, aki éjjelente elrabolja azokat, akik nappal rosszalkodnak!

Emlékszem, anno mi is féltünk egy furcsa fekete asszonytól. Ott járkált mindennap az általános iskola udvara előtt. Babakocsit tolt, de az a babakocsi üres volt. Az a pletyka járta, hogy saját kezé-

vel vetett véget a gyereke életének, és más gyerekeket is elkap, és megéget, és elevenen felfal, vagy valami ilyesmi. Jaj-jaj, nem volt szabad a szemébe nézni, mert akkor téged is elkap! Komolyan rettegtünk, és én azóta sem tudtam rájönni a titkára. Talán azért féltünk tőle annyira, mert mindig feketében járt, hatalmas, szürkésfehér konttyal, mogorva arccal? De ki tudja, mi volt az ő sorsa? Miért járt feketében, miért tolta azt a babakocsit, és tényleg üres volt-e az a kocsi...? Nem tudom, az ő életében megvolt-e a varázs. Lehet, megvolt, csak mi, gyerekek, nem vettük észre. Lehet, ő is sámánasszony volt, s mikor hazament, ledobta magáról a fekete leplet, átlényegült, és aranyszínűben ragyogott. Úgy várta az urát, vagy bárki más. Lehet, az iskolaigazgatót, ki tudja.

De az iskolaigazgatótól is rettegtünk. Félelmetes volt mély és erős hangjával. Úgy rémlett, állandóan üvöltözik, ha valaki kicsit is rosszabbul viselkedett, mint az elvárt. Vagy épp kilógott a sorból, ahogy vonultunk a folyosón az osztálytermünk felé, a húszperces nagyszünet után, bejövet az udvarról. Pedig lehet, hogy az igazgató csak „kicsit felemelte a hangját”. Lehet, hogy csak határozott volt, férfias, és mi, kislányok és kisfiúk pusztán felnagyítottuk az alakját, és nem is volt az az őrzöngő vadállat, akinek hittük, hanem egy szelíd-kedves bácsi, akit félreértett a környezete. Anitával, az akkori legjobb barátnémmal – mert ilyenek mindig vannak, jönnek és mennek a lányok életében – azon tanakodtunk, vajh' mikor kap infarktust vagy agyvérzést ez az ember, mert mindig itt őrzöng meg ordít, felidegesíti magát miattunk, rosszalkodó gyerekek miatt... Akkor még nem volt divat Magnézium B6-ot szedni – sem a Bérest, sem a Naturlandot –, szóval nem is adhattunk volna tanácsot neki. Csak pislogtunk és rettegtünk.

És ott volt a Panka, a szintén rettegett biológia-technika szakos tanárunk is! Az ő életében sem lehetett sok varázs, bár ki tudja... A legjobban azt élvezte, ha megalázhattott bennünket. Általában azt a fiút hívta ki felelni, akiről tudta, hogy semmit sem tud. És addig-addig szórakozott vele – az áldozat általában az osztály legvagányabb gyereke volt, aki a szünetben uralta a

folyosókat és a mosdókat, de ott és akkor... –, míg el nem bőgte magát a nagyfiú. De Panka időnként a gyengéken is élvezkedett, oda-odacsapva az asztalukra a pálcájával. Csak úgy mellékesen, mintegy megleckéztetve a felelő nagyfiút, kapott a fejére a közeli padban sunnyogó gyáva kisfiú is. És igen, persze, ő is ordibált.

Nem tudom, mi volt az oka, de engem szeretett. Pedig én is féltem tőle, és az ilyenek megérik az ilyesmit. A kutya is jobban ugat, ha érzi rajtad a félelem szagát. Izzadsz, negatív a kisugárzásod, alacsony az energiaszinted, kitágul vagy épp beszűkül a pupillád, miegymás. Nem, ez nem a varázs illata, ez valami egészen más. Ez a rettegés szaga, ez a félelem bűze! Mert a varázson nem fog semmi – se parázs, se darázs. Semmi égetés, semmi piszkos kis kellemetlenkedés.

Egyszóval Panka valami miatt kedvelt, bírt, vagy hogy is mondják az ilyesmit. Talán látta rajtam, hogy értékelem a fekete humorát. Mert kétségtelen, hogy az aztán volt neki! Szégyellem, de én tudtam egyedül a poénjain röhögni. Volt benne valami maró gúny, de valami intellektuális töltet is. Talán volt annyi műveltségem, hogy megértsem, és ösztönösen akkor rándult vigyorra a szám, mikor elérkeztünk a csattanóhoz. Ami verbálisan is csatant, no meg fizikálisan is.

De Panka életében – humor ide vagy oda – egészen biztosan nem volt varázs. Semmi sem volt, csak a nagy nihil, a gúny, a mások bántása, a kisebbek és gyengébbek alázása-szadizása. Az a pletyka járta, hogy egyedül él, nincs családja, nincs gyereke, senkije. Csúnya volt, rövid hajú, szemüveges, férfias, szigorú. Olyasmi, mint a rajzfilmek vasorrú bábája. Sovány és magas, és mindig ugyanazt a világoskék köpenyt viselte. Alatta igénytelen kis pulcsi, meg talán szürke ceruzaszoknya. Lábán még az a régi, ódivatú, szocreál-testszínű harisnya. Sehol semmi glamour...

Sőt, utálta azokat a lányokat, akik szerettek öltözködni. Akik nem hordtak iskolaköpenyt, akik lakkozták a körmüket, akik bodorították a hajukat, vagy egyszerűen csak szépek voltak. Én sosem mertem az iskolába lakkozott körmökkel bemenni, ezt mindig nyárra tartogattam, amikor elutaztam, és senkivel sem ta-

lálkoztam onnan. Még az osztálytársaimmal sem. Mert ez még az az időszak volt, amikor a glamour és a varázs tiltott dolog volt. Amikor nem lehetett ragyogni, csak szürkén bele kellett simulni a Pankák és az igazgató bácsik által előírt komor hétköznapiakba...

Szóval, múltidézés ide vagy oda, varázs igenis kell! Csillogás igenis kell, pláne most, a közelgő sötét hónapok idején. Amikor már ősszel várjuk az adventi fényeket is, hisz hamarosan érkeznek. Meggyújtjuk a gyertyákat, behűtjük a borokat, megsütjük az édes-mézes süteményeket, kifestjük csillogóra a szemünket, és nyakunkba akasztjuk a legszebb ékszerünket. És kilakkozzuk a körmünket is, méghozzá aranyszínűre, csillogóra-villogóra. És közben persze ünneplőbe öltöztetjük a lelkünket, sőt, azt a leginkább, hisz ha az nem csillog, akkor semmi sincs. Akkor nincs se glamour, se l'amour.

„Ez már nem irodalom, hanem...”

Kaffka Margit *Hangyaboly* című regényéről

Kaffka Margit utolsó regénye, a *Hangyaboly* 1917 januárja és márciusa között folytatásokban látott napvilágot a Nyugat hasábjain, majd még ugyanabban az évben kötetben is megjelent, a laphoz tartozó irodalmi kör révén. Ezt követően Kaffka egy Josephus Flaviusról szóló történelmi regény megírását is tervezte – amihez nagy lendülettel neki is látott, filológiai munkába fogott, s az első világháború okozta nehéz körülmények ellenére a Fővárosi Könyvtárból kölcsönzött forrásanyagokat, ám korai (1918 végi) halála közbeszólt.

A *Hangyaboly* azonban nem pusztán az élettörténet aspektusából tekinthető epilógusnak, hanem azért is, mert – mint

Márton László megállapítja – a mű „egy hosszabb alkotói periódus lezárása” (Márton, 2001, 137.). Ez a felfogás pedig az író négy nagyregényének (*Színek és évek; Mária évei; Állomások; Hangyaboly*) együttes olvasását is szorgalmazza, s igazolja azt a befogadástörténetben markánsan jelen lévő értelmezést, miszerint az egyes kötetek egymás folytatói, a hősök pedig egy folyamatosan fejlődő személyiség érettségi korszakainak/fokozatainak lenyomatai. Az *Állomások*ban szereplő Rosztoky Éva fiktív életútja, s az ezzel párhuzamosan ábrázolt jellemfejlődés ugyanis a *Színek és évek* Pórtelky Magdája és a *Mária évei* tragikus sorús címszereplője (Laszlovszky Mária) karakterrajzának szerves folytatásaként fogható fel.

A kritikusok többsége szerint az első három történet a századfordulós női létlehetőségek és/vagy mozgásterek három változatát reprezentálja. Míg Magda számára a feleségszerep adódik egy (fél)feudális világban, Mária megpróbál ebből kitörni a tanítónői hivatás választásával. Művésszé (önálló egzisztenciával bírór, társadalmi megbecsülést is magáénak tudó nővé) azonban nem válik, és a fővárosba (a kulturális élet színtereinek világába) is csak egy-egy napra sikerül feljutnia. Keserves szerelmi csalódásai a férfiaktól való függését (önállótlanágát) mutatják. A családi és a kisvárosi elvárások hatására (de csakis ezért) végül igent mond egy házassági ajánlatra, ám ebben semmi örömét nem leli, mindez csak kényszer a számára. Az iskolát végzett lányok – mint azt Földes Anna állítja – hiába szerezték meg „*az önállóságra képesítő bűvös papírt, végső soron nekik is áruba kell bocsátaniuk testüket-lelküket a társasági, társadalmi leányvásáron, talán csak az árfolyamuk lett valamivel magasabb*”. (Földes, 1987, 154.) Ugyanakkor Mária felnőtté válásának elmaradása irodalmi izlésében is tetten érhető, hiszen a modern irodalom korára már elavult olvasmányokat részesít előnyben, igent mond egy konzervatív szemléletű fővárosi drámaíró, Seregély Pál világára (aki iránt plátói szerelmet is táplál), miközben elutasítja a kérője, az Apostol Sándor vidéki tanár által képviselt új művészeti törekvéseket, és ezzel együtt az „életes esztétikát” (Gintli, 2020).

Rosztoky Évának ellenben – noha ő is elindul mind Magda, mind Mária útján – sikerül, ami elődeinek nem: az önálló egzisztencia megteremtésén túl „valódi” művésznő válik belőle. Nem függ a férfiaktól, legyenek azok művészek vagy politikusok, szegény tollforgatók vagy gazdag mecénások, jobb- vagy baloldali nézeteket valló szakértáborok csatlósai. Igaz, többször is megégeti magát (a magánszférában is), kiközösítik és megpróbálják ellehetetleníteni (anyagilag és művészi-szakmai téren egyaránt), mégis megvalósítja szellemi-lelki-anyagi függetlenségét.

Nem vethetjük el ugyanakkor Illés Endre meglátását sem, aki szerint „*az Állomások hősnőjének, Rosztoky Évának a megnyugvása, révbe érése: önáltatás*”. (Illés, 1980, 3.) E ponton érdemes fölidéznünk Kaffka életrajzának Osvát Ernővel kapcsolatos epizódját: a szerelmi csalódás köztudottan nagyon megviselte az írónőt (Osvát számára ő csak egynyári kaland volt), s az *Állomások* főszereplőjének Vajda Róberttel folytatott viszonya nem utolsósorban erről a kudarcról referál. Bár Éva megbocsát a regényben Vajdának, mégis, utolsó találkozásukkor – amikor együtt utaznak az omnibusz bakján Pestről Budára – a nő „*csúfondáros, oktató, mesélő hangon beszél*” egykori szeretőjével, „*ahogy gyerekekkel szoktunk*”. Ez a gesztus pedig a meg-nem-bocsátás, az el-nem-engedés (bár apró, de vitathatatlanul még a lelki mélyrétegekben dolgozó) jele.

Király Erzsi, a *Hangyaboly* főszereplője azonban már igazi vagány lány, nincsenek olyan skrupulusai, megfelelési kényszerei vagy épp félelmei, mint az elődeinek. Kétségtelen, hogy az ő életében is akad egy férfi, akitől Erzsi akár függhetne is, de főhősünk ezt a viszonyt – mint ahogy az életet úgy alapjában – szintén „lazán kezeli”. Ahogyan Kaffka három korábbi regényét, úgy 1917-es munkáját is sokan önéletrajzi elemekben bővelkedő szövegnek tartják. Az apácazárdában játszódó eseményeket, melyek a profán életöröm és a szerzetesi élet sokszor önkínzó lemondásokkal járó világának ütközését mutatják, többen is párhuzamba állítják Kaffka fiataalkori tapasztalataival. A mindössze hatévesen félárává lett írónő ugyanis – rokonsága szemé-

lyes és hivatali kapcsolatai révén – a szatmári irgalmasnővérek anyaházához került, ahol (nagykárolyi tanulmányai mellett) alsóbb iskoláit végezte, majd később ugyanott népiskolai tanítónői oklevelet szerzett. Szerződése alapján az 1898/1899-es tanévet Miskolcon kellett töltenie, s az irgalmasok zárdájában tanítania. Ezt követően kerül Budapestre, az Erzsébet Nőiskolába – gróf Károlyi Istvánné közbenjárására, akitől Kaffka édesanyja kért segítséget¹ –, ahol a tanítóképző intézet tanfolyamára iratkozik be, 1902 májusában pedig meg is szerzi oklevelét. Ősztől helyettes tanítónői állást kap Miskolcon, az Állami Polgári Lányiskolában. Az oktatói munka mellett tankönyveket ír, illetve részt vesz a helyi színjátszókör tevékenységében. Egy évvel később segédtanítónő lesz, majd 1904 áprilisában tanárnővé nevezik ki.

Ekkoriban két fontosabb magánfórum is színezi Miskolc kulturális életét: a Lányi Ernő zeneszerző és családja által működtetett zenei kör és a Kaffka Margit lakásán tartott művészeti szalon, ahol többek között Ady-verseket olvasnak föl egymásnak a modern irodalom hívei. Az író nő kenyerkereső hivatását kezdetől fogva nyűgnek érezte, és egyáltalán magát a miskolci tartózkodást is vidéki megrekedésként élte meg. *„Untatják az eseménytelen, szürke hétköznapiak, a fárasztó és reménytelen tanórák, a végtelenbe nyúló tanári konferenciák, a békétlen szülők békítése és az okoskodó iskolaszék meggyőzése. A füzetek javítását »szék-láb-faragásnak« érzi, a kis fejekbe nagy nehezen begyömöszölt tudást – haszontalannak»* – foglalja össze Földes Anna monográfiájában (Földes, 1987, 41.). A miskolci tanári állás azonban presztízsértékkel bír, a státusz megszerzésében pedig Gönczy Mór miniszteri tanácsos, későbbi államtitkár segített a pályakezdő fiatal nőnek. Az ő kezdeményezésére szerveztek olyan párhuzamos osztályt a polgári lányiskolában, ahol Kaffka magyar- és történelemórákat tarthatott. Rolla Margit adatközlője, Papp Viktor és neje azt is tudni vélik, hogy Gönczy és Kaffka szeretők voltak, ez a motívum pedig (a végzős diáklányt befolyásos szerel-

¹ Kaffka gyerekkori barátnője, Nemestóthy Szabó Hedvig szóbeli közlése Rolla Margitnak. Bauer Hilda, az író nő későbbi sógornője szerint azonban Margit nagybátyja, Kaffka László belügyi államtitkár segített.

me patronálja) markánsan megjelenik a *Hangyaboly*ban (Rolla, 1983, 73.).

Miután a műben elsősorban nők a szereplők, az egyes női szerepvállalások, a nőiség megélésének különböző formái kerülnek előtérbe, valamint az engedelmesség és az öntudatos kiállás – mint lehetséges magatartásformák – között feszülő ellentét. A főhőst az értelmezők jelentős része (ahogy tették azt korábban, ezúttal is) Kaffka alteregójaként látja: Király Erzsí – gazdag budapesti pártfogója és egyben szeretője inspirálására – tanítónőnek készül az intézményben, és noha csak pár évvel idősebb társainál, sokkal komolyabb élettapasztalatokkal bír. E tudásának köszönhetően gyakran befolyásolja a fiatal lányok életfelfogását, ráébreszti őket az evilági élet örömeire, a szerelemre, sőt a zárda-főnökök konzervatív szigora elleni fellépésre.

Erzsí segít Gross Helénkének is megszökni a zárdából – a német kislány ugyanis jelentős pénzösszeget hozott volna gyámja révén a nővérek konyhájára, ha apácának áll; ám a fiatal Töffler Albert, a helyi gimnázium tanára csak arra vár, hogy feleségül vehesse. Helénke sorsa részben előrevetíti Erzsíét is, a „már” huszonekét éves nő ellenben az apácasorstól való szabadulást nagyvilágibb módon valósítja meg: ő nem marad meg kisvárosi tisztos és szerény hitvesnek, hanem – amint arról többek között egy „szerelmi postás” által kicsempészett levél tudósít – fővárosi szeretője karjaiba siet, hogy aztán a férfi által szerzett állami pénzből finanszírozott iskolaotthon igazgatónőjeként csináljon karriert. A zárdaéveket ezzel a jövőre vonatkozó többlettudással éli meg, a belső intrikákat – melyek például a főnöknőválasztás idején zajlanak a szigorú erkölcsiséget valló öregek és a „modernekek” között –, valamint az inkább hisztinek (semmint inkvizítori megfélemlítésnek) tűnő fegyverkezési kísérleteket nem tudja komolyan venni, csak nyugodt távlatból, kellő pszichológiai ismerettel szemléli. A kislányok és a paptanárok ügyetlenkedő flörtöléseinek – melyek ábrázolása néhol Boccaccio világát idézi – nevet magában, akárcsak az egyre szaporodó botrányokon, amikor már a városi szabadelvű lapok

is élcelődnek egy részegen és meztelenül, fogadásból a zárdába besurranó férfitől megriadó aggszüzekén. A helyzet iróniájára még inkább rávilágít az a jelenet, amikor a meztelen férfi – a sötét folyosókon menekülve a leszámolást követelő „amazonhad” elől – meglátja a szintén „meztelen” Jézus Krisztus képét a falon. Ebből az aspektusból egyrészt valóban komikusnak tűnhet, hogy a szenteskedő apácák épp egy meztelen férfihoz imádkoznak (annak jegyeseként élük le életüket), másrészt a krisztusi mártíromságra való metaforikus utalás szánandóvá is varázsolja a kijózanodóban lévő, esendőségére és egyúttal kiszolgáltatottságára ráébredő szatírt: noha ő is ádámkosztümöt visel, mindössze torz másolata lehet a Megváltónak.

Erzsinek – helyzetéből fakadóan – tehát könnyű nagyvonalúan napirendre térnie az olykor váratlannak ható (s a többieket alaposan felháborító) eseményeken, és megfelelnie a nyugodt, derűs lélek ideáljának, aki a belharcokon kívül és felül áll. Erre a perspektívára utal a regény metaforikus címe is, hiszen a külső behatásoktól vagy épp a belső intrikáktól felbolydult zárdai élet mozgalmasságát csakis madártávlatból lehet le-fől szaladgáló, apró fekete pontokból álló hangyabolyként szemlélni. *„A Főnökasszony, úgy látszik, nagyon beteg; ha majd meghal, új választás lesz, bejönnek mind a fiókházakból, egész országból a fogadalmas testvérek, akiknek halálfejes jelvényük és szavazati joguk van. A szavazás előtt itt fognak böjtölni egy hétig és szentséget imádni. De azt hiszem, máris folynak a rejtett korteskedések, forr és zizeg ez a kis hangyaboly, bár kívülről alig venni észre valamit”* – okítja például kevésbé élesszemű társnőjét, Kornéliát (Kafka, 1917.). Az idézett párbeszéd során Erzsik azt is bevallja, hogy a zárdai élet megtapasztalása számára pusztán „nyersanyag” az íráshoz, befolyásos szeretője lélektani érdeklődését kívánja kielégíteni vele. Cserhalmi Zsuzsa hívja fel a figyelmet a kettős történetmondásra, miután a főszereplő *„nézése, tekintete a narrátorral egyenrangú nézőponttá válik a regényben, mert ő a korlátozottan mindentudó elbeszélőnél többet tud a zárdában élő növendékek életéről”* (Cserhalmi, 2009, 200.).

Nem állíthatjuk, hogy az apácák és a szerelemre vágyó (hol naiv, hol rafinált) kis bestiák világa éles ellentétben állna egymással. A kolostor falai között is szövődnek szerelmek (túl a paptanárok szédítésén), melyek természetüknél fogva inkább plátói, homoerotikus vágyakozások (itt a csúcsjelenetet Magdolna és Virginia kettőse produkálja), illetve az apácák is „világiak” annyiban, hogy olykor taktikus, sőt politikus-diplomatikus játszmákat folytatnak. A konzervatívok és a reformerek összecsapása nem utolsósorban a pénzről és a hatalomról szól, de a harcos karrierizmus mellett (sőt, némi önreflexiót követően azt felváltandó) megjelenik a jámborság, az elcsendesedés, az Isten és az önmagunk felé (befeelé) fordulás értékrendje is. Utóbbi vállalása nem feltétlen jelenti az Életről való lemondást, hiszen több olyan nővérről is megemlékezik az elbeszélő, akik erejük teljében lévő, kifejezetten szép nők, az apácaruha pedig nemegyszer olyan ünnepi öltözetként jelenik meg, mint azok az izgalmas toaettek, amelyeket a *Színek és évek* bálozgató, fiatal Magdáján „láttunk”.

Az evilági, profán és olykor buja, valamint a tiszta, puritán és szent közeg közötti ellentételezést erősíti a kert metaforikája is. A kolostor udvara bibliai édenkertté válik, tele tiltott gyümölcsökkel. Ám nem pusztán ebben a túlburjánzó vegetációban, hanem a tisztaságot alapértékként tételező, s a szentség legteljesebb megélésére (voltaképp az önátadás szakrális formájára) törekvő kolostor falai között is megjelenik az erotika, méghozzá épp a vallásgyakorlat által: *„Mise után lassú menetben járultak az oltárhoz, sorbatérdeltek a hideg kőlépcsőn, és nyakukat epedő mozdulattal előrenyújtva, kissé szétnyitották ajkaikat. S a pap közeledett hozzájuk egyenkint a kehellyel, az arany edénnyel, melyben az Istenség lakik. Még keresztet írt vele szemük előtt, felragyogott kezében a Völegény halotti fehérségű, átlátszó Teste; amaz igazi és lényeg szerint tökéletes Test és Vér, mely az Ostya titkába rejtőzik naponta és minden órában, minden percben, sok ezerszer, tán az idők végeztéig, hogy vérontás és kínhalál nélkül most újra meg újra feláldoztassék, magára véve e világ bűneit; és nem földi szerelemben egyesüljön ezerszer – és*

ezerszer csodálatosan és tökéletesen az őt áhítózókkal. Hogy bár vég nélkül osztódva, mégis mind osztatlanul és teljesen, egészen – olvadjon össze mitikus nagy Nászban az ujjongó lélekkel... Az apácák összecsuhták ajkukat; lassan, óvatosan, nehogy fogaikkal tiszteletlenül érintsék a Szentek Szentét; akkor fölfelé fordult, eksztatikus szemüket lassan, nagyon lassan, mintegy mennyei gyönyörben úszva lezárták, és zsibbadt mozdulatokkal emelkedtek fel, hogy másoknak adjanak helyet. Az alsó lépcsőn még egyszer térdre borultak és suttogva, hálát rebegetve háromszor megütötték mellüket. »Uram, nem vagyok méltó, hogy hajlékomba jöjj...« Végre megindultak; összekulcsolt kézzel, félig csukott szemekkel, lassan lépkedve a kockaköveken; elhalványult arcukon szent megindulással; olyanok voltak, mint a boldog szerelem pillanatai után valami megkönnyült és felolvadó, mély és megtisztult kielégülésben.» (Kafka, 1917.)

A regényt záró gondolatsor ugyancsak szent és profán együttállását hangsúlyozza, amikor az elbeszélő Szűz Mária és Perszephoné alakjának egymással való behelyettesíthetőségére tesz kísérletet: *„Május – boldog hó – tavasz teljessége! Érett, nagy szerelmet, büntelent, nyilvánosat, boldogat példázó. Tiszta és ifjú mátkapárok hava; Mária hava és a kinyílt virágoké; Mária hava, a dicsőséges, örökös Menyasszonyé, Isten szép jegyesé. Ó, Mária – boldogságos Szűz Mária! [...] A Szűz sugárzó feje körül csillagkoszorú; szép, erős lábai alatt a telihold sarlója; úgy lebeg rajta, és nyugodt győzelemben tapos a Kígyó fején... Perszephoné, ki tavaszkor diadalt arat a Sötétségen.»* (Kafka, 1917.) A jelképesen kilenc hónapot felölelő elbeszélés a szent és a profán nőiség összeolvadásán túl az anyaság (és egyben a születés, újjászületés, a nagybetűs Életbe való kikerülés) misztériumát is kifejezi: *„Szeptember Mária-hónap, nemcsak Kisasszony napja, Mária születésének ünnepe van ebben a hónapban, de Mária névünnepe is. Májusban pedig, az elbeszélt történet befejezésének hónapjában Mária, a keresztények segítsége emléknap/ünnep van. [...] A Mária-kultusz része a keresztény, az európai és a magyar hagyománynak: égi édesanya.”* (Cserhalmi, 2009, 205.)

A mű folyóirat-, illetve kötetbeli megjelentetésére egyaránt vállalkozó Nyugat hasábjain Tóth Árpád a *Hangyabolyt* párhuzamba állítja Kaffka korábbi, hasonló témájú írásaival (*Levelek a zárdából*), s részben ebből az apropóból jut arra a konklúzióra, hogy az 1917-es műben, dacára a kolostori környezetnek, erőteljes életvágy nyilvánul meg: *„Egy hangyaboly, mely azonban az Élet gazdagságával zsisong. Igen, ezt a regényt már a megértő olvasó számára egy új aranykulcs nyitja: az élet intenzív lüktetésének keresése mindenben, kis és nagy dolgokban, poétikus és prózai részletekben egyaránt: minél több életet élni és életni át az irodalmi műben.”* (Tóth, 1917, 794.) A konzervatív szellemiségű Budapesti Szemle hasábjain ellenben már éles támadás érte Kaffka regényét. A bírálat szerzője magyartalannak bélyegzi nyelvezetét, s megrója az írónőt azért, amiért elítélően nyilatkozik az apácák világáról. Fejtegetésében odáig megy, hogy a fiatal lányok felvilágosításával kapcsolatos részeknek köszönhetően *„ez már nem irodalom, hanem – nevezzük nevén – pornographia”* (–s., 1917, 468.).

Várdai Béla (a Bangha Béla jezsuita hitszónok által szerkesztett Magyar Kultúra hasábjain) ugyancsak az apácázárdák elleni támadásként értelmezte az általa egyébként pamfletnek tartott művet, és a katolicizmus gyűlöletével vádolta Kaffkát. Végkövetkeztetésében a Nyugatot mint irodalmi fórumot is erősen elítélte, az antiszemita felhangot sem mellőzve: *„Az emberi szellem csak akkor teremthet, ha nemes állásponton van. Ezt a pamfletet is nyugodtan kitessékelhetjük a regényirodalomból. Azt az »egészséges, korrekt« etikai álláspontot pedig, melyet a könyv raisonneuse-e képvisel, csak ajánlgassa a szerző az ő nyugatos, perverz és fajmagyar publikumának.”* (Várdai, 1917, 519.) Kétségtelen, hogy a regény – amint arra Márton László rámutat – *„nem annyira gondos rajzú, szépen kimunkált, mint a Színek és évek; nem ébreszt annyi együttérzést a hősnő vagy hősnők iránt, mint a Mária évei; nem ad kulcsot félig elfelejtett zárakhoz, mint az Állomások”,* ám a regényműfaj szerkezeti megújulására *„ez a legmesszebb menő kísérlet Kaffka Margit életművében”* (Márton,

2001, 147.). Az emberi viszonyok mesterségesen zárt térben való működését ugyanis az írónőnek épp ez a nagyepikai munkája ábrázolta először a magyar irodalomban.

A *Hangyaboly* megjelenését követő esztendő már az első világháború utolsó éve, ami Magyarország számára újabb történelmi sorsfordulók kezdetét jelentette. Az őszirózsás forradalom idején közzétett *A magyar intelligenciához* című kiáltványt – mely a padovai fegyverszüneti szerződés megkötése napján jelent meg, s a szociáldemokratáktól a konzervatívokig összesen 96 jelentős író és költő írta alá – Kaffka Margit is ellátta kézjegyével. Már halála után közzéték a Pesti Naplóban *Lelkes dolgoknak lelkesültjei* című írását, melyben egyrészt üdvözli a Károlyi-féle forradalom eszmeiségét és célkitűzéseit (jelezve, hogy az ember most is ember, és soha nem fog megvalósulni a platóni állam ideája), másrészt megfogalmazza, hogy bár az első időszakban a művészek és tudósok szerepvállalása érthető, hosszú távon mégsem az ő terepük a politika: *„Jól tudjuk, hogy soha senki sehol sem lehet Plato amaz álom-állama, melyet a »bölcsek« kormányozhatnak; annál kevésbé mûzsapapok, finom, nemes és tiszta elmék, hajszálsodrony idegzetek. Ő, más és különí rátermettségek kellene ahhoz, és nem irigyljük (noha annál inkább tiszteljük) ezeket, kik erre képességeik s eddigi életművük által ma hivatalból hivattak; kiknek mesterségük vagy művészetük anyaga, szegényeké (mint nékiünk szó, vagy szín, avagy kö) – az ember, a tömegbeli ember. Most ők vannak soron, és e sor nem könnyű sor; tisztelet érte és féltő, hálás rokonszenv; s ha azt mondják: »ember kell«, rendelkezzenek egy ideig velünk, nem vagyunk legrosszabb elem; de vegyék tudomásul, hogy nem akarunk, nem akarunk – még csak képviselők sem akarunk, sem a netaláni új parlamentben nem akarunk lenni.»* (Kaffka, 1918, 1.)

Az 1918. december 1-jén (Vörösmarty Mihály születése napján) alakult Vörösmarty Akadémia egyetlen női tagjává köztudottan Kaffka Margitot választották. Az 1918. évi, ötezer koronát kóstáló Vörösmarty-díjat mindjárt neki ítélték oda, hogy László fiát minél magasabb szintű neveltetésben részesíthesse ([Szerző

nélkül], 1918, 5.). Az író nő azonban épp aznap lett az első világháború végén pusztító spanyolnátha-járvány áldozata, közvetlen utána pedig gyermeke is belehalt a betegségbe.

Hivatkozások

CSERHALMI Zsuzsa: *Érzés megváltoztatása gondolat által? Kaffka Margit Hangyaboly című regényének értelmezéséhez*. In: *Nő, tükör, írás. Értelmezések a 20. század első felének női irodalmáról*. Szerk.: Varga Virág – Zsávolya Zoltán. Ráció Kiadó, Budapest, 2009, 198–208.

FÖLDES Anna: *Kaffka Margit. Pályakép*. Kossuth Kiadó, Budapest, 1987.

GINTLI Tibor: *Intertextuális kapcsolatok a Mária évei és a Bovaryné szövege között*. In: *Kaffka 100. Tanulmányok Kaffka Margitról*. Szerk.: Mészáros Zsolt – Parádi Andrea – Rákai Orsolya. PIM, Budapest, 2020, 9–24. <https://opac.pim.hu/record/-/record/PIM2357249> (Utolsó letöltés: 2022. szept. 24.)

ILLÉS Endre: *Két vonás Kaffka Margit portréjához*. Kritika, 1980/jún., 3.

KAFFKA Margit: *Hangyaboly*. Regény. Nyugat, Budapest, 1917.

KAFFKA Margit: *Lelkes dolgoknak lelkesültjei*. Pesti Napló, 1918. dec. 8., 1–2.

MÁRTON László: *A tiltott gyümölcsök kertje*. In: *Kaffka Margit: Hangyaboly*. Osiris Kiadó–Jelenkor Kiadó, Budapest–Pécs, 2001, 137–148.

ROLLA Margit: *Kaffka Margit II. Út a révig*. Budapest, 1983, MTA –s.: *Nőíró a nőkről*. Budapesti Szemle, 1917., 170. köt. 486. sz., 466–469.

[Szerző nélkül]: *Kaffka Margit – Kovács Lídia*. Köztársasági Újság, 1918. dec. 3., 5.

TÓTH Árpád: *Kaffka Margit új regényeiről*. „Állomás”, Franklin-kiadás; „Hangyaboly”, Nyugat-kiadás. Nyugat, 1917. nov. 15., 792–798.

VÁRDAI Béla: *Kaffka Margit: Hangyaboly*. Regény. Kiadja a „Nyugat”. Budapest, 1917. 130 lap. Magyar Kultúra, 1917. jún. 5., 516–519.

Széchenyi Ágnes

„Sokat tudni és nem fitogtatni”

Arany Zsuzsanna: *Kosztolányi Dezső élete*

Az irodalomtörténet „életrajzi” műfajáról

A magyar irodalomtudományban évtizedekre háttérbe szorult a pályakép, az életrajz kérdése, sőt, kifejezetten irritált közeg fogadta ezeket a munkákat, melyek sokszor kapták meg a meghaladott pozitivista szemlélet újjáéledésének bélyegét. Kérdés tehát, hogy melyik az a biográfiai műfaj napjainkban, amely az irodalomtörténet elméleti fordulata után is releváns, és amelyet nem övez gyanú. A mű- és nyelvközpontú, az irodalom autonómiáját középpontba helyező, az utóbbi évtizedekben nálunk nagyot előrelépő, részint megkésve érkező elméleti iskolák jelentősen átfarmálták a gondolkodást, az irodalomról való beszédmódot. Konkrét életrajzi monográfia vagy pályakép ritkán teszi lehetővé, hogy abban történeti-módszertani áttekintések helyet kapjanak, ezért magam is megpróbáltam egy külön dolgozatban, mintegy a kritikai pályakép előtt tisztázni közelítésem elméleti alapjait. (Széchenyi Ágnes: *Az életrajzírás esélye: elmélet és praxis. Megfontolások egy készülő Schöpflin Aladár-monográfia tükrében*. Irodalomismeret, 2014/3. 32–48. Ugyanitt jelent meg Szilágyi Márton Csokonai-kötetének módszertani jellegű első fejezete: *Mi haszna van az írói biográfiáknak*, 21–31.)

Az angolszász terminus technicus, a kritikai életrajz látszik ilyen megbízható, autentikus fogalomnak. Az „Osiris-monográfiák” harmonikaszerűen bővülő sorozata kiadott már kritikai életrajzot, az elsőt Ferencz Győző írta Radnótiról (2005), a másodikat Kerényi Ferenc Petőfiről (2008). A sorozatba illeszkedik Tverdota György József Attiláról (*Gondoljátok meg proletárok*, 2021), Bene Sándor Zrí-

nyi Miklósról (2021), szóló kötete. Jelentékeny monográfiák persze ezen az Osiris-sorozaton kívül is születtek. Ilyenek Tverdota György Németh Andorról írt kétkötetes munkája (Balassi, 2009 és 2010), Szilágyi Zsófia Móricza (Kalligram, 2013) vagy Havasréti József terjedelmes *Szerb Antal*ja (Magvető, 2013). Tverdota Németh Andor-könyvének alcíme: *Egy közép-európai értelmiségi a XX. század első felében*. Havasréti József csak alanya-tárgya nevét írta könyve címlapjára, az első fejezet mottójául azonban egy Salinger-idézetet választott, amely szerint a könyv célja az exhumálás és a magasztalás, bevallva, hogy mégiscsak „a hűvös, tárgyilagos elbeszélő becsülete forog egy kicsit itt is [...] kockán”.

A termékenység – bár szórt kiadókkal – a műfaj iránti élénkület, sőt, a műfaj reneszánszát jelzi. Szegedy-Maszák Mihály – némiképp megtévesztő című – Kosztolányija (Kalligram, 2010) lényegében glosszákkal elegyített tanulmányosor, saját Kosztolányi-képét főként vitában, nem teljesen összefüggően fejti ki benne, tudatosan vállalt aránytalanságokkal. Erős interpretációs hangsúlyokat hagyományoz, feltűnően gazdag nemzetközi szakirodalmi háttérrel. Csak sajnálhatjuk, hogy „igazi” monográfia megírására Szegedy-Maszák Mihály nem vállalkozott.

E passzus zárásaként muszáj elősorolni néhány nehezen menetetghető hiányt, tudományszervezési okokkal is magyarázható bántó elmaradást. (*A népszerűsítő Nagy magyar írók, Arcok és vallomások*, az *Így élt...*, az *Élet-Kép* sorozat köteteit itt nem említjük, de még a sokkal alaposabb *Kortársaink* köteteit sem vesszük számba, mert ezek a szélesebb közönségnek szóltak, összefoglalók vagy kivonatok voltak, s többségükben nem jelölték forrásaikat.) Az utolsó teljes, tudományos Vörösmarty-életrajz 1957-ben(!) jelent meg. De maradjunk a modern magyar irodalom korszakában. Csak 1920-ig tart Rába György Babits Mihály-monográfiája. Nincs a tudományosság igényét és az átfogó teljesség elvárását kielégítő Fenyő Miksa-, Ignóus-, Hatvany Lajos-, Juhász Gyula-, Tóth Árpád-életrajzunk. De még Király István Ady-monográfiái sem teszik feleslegessé egy új Ady-pályakép, monográfia kidolgozását. A hiányokat sorolhatnánk.

Arany Zsuzsanna kötete

Az Osiris Kiadó monográfiakötetei alapkutatásokat pótolnak. Mindig egy köztes hiányteret töltenek ki, vagy egészen a máig, közelmúltig húzva az időegyenes csúszkáját jeles alkotók munkásságát jelölik az összefüggések szövedékében és a kánonban. (A rövidesen megjelenő Tar Sándor-monográfia lesz egyelőre a végpontja ennek a nyitásnak. Ez Deczki Sarolta munkája.)

A felkérésig, hogy az Arany Zsuzsanna köré szerveződő lap-számba írjak, csak részeit olvastam Kosztolányi-életrajzának. Mert kinek van ideje a tudománymetria mágiájába zárt, annak alapján termelő, számonkérő, pénzosztó világban, irodalomtudományi gyárban csak úgy, kedvtelésből, önmaga épülésére alaposan elmerülni egy 472 oldalas könyvben? Melyet kiegészít egy 173 oldalas, kisebb betűmérettel szedett hátsó jegyzetapparátus, ami – összeadtam a fejezetenkénti jegyzetszámokat – összesen 3787 (!) tételt tartalmaz. Eddig is tudtam a lapozgató olvasásból, hogy a teljesítmény monumentális, hogy mekkora hiányt pótol. De most végigolvastam, eltöltöttem vele egy nyarat, és jelentem, nemhogy reveláció volt, de inspiratív, némely megjegyzése saját kutatási területemen is továbbmozdított.

Kosztolányi különben nem is áll rosszul a feldolgozottság tekintetében, hiszen Arany Zsuzsának (és részben Dobás Katának) köszönhetően a napilapokban és folyóiratokban megjelent írásainak jegyzéke is elkészült, de a kritikai kiadás megjelent kötetei is rengeteg információval szolgálnak, beleértve a recepció történetét is. Csakhogy az élet linearitását alaposan feldolgozó, azt nem kivonatoló, hanem végigkövető, a források hihetetlen bőségét feltáró munka azért mégis más minőség. Nézzük az Arany Zsuzsanna használta forrástípusokat: az MTA és az OSZK kéziratárának anyagai, a szabadkai levéltár gyűjteménye, Nagy Iván családtörténeti munkái, Topolya történetének feldolgozása, tanulmány- és levelezéskötetek, helyi és országos hírlapi és folyóiratcikkek, matrikulák, iskolatörténetek, értesítők, bizonyítványok és indexek, ifjúkori szerelmi történeteket elbeszélő

lejegyzések, színházművészeti források, fordítástörténeti munkák, ikonográfiai kötet, boncolási jegyzőkönyv, visszaemlékezések végtelen sora. (Külön meg kell említeni Ritoók Emma sokáig a zártnál is zártabb hagyatékának bevonását a források közé.) És természetesen mindegyik adat rávetítve a művekre, azok keletkezéstörténetére, tartalmára és utóéletére. Aki már vállalkozott hasonló, monografikus munkára, az tudja csak igazán, hogy ekkora megmozgatott anyagban – főként a munka kezdeti és befejező szakaszában – csak elveszni lehet. Nemcsak a mennyiség okán, hanem mert tudni kell súlyozni az észrevételek, kommentárok, cédulák között. Ez a fajta munka is értékrend-alakító, a válogatás, az arányok megtalálása nélkülözhetetlen. Nem szabad egy jól hangzó és jól idézhető, szellemes, egyediségében érdekes, de összességében mégis torzító mondatot belehelyezni egy gondolatmenetbe csak azért, mert megszületett, mert rendelkezésre áll, mert van. Még érdekesebbé teszi a munkafolyamatot, hogy az idézett kommentárok, értékelő mondatok, naplójegyzetek (pl. a közeli Karinthy Frigyesről és Füst Milántól) egymástól teljesen függetlenül, külön közegben születtek, s egészen biztos, hogy rejtve is maradtak egymás előtt. Csak a monográfus illeszti össze a nagyon különböző anyagokból készült kirakós darabjait, s végül összeáll belőle egy hitelesnek elfogadott kép.

A szubjektíve is hálás olvasó nyereségei

A kötetet, minthogy megjelenésekor a magam Schöpflin-monográfiáján dolgoztam, először kettejük viszonya szempontjából olvastam, a névmutató kínálta említéseken végighaladva. Különösen azért, mert úgy tudtam, egy, a Schöpflin család megőrizte anekdota, no meg kettejük nyelvvitája alapján is, hogy kapcsolatuk nem volt harmonikus, nem volt intim, nem alapult olyan feltétlen rokonszenven, amilyen például Schöpflin Aladárt és Babitsot összefűzte. Kosztolányi és Schöpflin Aladár közel laktak egymáshoz, Schöpflin az Attila út sarkán, Kosztolányi alig száz méterrel feljebb,

a Lógodi (sic!, mert a mi házunkon még ott az eredeti házszám tábla, alig száz méterre lakom Kosztolányiék emléktábla jelölte hült helyétől, Schöpflin is még így írta az utca nevét leveleiben) és a Tábor utca hegyesszögében. Egyszer Kosztolányi és Schöpflin ösztetalálkozott a lenti főutcán, a szél lesodorta Schöpflin kalapját, s azt nem sikerült időben elkapnia. A kalap csak repült, görgött az Attila úton, hiába szaladtak utána, mígnem a 4-es (a mai 5-ös) autóbusz is átment rajta. A keménykalapot felvevén Schöpflin formázni kezdte, igazgatta, s ekkor Kosztolányi a történet szerint így szólt: ne tedd, most legalább van valami fazonja. Ez a megjegyzés az adott szituációban Schöpflin egyéniségére is utalt, s a család emlékezete úgy őrizte meg, mintha Kosztolányi nem a kalap formáját, fazonját hiányolta volna, hanem közvetetten, iróniába rejtett bántással inkább Schöpflin szürke egyéniségét jellemezné. Schöpflin többek képe szerint halk volt, és inkább egy számvevő szenvtelensége jellemezte, mint a társaságbeli színes, figyelemfelkeltő szereplés. A kritikai életmű fontosabb volt a kritikusnál. (A fél évszázadon át tartó kritikusi életművet Kosztolányi is elismerte, az igazán közeli jövőben, az idei Könyvfesztiválra megjelenő Schöpflin-monográfiám címét – *Ő a magyar kritika* – is Kosztolányinak egy Babits-hoz szóló leveléből idézem. Ebben a levélben a legmelegebb hangon köszönti Kosztolányi a kritikust. A retorizált szöveg csupa infinitívussal dolgozik, felsorolván, mit jelent a Schöpflin név az irodalomban: „hinni, föltétlenül hinni a leírt igében, szolgálni ezt egy életen át, következetesen és biztos ösztönrel, sokat tudni és nem fitogtatni, csak éreztetni a sorok mögött, észrevenni a jó szándékot és messzire elébe sietni, éjjel-nappal dolgozni, megvetni a könnyű sikert s egy országban, mely még mindig nem ismeri a szó becsületét és csip-csup csetepaték közepette politikai jelszavak nyomán tájékozódik, a tiszta művészetet hirdetni, korholni a beszéddel és dicsérni a hallgatással, deres halántékkal a megújuló literatúra mellé szegődni, mikor a hivatalos világ ellene sorakozik, békésen harcolni és harcosan pihenni, újítani és őrizni, sohase személyeskedni és mindig kimondani az igazságot.”)

Nagyra értékelttem Arany Zsuzsanna életrajzi kötetében annak megmutatását, hogyan ismerte meg Kosztolányi a testi szerelmet. Visszaemlékezéseket idéz, s ezek nagyon is megbízhatóként fogadhatók el. Időnként, nem túl gyakran, olvasni efféle feltárásokat, de nem szokványos az életrajzokban. Arany Zsuzsanna munkájának egyik értéke, hogy a biográfiai értelemben vett szerző és a művekben előlépő grammatikai én között világosan különbséget tesz, az életrajzi források alapján szerzett tudást és az esztétikai teljesítményt egymásra vetíti, de nem azonosítja. Mindig megkülönbözteti a lehetséges forrást, indítékot a műtől. (Egyébként Schöpflin is szól erről, mégpedig regényében, a *Mossóczy Pál szép nyara* című, okkal önéletrajzinak tekinthető kalandban. Kevesebb ilyesfajta nyomot hagyott maga után Schöpflin, pedig a szocializációnak, a felnőtté válásnak milyen fontos alkotóeleme.) Általában az írók szexualitására vonatkozó „ismeretek” – úgy vélem, nagyon is indokolt az idézőjel használata – rendszerint pletykákon alapulnak. A pletyka, mint tudjuk, tartalmaz valamennyi valóságot, de sértő is lehet. Erre volt példa az ugyancsak bennfentes, hallomásbeli információkkal, tudástöredékekkel (vissza)élő kötet, a *Párban magányban* Sárközi Mátyástól. Babits Mihály és Tanner Ilonka házasságának általánosabb érvényű, mondjuk, kulcsregény jellegű megírása ellen nem emelnék óvást, de a Sárközi-féle kibeszélés ellen igen.

Arany Zsuzsannánál példaszerű a Babits–Kosztolányi-ellentétnek, korai kapcsolatuk megromlásának föltárása is. Nemcsak közismert, lázas, hevült pályakezdő kori levelezésükből idéz, nemcsak Babits egykor Ady-ellenes kirohanásával való revolverzését idézi fel Kosztolányinak az Ady-revízió körüli turbulens vitát végigkövetve, egészen annak a mikrofilológiai adatnak kibányászásáig, hogy Babits ekkor személyes találkozón akarta tisztázni a helyzetet Kosztolányival, de felkutat egy olyan levelet is Arany Zsuzsanna, amelyben Kosztolányi Füst Milánért szót emelve meleg, megbecsülő módon köszön el Babitstól, hogy jelezze, a kép mennyire összetett, s nem egyszerűsíthető könnyedén az ellentétre. Az Ady-revízió kapcsán a szerző előhoz olyan

finom megjegyzéseket, amelyek dinamikus rokon- és ellenszenvet hoznak játékba. Jó és fontos módszer ez, kár, hogy kevesen alkalmazzák, minthogy kevés az ilyen tüzetes egymásra vetítése a megjegyzéseknek.

Kitűnő forrásokhoz utalja kutatótársait Arany Zsuzsanna. Mindmáig nem készült megfelelő kataszter arról, hogy az írók közül ki hogyan került el a világháborúban való részvételt, azon belül is a frontszolgálatot. (Már amennyiben az sikerült.) Drasche-Lázár Alfréd politikus-író kezében volt a döntés, akit egyébként érdemes volna újraolvasztatni. Nem szükséges semmiféle revízió Drasche-Lázár írói kvalitását illetően, de jobban megértenénk a korabeli közízlést, ha ezt a főként miniszteriális értelmiség számára író és általuk is olvasott szerzőt valaki most komolyan venné. És nemcsak a korabeli közízlésről van szó, hiszen ezeknek az egykor oly népszerű olvasmányoknak a hatásai afféle „hajszálcsoveken” keresztül egészen a máig elérhetnek, és el is érnek. A közérthetőség és az olvasói világ nyugalma éppen csak megpiszkáló stíl iránti olvasói vágy – meggyőződése és tapasztalatom – ma éppúgy igény.

Személyesen erősen érdekel a magyar irodalomban a város megjelenése és a városiasság jellemzése. Tervezek is egy monográfiát arról, hogyan, milyen modalitással jelenik meg a városi habitus a 20. századi szépirodalomban. Az indítást erre Schöpflin Aladár adta, az ő 1908-as A város című esszéje, s az, hogy mennyire figyelt a városba költözés, a léptékváltás, a magából szükségszerűen kiforduló élet, a társadalmi modernség és az irodalom összefüggésére. Nos, ehhez is találtam – rengeteg meglévő információm mellé – Arany Zsuzsannánál egy fontos, eddig nem ismert idézetet. Ignóus írta az *Édes Annában* megjelenő cselédkérdés feszültségeiről a következőket: „Az ember-állatban benne a vágy, hogy szolgáljon, s benne a düh, ha szolgálnia kell. [...] benne a lázadás az úr ellen. Ambivalencia, mint dicső Freud mondja [...] mely kezét csókol és gyilkol. [...] A falusi ember más állatfajta a városihoz képest, s kész a végzetdráma, ha ez a faji különbség, mint a cselédi szolgálatban, szociális ellentét-

tel kereszteződik. [...] [a]z van ebben a regényben, nem elmondva, kimondva, sőt, az a művészete, hogy egy szóval sem illetve, de olyan érzékletesen megtörténtetve, hogy szinte szagát érzi az ember.” Nos, ez az idézet nagy találat, s nem véletlen, hogy az ifjabb Ignótus, Ignótus Pál is foglalkozott visszaemlékezésében a problémával, s arra a következtetésre jutott, hogy egy társadalmi osztály feleszmélése sohasem szép folyamat. Köszönet Arany Zsuzsannának ezért az Ignótus-észrevételért.

A *Kosztolányi Dezső életében* kiváltképp szerettem a mikro-közösségek, például a kávéházi színterek, az albréleti életközösségek, a „pesti éjszakák” és a szerkesztőségek működésének, gyakorlatának leírását. Ezek ugyanis bőséges adatokkal szolgálnak másfajta kutatásokhoz is – inspirálják például az általam is élesztetni kívánt *sajtótörténeti* alapkutatásokat; Arany Zsuzsanna részeredményei beleépülhetnek a média társadalomtörténetének új szemléletébe. Vészi József Budapesti Napló című lapja – itt is dolgozott a Pestre került Kosztolányi – önmagában megérne egy monográfiát. Magam egyelőre „csak” Vészi politikai vezércikkeinek és politikai írásainak gyűjteményét szeretném sajtó alá rendezni.

Az eddig említetteken túl nagyra értékelem a Radákovich-szerelem monográfiabeli feldolgozását. Bár meglehetősen irtózom a szóhasználatától, magam, ha tehetem, nem is használom a „viszony” szót férfi és nő házasságon kívüli kapcsolatára, mert valamilyen rossz íz, eleve elítélő attitűd társul hozzá, ám ha idézetben szerepel, természetesen muszáj élni vele. A kapcsolati háromszögeknek hiteles történetét ízlésesen elbeszélni, megérteni nemes feladat. Itt is teljes a fellelhető források használata, az irodalomtörténész elbeszélő hangneme pedig kifejezetten megértően, szeretetteli módon temperált. Talán itt volt az egyetlen szerkezetépítési döccenő számomra a könyvben, mert a szerelem története közvetlenül belefut Kosztolányi halálába. (A kórházi eseményeket, a boncolási jegyzőkönyvet élesebben elkülönítettem volna.) Persze éppen úgy, mint a valóságban. Az itt idézett utolsó Kosztolányi-levél Radákovich Máriának igazi

fejezetvéget kívánt volna, fontosabb „dramaturgiai” pozíciót. Ezt alátámasztandó idézem is a levél egy részét: „Ha pedig meghalnék – amit nem akarok, mert élni szeretnék érted –, akkor te élj tovább – erre esküdj meg –, élj azért, hogy ezen a hitvány földön te hordozd legalább a mi emlékeinket, s ezekkel szépítsd meg a csillagokat is, mert ha mindketten eltávoznak, akkor többé senki sem emlékezhet arra, ami a világon szép volt, igaz és tökéletes.” Kommentárt ugyan nem kap az idézet, a Kosztolányiban élő érzéseket jól mutatja. De azt is, hogy van, amikor a nagyobb erők a mégoly erős, célt adó kötődést, tovább élni akarást is félresodorják az útból, és a természet, a test megy a maga útján. A temetés körüli felhők, Kosztolányi kéréseinek nem teljesülése – hogy temessék el vele Radákovich Mária fényképét és leveleit – egyben a feleség erejét, a férje életét uralni akaró habitusát, későbbi pszichológiai szakszóval: játszmáját is jól mutatják. A könyv, amelyet Kosztolányiné a férjéről írt, többnyire meggyőző, hihető, érezhető a tárgyilagosságra törekvés, de többek között éppen emiatt az epizód miatt is fenntartással olvasandó. Tudja ezt a *Kosztolányi Dezső élete* szerzője is, hiszen erős forrásként hivatkozik rá, de végig rengeteg egyéb emlékezést, dokumentumot von be az életrajz megírásába.

Nem tudok válaszolni a kérdésre, miért maradt kívül ez a könyv az Osiris-monográfiák sorozatán. Mert, bár életrajz-központú, a művek lehetséges értelmezései megkapják a nekik kijáró elemző figyelmet.

A magam részéről ugyanott tartom a könyvespolcomon, mint a sorozat többi kötetét.

„Nem fűrészeljük egymás alatt a rudat”

Laik Eszter beszélgetése
Arany Zsuzsannával

Ritka szerencse, amikor az ember szinte átintezhetet interjúalánya ablakába. Arany Zsuzsannával egy kellemes nyárestén ültünk le a szomszédos otthonaink mellett elterülő parkba, hogy többek közt a *Pardon – Az Új Nemzedék* rovata *Kosztolányi Dezső szerkesztésében 1919–1921* című kötet tanulságairól beszélgessünk, és mindarról, amivel az irodalomtörténész az utóbbi években foglalkozik.

– *Hogy érzed magad Budán?*

– Sokkal jobban, mint Pesten. Annak idején, tizenöt-húsz évvel ezelőtt izgalmasnak találtam a belvárost, szerettem a nyüzsgést, de azóta az is sokat változott, meg én is. A belső kerületek hemzsegnék a bulituristáktól, és a körút is még koszosabb lett. Nekem fontos a nyugalom is, nemcsak a pezsgés, és az sem mellékes, hogy sok zöld vegyen körül, sőt, egyenesen virágillatban kelljen a villamoshoz kísétálnom.

– *Nemcsak budai lettél, de részben veszprémi is. Néhány éve a Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Karának docenseként oktatsz, és átvetted a Sziveri Intézet vezetését. Hogyan osztod meg az idődet a mindennapokban Veszprém és Budapest között?*

– Hivatalosan heti három napot töltök Veszprémbe, ahol órákat tartok, és részt veszek az egyetemi életben. A sziveris programokat bárhol tudom szervezni, ez ma már nem gond, tehát

akkor is dolgozom, ha fizikailag nem vagyok ott. Van egy kitűnő és nagyon talpraesett segítőm, Kellerné Kovács Dominika, akivel állandó telefonkapcsolatban vagyunk, levelezünk. Mellette György Norbert nevét kell említenem, mert ő az, aki az összes technikai, videós és egyéb online elképzelésünket megvalósítja, s teszi mindezt gyorsan és rugalmasan. Most, a nyáron amiatt járok rendszeresen Veszprémbe, hogy egy komolyabb hagyatékot nézzek át, de erről még biztosan beszélünk.

– *A Sziveri Intézet alaposan megújult, rendszeresen külditek a meghívókat az eseményekről, ahol sok irodalomtörténészt láttatok már vendégül, jobbnál jobb előadások hangoznak el. Célok volt, hogy előbbé tedd ezt a kutatóhelyet?*

– Bevallom, előtte nem követtem túlzott figyelemmel a Sziveri Intézet működését. Teljesen mással foglalkoztam, más körökben mozogtam. Amikor átvettem a vezetését, épp afféle holt szezonban járt a Kar. Személyi váltások történtek, és a dékán, Navracsics Judit kérésére elvállaltam a feladatot, mivel a korábbi kollégák az új felállásban már nem akarták folytatni eredeti tevékenységüket. Miután a Sziveri-hagyaték jó része elkerült Veszprémből, a dékán felajánlotta, hogyha vállalom a vezetést, bővíthetem az intézet profilját, kutatási területeit. Sziveri János özvegye, Utasi Erzsébet engedélyezte az intézet nevének megtartását (de nem ragaszkodott hozzá), így aztán lehetőség adódott arra is, hogy olyan témákat dolgozzak/dolgozzunk fel, amelyek Sziverin kívül a határon túli irodalmi élettel és a *Nyugat* korszakával kapcsolatban bővítik ismereteinket. Utóbbi kettő össze is ér, hiszen Trianon például a nyugatosoknál is fontos témává válik '19 után, sőt, sokan maguk is határon túli szerzővé váltak, elég csak Csáth Gézát vagy Kosztolányit említeni. Sziveri János kiemelkedő költő, komolyan jegyezhető az életműve, de én a magam részéről nem éreztem affinitást, hogy kutatóként alaposabban elmerüljek a munkásságában, noha szimpatikus a karaktere és az a szellemiség, amit képvisel.

– *Egyfajta szabadegyetemre is hasonlít a működésetek.*

– Igen, bárki meghallgathatja az előadásokat személyesen és online is. A legutóbbi szemeszter épp egy erősebb *Nyugat*-félév

volt, amit szeretnék folytatni. De fontos a kortárs vonal is: egyik kollégám, Kovács Gáborján mai színházi embereket hívott meg az elmúlt időszakban, a nyitórendezvényünkön pedig az Irodalmi Jelen volt a vendég, biztosan emlékszel – Böszörményi Zoltán, Varga Melinda, Kopriva Nikolett és Pejín Lea idézték meg Sziveri szellemét. Most pedig archívumjelleggel is bővül a profilunk, így aztán közelebb kerültünk a „kutatóközpont” elnevezéshez.

– *Ha már a kutatást említed: nagyon kíváncsi vagyok, hogy a két nagy Kosztolányi-kötet óta van-e valami nagyobb projekt, amibe belevágtál. Az előbb említetted, hogy hagyatékot kutatsz – elárulhatod, mi ez?*

– A nyár elején érkezett Veszprémbe a Csáth-hagyaték egy része (ezek közül néhány dokumentummal korábban Szabadkán találkoztam), valamint izgalmas Kosztolányi-anyagok is jöttek, levelekkel, fényképekkel. A mostani hetekben-hónapokban ezt a nagy korpuszt dolgozom fel filológiaiilag, de segítségemre van a Pannon Egyetem Könyvtár és Tudásközpont is, ahol Urbán Katalin vezetésével komoly fejlesztések zajlanak, és biztosítják a háttérrel a munkához. A katalogizálást pedig Sagmeisterné Patkfalvi Andrea végzi a munkatársaival, így velük működöm még együtt.

– *Ezek még sosem látott dokumentumok?*

– Vegyes. Akad köztük ismert forrás, de van ismeretlen is. Kosztolányi családi hagyatékából, a feleségétől és a fiától szintén előkerültek iratok. A kutatási eredményeknek szerencsére több helye is lesz, nem utolsósorban a Kosztolányi-életrajzom tervezett második kiadásában, ez pár éven belül megjelenhet. Következő nagy tervem, ami igencsak erőt próbáló munka lesz, hogy szeretnék magáról a Nyugatról is egy könyvet írni: főleg a folyóirat eszmetörténeti vonatkozásairól, a nyugatosokra ható filozófiai áramlatokról, irodalompolitikai összekülönbözésekről stb. Résztanulmányokat már írogatok hozzá, tehát párhuzamosan dolgozom ezen is. Egy korábbi tervem, a Karinthy-életrajz ötletét elvettem, mert műfajilag is új kihívásokra vágytam.

– *A teljes korszakot átfogva írod a Nyugat-könyvet?*

– Igen, az egész Nyugat-időszakról szólna a könyv, történeti áttekintéssel, fókuszban a vitákkal, esszékkal. Az eszmetörténet már a Kosztolányi-életrajzban is hangsúlyosan jelen volt, itt pedig most különösen aktuális kérdések felől közelítenék: Kelethez vagy Nyugathoz tartozás; mennyi beleszólása lehet a politikának az irodalomba és fordítva – az irodalom mennyire foglalkozzon politikával. Napjainkban szintén izgalmas Európa szerepe és a „Nyugat alkonyának” kérdésköre. Vajon hogyan viszonyultak ők ott a századfordulón kontinensünkhöz, mennyire látták hanyatlónak Nyugat-Európát mint kulturális egységet, s miként értékelték a válságjeleket: itt van-e az idők vége, vagy sem? Ezek a kérdések nem újak, már ott és akkor fölítették őket – és hát engem is most ez érdekel a legjobban, talán nem véletlenül...

– *Megjegyzem, ahogy a Pardon-kötetet olvastam, Kosztolányi publicisztikájában lépten-nyomon előkerül Nyugat-Európa osztorozása. Ahogy például 1919-ben maró gúnnyal megjegyzi egy bolsevikellenes írásában: a Nyugat azt hiszi, hogy mi itt ilyen kis ártatlan vegetáriánusokat végzünk ki a Margit körüti fegyházban, holott... De ha már a Pardon-kötet, beszéljünk erről a nagy vállalkásodról. A hetvenes években indult el a Réz Pál sajtó alá rendezte Kosztolányi-sorozat, azon belül a publicisztika-válogatás. Ami publicisztikát te néhány éve összegyűjtöttél a Pardon-kötetben, feltételezem, a Réz Pál-féle kiadásnál sokkal bővebb, ugyanakkor csak a Pardon rovatra koncentráló gyűjtemény.*

– Réz Pál ezekből tudomásom szerint nem közölt egyet sem.

– *Gondolom, mert kényesnek találta.*

– Pontosan, és hát az akkori kultúrpolitika sem adott túl nagy mozgásteret, mint tudjuk. Eleve az *Új Nemzedék* című laphoz sem igazán nyúlt hozzá [a radikális jobboldal lapja Bangha Béla jezsuita páter szerkesztésében, Kosztolányi 1919 és '21 között volt a munkatársuk – a szerk.], amelynek rovataként futott a *Pardon*. Azt nem tudom, Réz mennyire olvasta akkortájt ezeket a cikkeket, ismerni nyilván valamennyire ismerte őket. Mindenesetre a Nagy-Balogh János festőművészről szóló nekrológot – amit Kosztolányi névvel jegyzett – közölte, tehát szerepeltetett *Új Nemzedék*-es szöveget is

a Szépirodalmi Kiadónál, majd az Osirisnél megjelent gyűjteményében. Annak idején kérdezgettem Réz Pált több mindenről, de ezt úgy tettem, hogy nem árultam el: nekem ott van – gyakorlatilag kiadásra készen – a teljes anyag a „virtuális asztalfiókomban”. Mert akkor még képlékeny volt a cikkek sorsa. Eredetileg a Kosztolányi-kritikai kiadás keretében akarták megjelentetni, a kutatócsoport velem kezdte összegyűjteni, tehát a publikálás (meg egyáltalán a kutatás maga) nem saját ötlet volt. De hosszú évekig dolgoztam vele, jó nagy munkám, időm és energiám volt benne. Réz Pált azért tovább faggattam közben: mi a véleménye ezekről a cikkekről, ki lehet-e adni, mit gondol róluk. Egyértelműen azt felelte: az egészet a süllyesztőbe tenné, felejtsük el, ne szennyezze be se Kosztolányi nevét, se úgy általában az irodalom ügyét, mert az egész úgy gusztustalan, ahogy van. Szóban, négy szemközt tehát ez volt a véleménye. De ahogy őt ismertem, másoknak is ugyanezt mondhatta. Ha jól emlékszem, idővel aztán megmutattam neki a teljes anyagot, amit persze hamar el is olvasott. Talán ekkor fogalmazta meg a véleményét.

– *Neked viszont más a véleményed. Ha az ember elolvassa a bevezetőt, esetleg mellé böngészi az életrajzot is, kiviláglik, hogy egy alkotó élete nem szedhető szét ártalmas és „szép” vetületekre – az szerves egészet alkot. Az Irodalmi Jelenben néhány éve közölt tanulmányodban kitérsz Kosztolányi és az aktuálpolitika viszonyára. Nekem ez amolyan folyamatos táncnak tűnik: hol rendre kinyilatkoztatja ő is meg a felesége is, hogy politikával nem foglalkozik, hol meg nyakig benne van.*

– Ha valaki a századfordulón napilapos főmunkatársként keresi a kenyerét, kizárt dolog, hogy arról szóljon az élete, hogy heti egyszer leül, s nagy elegánsan tárcákat írogat, és műfordításokat közölget a *Vasárnap* rovatban. Ez nonszensz, hiszen akkor mire kapja a fizetését? A passziózásra? Kosztolányinak tehát muszáj volt vastagon politizálnia és tájékozottnak lennie. Állítom, hogy nem egy országgyűlési tudósítást is ő írt a belpolitikai rovatba.

– *Ez miből sejthető?*

– Más írásai elejtett utalásaiból kiderül, hogy bejár a parlamentbe, és ott lejegyzí, mi történik. Alaposan tájékozott lehetett a po-

litikában. Már évekkel Trianon előtt megszületnek például azok a cikkei, amelyekben arról beszél, hogy a csehek amputálni akarják Magyarországot, aztán amikor újabb szintre emelkednek a nagyhatalmi játszmák, és egyre szélesebb körben világossá válik, hogy nem maradhat meg a Monarchia, ő már sok mindenről tud. Olyan dolgokról is, amikről az átlagember nem, de ez eleve az újságírói munka természetéből is következik, pláne a különböző cenzúrák idején. Szóval szerintem igen jó szeme lehetett a politikához. Bevallom, idővel bosszantani kezdett, hogy az irodalomtörténet – szándékosan vagy sem, de – valamiféle vaksággal viszonyul a realitáshoz. Ideálképet lebegtettünk Kosztolányiról, amelyet valakik kezdetben talán mesterségesen tartottak fenn, mások esetleg naivitásból folytattak, de világosan látnunk kell: nem lehet valaki apolitikus, „lilaködös”, ábrándozó világfi, miközben azért kapja a fizetését, hogy egy napilap főmunkatársaként, frissen és felkészülten, profi módon és keményen ontsa a politikai cikkeket.

– *Sőt, tudhatjuk, hogy nyomást is helyeztek rá, hogy még élesebb hangot üssön meg. Idézed a feleségét, aki úgy nyilatkozott, hogy Dezső nem elég véres a szerkesztőknek: ezek „a terroristák” rá akarják venni, hogy még szélsőségesebben írjon, mondja Harmos Ilona.*

– Igen, de a felesége azért erősen torzít, és ha az ember összehasonlítja a forrást, meg amit az az asszony összeírt, hát... Harmos Ilonában erősen működött a bestsellerírói véna, a romantizálás, no meg a teatralitás is, gondoljunk csak a kiskamasz Kosztolányi első randevújának leírására, ami korántsem lehetett olyan rózsaszín és finomkodó. Szegedy-Maszák Mihály kritikusabb volt vele szemben (ő inkább Radákovich Máriát emlegette kissé idealisztikusan), mint Réz Pál, aki viszont szerette, így aztán védte. „Ilona párduncnő volt” – valami ilyesmit mondott róla. Lám, még a nők tekintetében is kialakultak az egyes „Kosztolányi-pártok” az irodalomtudományban, nemcsak azzal kapcsolatban, hogy vajon „fasiszta” volt-e az író.

– *Az viszont tény, ha az ember elkezd olvasni ezeket a Pardon rovatban megjelent publicisztikákat, és él benne az a bizo-*

nyos idealizált Kosztolányi-kép, akkor csakugyan mellbevágó, amivel találkozik. Némelyik írás valóban nagyon karcos, nagyon irredenta, nagyon antiszemita. Nyilván ez a mából nézve mást jelent, mint akkor jelentett, de mégiscsak kemény fordulat Kosztolányi életében és gondolkodásában. Az életrajzban írod, hogy a tízes években még kifejezetten pártolta írásaiban a zsidó kulturális jelenlétet. Valami tehát történt vele, körülötte...

– Nem nevezném ezt teljes fordulatnak. Bár korábban az irodalomtörténetben cenzúrázták, tabusították a témát, de Lengyel András is felkutatta, hogy már a szabadkai gyermek- és kamaszkort is belengte egy jó adag antiszemitizmus. A családban határozottan (Kosztolányi nagyanyja például kiborult, mikor megtudta, hogy az unokája zsidó lányt vett feleségül), de úgy általában, a közéletben is a levegőben volt. A Csáth-naplók ugyancsak hemzsegek az antiszemita kiszólásoktól. Emlékszem, amikor Dér Zoltán szabadkai Csáth-kutatónál eredetiben olvashattam a naplóbejegyzéseket, s ők épp akkor dolgoztak a kiadáson. Egyébként most Veszprémben találkozom olyan anyagokkal, amelyeket még Dér dolgozószobájában fotóztgattam, amikor ő és a felesége, a néprajzos Beszédes Valéria megengedték, hogy pár napot náluk kutassak. Meg is lepődtek utána az ELTE-n, ahol – mint utóbb kiderült – arra számítottak, ha lemegyek Szabadkára, Dér majd elhajt engem melegebb éghajlatra... Szóval akkor és ott épp belefutottam egy keményen „zsidózó” naplóbejegyzésbe (Kosztolányi gimnáziumi kicsapatásának sztorijánál), aminek utána-néztem egy régebbi, újvidéki, vonatkozó kiadványban, és láttam, hogy ott bizony ki van pontozva. Az újabb kiadásokba aztán már ezeket a mondatokat is bevették.

– A Pardon-cikkek közreadásakor te nem pontoztál, viszont ami igazán izgalmas kérdés: honnan tudtátok a kötet lektorával, Bónus Tiborral, hogy melyek azok az írások, publicisztikák, amelyek biztosan Kosztolányitól származnak, és melyek azok, amelyek csak vélhetően? Milyen módszerrel azonosítottátok be őket?

– A rovatot ugye többen írták, és persze névtelenül. Az volt a kiindulásunk, hogy nem azonosítunk be semmit, csak tárgyi

jegyzeteket készítünk, s úgy jelentetjük meg a *Pardon*-publicisztikát. De ezt megelőzte egy jó tízéves huzavona az MTA–ELTE-kutatócsoportban, hogy egyáltalán kiadjuk-e az anyagot vagy sem. Amikor arra kényszerültem, hogy elhagyjam a csoportot – különben az életben nem tudtam volna megírni Kosztolányi életrajzát –, önálló lettem, és jogilag sem kötött semmi, hoztam egy döntést, miszerint ne maradjon az asztalfiókomban ez az anyag. Szabadulni akartam tőle, pontot tenni egy életperiódus végére, szakmailag pedig idegesített, hogy mindenki beszél összevissza ezekről a szövegekről, de maga a forrás nincs előttünk. (Azóta már az Arcanum hozzáférhetővé tette az Új Nemzedéket, de talán egyszerűbb egy kötetet forgatni, mint a neten bogarászni, keresőszavakat beütni meg letöltögetni a pdf-eket.) Szóval megkérdeztem az Osiris Kiadó vezetőjét, Gyurgyák Jánost – aki nemcsak a korábbi könyvemet adta ki, de épp a korszakkal és az antiszemizmussal meg a fajvédelemmel is foglalkozó történész –, érdekl-e a kiadás, és igent mondott, plusz azt javasolta, hogy akkor lenne igazán érdekes a kötet, ha megpróbálnánk beazonosítani: a cikkek közül melyek lehetnek Kosztolányi írásai. Így aztán még két-három húzós hónap várt rám, ami lényegében ötször annyi munka volt, mint amit előtte végigcsináltam, hiszen a legnehezebb feladat épp a glosszák azonosítása, tulajdonképpen mind a mai napig. Mivel Bónus Tibor igen magas szinten ismeri Kosztolányi írásainak nyelvi-stilisztikai jellegzetességeit – az *Édes Annát* talán fejből is tudja –, s a Kosztolányi-féle szófordulatok a fejében vannak, nekem pedig nagyrészt megvan a filológiai háttéranyagom hozzá, nagyon jól kiegészítettük egymást a kötet véglegesítésénél. Ehhez jöttek még az ad hoc megérzéseim, a ráismeréseim, a „mintha ezt olvastam volna már valahol” bevillanások és társai. Árulkodók például Kosztolányi metaforái, és az, ahogyan asszociál. Minél többet olvasod, annál ismerősebb lesz az észjárása, a képzettársításai, amelyek ugyanúgy működnek a versekben, prózákban, újságcikkekben, levelekben. Megjelenik például egy metafora, és arról már tudod, hogy mire kapcsol, mert ezek ismétlődnek. Egyébként most, hogy Csáthot olvasok

újra, sok *déjà vu*-élményem akad, ami nem véletlen, hisz unokatestvérek voltak, és szellemileg is igen közel álltak egymáshoz.

– *Maga a „pardon” szófordulat is, ami a közös motívum az összes glosszában: erre építi fel őket.*

– Retorikailag valóban bravúros. Egyébként létezik több olyan cikk is, amelyet azóta azonosítottam be, hogy lezártuk a könyv anyagát. Nemcsak a *Pardon* előtt írt munkáinak nyelvezete köszön vissza a cikkekben, hanem a '20-as és a '30-as évekbeli, Pesti Hírlapban közölt publicisztikával is megvannak az áthallások.

– *Az írások tartalmi részét tekintve előfordult-e olyan, hogy magad is meghököltél: hú, ez azért már „durva”?*

– A legelején igen. Még 2004-ben, amikor elkezdtem a Kosztolányi-kutatást, Szegedy-Maszák Mihály szó szerint azt mondta: ha igazán bele akarok tenyerelni, nézzem meg az Új Nemzedéket az 1919–20-as időszakban. Úgy fogtam tehát hozzá, hogy semmit sem tudtam a részletekről, a háttérrel, csak annyit, hogy ott valami izgalmas dolog lesz. (Az egyik, épp Kosztolányival foglalkozó PhD-s társam még el is játszotta, hogy „tanácsokat kér tőlem”, annyira analfabétának tartottak sokan akkoriban. Nyilván úgy érezte, neki kellett volna kapnia ezt a feladatot, ami érthető.) Az első lapszámokban jelent meg az egyik szerkesztő, Lendvai István cikksorozata a „patkánylázadásról” – legalábbis ez a kifejezés szerepelt a szövegekben. Ahogy olvasni kezdtem, összeállt, hogy itt a Tanácsköztársaságról van szó. Aztán persze feltűnt a lap hangneme úgy általában, és bár valóban részben „analfabétaként” kezdtem a kutatást, rögtön gyanús lett, hogy a *Pardon* rovatra kéne fókuszálnom. Elkezdtem kiírni a cikkeket, mint egy másoló szerzetes, ami persze munkaterápia is volt, mert sztahanovizmussal védtem magam a mobbingoló kollégáktól, akik akkortájt körbevettek. Egyszerűen meghökkenem a szövegek erején, indulatán, a nagyon direkt és nagyon nyers stíluson. Megjegyzem, a hazai újságírás nyelve az elmúlt években olyan mértékben brutalizálódott, hogy bizonyos fórumok mára újra produkálják ezt a szintet.

– *Széchenyi Ágnes a Tiszatájban megjelent kritikájában azt írja, hogy ezek valóban nagyon arrogáns és sokszor uszító írások,*

de mégsem torkollnak „nyilas módra antihumánus áramlatba”. Ez azt jelenti, hogy Kosztolányi azért tudatosan egyensúlyozott, hogy ne lépjen át bizonyos határt?

– Mivel a névtelen rovatot többen írták, a felelősség eloszlott, vagy nem is volt igazán. A társtulajdonos Bangha és a vezető szerkesztők egyaránt beleszóltak, így egyensúlyozásról szerintem nem beszélhetünk. Ami Kosztolányinál visszavehetett a brutálisabb stílusból, az inkább a csillogó intellektusa. Ő eleve sosem nyersen primitív, hanem – ha gonosz akar lenni, vagy jól oda akar mondani – inkább cinikus, gúnyos, szatirikus, ironikus. Az ő glosszáiban nem a káromkodó kocsis nyilatkozik meg, hanem a szofisztikált író, épp ezért tartották sokan veszélyesnek később is ezt a szövegegyüttest.

– *Ugyanakkor nagyon sokaknak konkrétan belegázolt a lelkébe, az életébe ezekkel a cikkekkel. Írod az életrajzi kötetben, hogyan bántotta meg Somogyi Béla emlékét, vagy Hatvany Lajost. Tehát csúnyán vagdalkozott.*

– A családi visszaemlékezéseket, személyes elbeszéléseket mindig fenntartással kell kezelni, a szubjektív történetekkel nem mindig lehet azonosulni. Akkor tudunk empatikusak lenni, ha mi magunk is átéltünk valami hasonlót. És persze mindegyik részt vevő félnek megvan a maga problémája, traumája, sértettsége, így aztán mindenkinél találhatunk olyan szempontokat, amelyek miatt elfogadóak lehetünk, vagy legalábbis egy fokkal jobban megérthetjük az illető tetteit. De kétségtelen, hogy akadnak olyan esetek, amikor nincs mentség, és valóban emberellenes egy-egy cselekedet, gondoljunk csak a 20. századi történelemre. Tudósként azonban törekednünk kell a tárgyilagosságra, tehát részben félre kell tenni az empátiánkat (vagy épp a haragunkat), és hidegebb fejjel elemezni az ok-okozati összefüggéseket.

– *Az viszont sejthető – és ezt megint csak az életrajzban olvastam –, hogy Kosztolányit az Új Nemzedék-beli tevékenysége miatt bántotta a lelkiismeret. Füst Milán meséli egy visszaemlékezésében, hogy felment hozzá Kosztolányi egyfajta „gyónásra”, és sírt, annyira küszködött magával.*

– Ezt megint nehéz megítélni. Mert látom egyfelől Kosztolányi harcos, karakán oldalát – ami sok szövegéből és magánleveléből kiolvasható –, ám ugyanakkor a visszaemlékezések olykor mintha kicsit pipogya, kicsit gyáva és szerencsétlenkedő férfiről vallanának. Nem tudom eldönteni, melyik igazabb a kettő közül. Az is elképzelhető, hogy valaki az általános intelligencia területén hatékony és erős, míg érzelmi intelligenciája korlátozott. Az irodalmárok egyszerűen elintézik ezt azzal, hogy nem ugyanaz a magánember és a szövegek szerzője, és hogy a mű felülírja az alkotó gyarlóságait, én azonban a hitelességet keresem mindenütt, még a fikcióban is, ami nem azt jelenti, hogy egyértelmű megfeleltetéseket teszek az elbeszélő és a biográfiai író között.

– *Talán mindkettő jellemzi Kosztolányit. Abban, hogy elszegődött az Új Nemzedékhez, nyilván anyagi megfontolások is szerepet játszhattak.*

– Az is, és a félelem is. Ő azért vastagon részt vett az őszirózsás forradalomban, szabadkőműves is volt, a fehérterror pedig összemosta a károlyistákat, a szocdemeket és a kommunistákat a pogromok idején.

– *Miközben ezekben a publicisztikákban vadul ostorozza a szabadkőműveseket.*

– Vagy ő, vagy mások, de vélhetően ő is. Nyilván sokat látott – például látta a hatalom közelébe került újságíró- és íróismerőseket, felebarátokat átalakulni. Gondolom, ez is indulatra gerjesztette, a „miből lesz a cserebogár” effektus és egyebek. Ma is látunk ilyesmiket.

– *Ahogy nyilván nem lehet figyelmen kívül hagyni az 1919–21 közötti évek tragikumát. Vesztes háború, Tanácsköztársaság, Trianon...*

– Ráadásul a túlérzékeny, neurotikus Kosztolányi ekkor már régóta különböző nyugtatókkal próbálja tartani a tempót, amikre a túlhajszolt, napilapos életmód közepette főleg nagy szüksége lehetett. Hol doppingolja magát a munkára, hol meg nyugtatódik, mert túlpörgött a szertől... Mindez a folyamatos kávézással, éjszakázással kiegészülve valóban a kiégés állapotába juttatja az

embert. Túlfeszült idegállapotban pedig sokkal érzékenyebben reagál mindenki mindenre. Kosztolányi nyakán ott volt a család és a házadósság is, a feleségének nem volt önálló keresete, cselédeket tartottak stb. A Tanácsköztársaság alatt pedig elveszti a jól fizető állását a Pesti Naplónál, s egyáltalán nem tudják, mi lesz másnap. Olyan „alakok” packáznak az egzisztenciájával, mint Kun Béla, akiket korábban föltehetően semmibe vett. Közben meghal Csáth (a szerbek nem engedik Budapest felé menni a már totál szétroncsolódott morfinistát), de az apja is belerokkan a háború utáni helyzetbe. Ha megnézed a korabeli napilapokat, a halálozási rovat tele van öngyilkosokkal, a válság tehát nagyon komoly volt a mindennapok privát szintjén is. Mindezt képzeljük el a maitól sok szempontból fejletlenebb orvostudomány korában, amikor a magas vérnyomást, a stresszt, a depressziót még nem igazán tudták kezelni, és nem csöpögtek a csapból is az életmódtanácsok – noha az életreform-mozgalom már jelen volt. Részben ehhez kapcsolódó, jellemző mozzanat, amikor a '20-as években a Kosztolányi család áttér a bicsérdista étrendre. Mi a csudának lesznek vegetáriánusok, amikor Kosztolányi odavan például a borjúpörköltért? Ez is kiégésről árulkodik, stressz-beteg-tünetekről és valamiféle megoldás kereséséről.

– *Ugyanakkor ideológiailag korántsem maradt érintetlen az irredentizmustól, a fajvédelemtől. Ő szerkesztette a Vértő Magyarország című antológiát, Szabó Dezsővel együtt csinálták a Magyar Írók Szövetségét... Jó, legyünk igazságosak: ő fogalmazza meg azt a mondatot is később, hogy „Magyar író az, aki magyarul ír.”*

– Sokan ezt az antiszemitizmus megbánásaként olvassák, de erősebb szerintem az a jelentése, ami a határon túlra került értelmiségiekre, írókra vonatkozik, tehát amikor a revizionizmus idején Kosztolányi a területi egység helyett kulturális és nyelvi egységről kezd beszélni. A nyelvtisztító mozgalomban aktív szerepet vállaló író esetében – és egyáltalán magával a nyelvtisztítással kapcsolatban – még egy szempontot behoznék, ami csak tovább bonyolítja a helyzetet. Tudni kell, hogy a századfordulón egyfajta mellékjelentéssel bírt, ha valakire azt mondták, ger-

manizmusokat vagy egyéb más idegen kifejezéseket használ. A „germanista stílusú újságírás” ugyanis burkolt utalás volt a zsidóságra is, mondván, hogy ők nem tudnak magyarul. Nem véletlen, hogy a zsidó szerzők minél bravúrosabb, minél magyarabb nyelvi stílusra törekedtek. Amit Kosztolányi a nyelvről írt, az teljesen „píszí” része lett az életműnek, noha itt is keményen megjelennek a (nemzet)politikai kérdések.

– *Valószínűleg erre az egész „kényes” publicisztikai munkásságára igaz, hogy mai tudásunkat – a holokauszt utáni korból – nem vetíthetjük rá arra a korszakra.*

– Az igazság általában középben van. Vannak, akik úgy látják: ezeknek a magyarságvédő írásoknak semmi köze a nácizmushoz meg a vagonokhoz. Mások szerint dehogynem, hiszen ez színtiszta antiszemitizmus, és ebben a korban ágyaznak meg a nyilasterrornak és a többi szörnyűségnek. Én is úgy gondolom, hogy valóban nem lehet a kettőt egymástól élesen elválasztani. Végeláthatatlan, nehéz, konfliktusokkal és traumákkal terhelt folyamat, amikor különböző értékrendű és/vagy mentalitású embercsoportok keverednek egy olvasztótégelyben, s úgy próbálnak meg együtt élni, hogy hiányzik a kölcsönös elfogadás, nincsenek kibeszélve a múltbeli sérelmek, és a többi... Az utóbbi időben Adynál és Kaffkánál is sok vonatkozó kérdésről olvastam, megoldási javaslatokkal fűszerezve a témát, amelyek persze illúziók maradtak. Rengeteg történelmi mozzanatot fel lehetne sorolni, amelyek szerepet játszottak az indulatokban, gondoljunk például a feudális arisztokrácia társadalmi presztízsvesztésére.

– *Miért jött el végül is Kosztolányi az Új Nemzedéktől 1921-ben?*

– Elérkezett a bethleni konszolidáció időszaka, és már nem lehetett olyan szélsőségesen megnyilvánulni, mint előtte. Források tanúskodnak arról, hogy szóltak Horthynak, ahogy más vezetőknek is: az akkori Európa nem nézi jó szemmel, hogy Magyarországon zsidók elleni pogromok dúlnak. Kezdték tehát visszavenni az antiszemitizmusból, meg persze az irredentizmusból is, ami többek között a harcos sajtóorgánumok visszafogását jelentette. Ráadásul Bangha anyagilag csődbe vitte az Új Nemzedéket, túlköltekezett. Paradox, de épp annak a Miklós Andornak adja el végül a lapot, aki

a liberális napilapokat kiadó, Az Est Lapok cég tulajdonosa. Tehát változik a politikai tér Európa-szerte, s Magyarországnak már csak azért is érdeke visszafogni a szélsőségeket, hogy szövetségeseket találjon a revíziós politikához. Ebben a konszolidációs folyamatban mindenki menekül a süllyedő hajóról. Az Új Nemzedéknél ráadásul sok belső konfliktus nehezítette a munkát, Kosztolányi régóta nem érezte jól magát, így hát kapóra jött neki a fordulat.

– *Írod egy helyen, hogy ebből az időszakból nem is maradtak az életére vonatkozó források; ebből feltételezhetjük, hogy ő vagy a család igyekezett eltüntetni ezeknek az éveknek a nyomát.*

– Ez egészen biztos. Az is árulkodó, hogy Harmos Ilona körülbelül két mondatral elintézi ezt az időszakot az életrajzi könyvben. Szintén gyanús, hogy alig maradt fenn levél ezekből az évekből, és szinte egy árva szó sem esik a Tanácsköztársaságról vagy a fehérterrorról. Mindez nem lehet véletlen.

– *Mit gondolsz, ennek a kötetnek a megjelenése változtat-e bármit is Kosztolányi-képünkön? Kell-e, hogy változtasson rajta, más fénybe vonja?*

– Öszintén szólva nem változtat túl sokat, hisz ugyanolyan szemellenzősen gondolkodnak a kérdésről a különböző érdekcsoportok, mint előtte. Az egyiknek az tetszik, ha Kosztolányi fehér, a másiknak az, ha vörös, a harmadiknak, ha rózsaszín. Mindenki ugyanúgy ragaszkodik a saját előfeltevéseihez, a saját értelmezési kereteihez, a saját kliséihez, és az álláspontján nem változtatna akkor sem, ha díszkiadásban jönne vele szembe az eredeti forrás. Egy-két üdítő kivételt azért említek, például Széchenyi Ágnest, Szénási Zoltánt, Kőrizs Imrét vagy Hahner Pétert, akik alaposabban utánanéznak a filológiának is, és ebben a szellemben ragadnak tollat. De ők eleve a korszakkal foglalkozó kutatók, vagy legalábbis rokon területeken mozognak. A sajtó világából Borbás Barnát és Leimeiszter Barnabást hozom példaként, akik ugyancsak igényesen álltak hozzá a kérdéskörhöz.

A kötet megjelenése idején viszont több olyan kritika is napvilágot látott, amelyeknek a szerzője meg sem várta, hogy kézbe vehesse a gyűjteményt. Egy-két nap alatt nyilván semmit sem ol-

vashatott belőle (pláne, hogy még nem is volt forgalomban a kötet), de már megírta a recenzióját, ami hemzsegett az ötven éve hangoztatott merev kliséktől. Szóval gyakorlatilag nem változik semmi, hiába adsz ki bármit, az automatizmusok továbböröklődnek, a szellemi komfortzónákból pedig sokaknak nehéz kilépni...

– *Említetted, hogy lesz második kiadása az életrajznak, amit kibővítesz a friss anyagokkal.*

– Most még nem látom át, de ha rátalálok olyan dokumentumra, amit érdemes belevenni, akkor kiegészítem. Plusz az irodalmárkolégák is tovább dolgoztak, publikáltak újabb adalékokat. Egyébként szépen fogyott az első kiadás, kétezer példány biztosan elment belőle. Egészen váratlan helyekről is jött visszajelzés – színházi emberek, történészek vagy magyartanárok ugyanúgy megvették a kötetet, mint az irodalomtörténészek. Van egy szerzői Facebook-oldalam, ahol egyre több a követőm, pedig nem foglalkozom külön azzal, hogy közönséget szervezzek magamnak. Néha leveleket is kapok, ismeretlenektől, akik megköszönik, hogy megírtam a könyvet. Azzal a véleménynel viszont sosem tudtam mit kezdeni, hogy „az örökkévalóságnak dolgozunk”, mert én itt és most élem az életem...

– *A Nyugat-kötetet mikorra tervezed?*

– Bevallom, ma már nehezen veszem rá magam olyan típusú sztahanovizmusra, ami korábban hosszú éveket vitt el az életemből, részben feleslegesen. Azonkívül tanítok is, ingázom is, a Kosztolányi-kötet előkészületei idején pedig volt három-négy olyan évem, amikor semmi mást nem csináltam. Igaz, ez a szabadság az anyagi biztonság rovására ment. Meg aztán szeretek a testi-lelki egészségemre és az emberi kapcsolataim ápolására is időt és energiát fordítani, szóval mindez így együttvéve kicsit lassabb munkát eredményez.

– *Mit gondolsz, lesz benne olyan meglepetés- vagy felfedezésértékű újdonság, amelynek nagy irodalomtörténeti hozadéka lehet? Valami, amit nem sejtettünk, nem tudtunk a Nyugatról, nem gondoltuk volna?*

– Az utóbbi években a 20. század irodalomtörténeti kutatásaiból sok olyan munka megvalósult, ami régóta váratott magá-

ra. Gondolok itt a Babits kritikai kiadásra vagy az Osiris Irodalomtörténet sorozatra. Elindultak azok a folyamatok, amelyek hosszú ideig stagnáltak. A kollégák előszedik újra a forrásokat, megnézik, hogy a múlt rendszerben kiket-miket cenzúráztak stb., ami sok újdonságot felszínre hoz. Kosztolányinál például a befogadástörténet jelentős része olyan szövegekből áll, amelyek egymástól veszik át az értékeléseket. Én afféle szűz szemmel szeretném a Nyugatot is feldolgozni, tehát előbb a saját fejemmel gondolkodni, aztán utána elolvasni, mások mit és hogyan értelmeztek. Ignotus *Kelet népe* című írásával kapcsolatban például előbb lefolytatom a magam párbeszédét a szöveggel, és csak a végén ellenőrzöm, hogy eddig ki és mit gondolt róla. Nyilván vannak előismereteim, de igyekszem ezeket félretenni egy kis időre.

– *A hónap alkotójaként igazán különleges meglepetéssel szolgálsz majd (bár ennek már voltak előjelei): szépirodalmi művet is olvashatunk tőled. Nekem például eddig sejtésem sem volt, hogy „titokban” költőibb szövegeket is írsz. Tervezed, hogy a jövőben máskor is jelentkezel líraibb műfajokkal – akár költői hangú prózával, akár verssel?*

– Mint sokan mások, gyerekkoromban én is verseket meg hosszabb-rövidebb történeteket írogattam. A fantáziám elég színes volt, mindenféle irracionális meséken agyaltam. Aztán persze le is írtam ezek közül nem egyet, de nem jutott eszembe később (esetleg átírva) közzétenni őket, mert azt láttam: Dunát lehet rekeszteni idehaza költőkből és írókból. Az utóbbi tíz-tizenöt évben, mikor ilyesmiket írtam, mindig jött egy hangulat, ami adta a formát. Ebből aztán valóban változatos műfajok születtek, keverékek is. Rímes prózával is kísérleteztem például, de azt is csak azért, mert egyszerűen így jött ki belőlem egy érzés, hangulat vagy gondolat, vagy mindezek így egyben. De a lényeg, hogy én ebben is a megéltséget és a hitelességet keresem, „élet és irodalom” egybeforradását, tehát kevésbé vagyok képes egy intertextusokkal és/vagy célzatos politikai áthallásokkal teletűzdelt szöveg megírására, mint ahogy azt sem szeretném, ha valamiféle „terápiás írás” hangulatú anyagokat vinnék a nagyközön-

ség elé. Bár az embernek megvannak a maga vakfoltjai, szóval ki tudja, melyik szövege miről árulkodik éppen...

De a kérdésre válaszolva: nem erőltetem különösebben a dolgot, de ha akad megjelenési lehetőség, akkor lehet, hogy élek vele, afféle kihívásként vagy épp játékként megélve a feladatot.

– *Mondod, hogy odafigyelsz a „wellbeing”-re, a testi-lelki jóllétre. Ezt tanúsíthatom is, mert nem egyszer összefutunk, amikor például edzésre sietsz. Fontos része a napjaidnak a sport?*

– Nagyon. Szabadidősportokat kamaszkorom óta űzők, egy időben úszni és futni jártam, aztán kipróbáltam mindenféle fitnessirányzatot, majd maradt a modern- és a jazztánc. Sosem voltam klasszikus balerinaalkat, az erőlemeket és a talajgyakorlatokat azonban, amelyek közelebb állnak a tornához, szerettem, így három éve úgy döntöttem, hogy váltok, s kipróbálom a rúdportot. Azóta ez lett a nagy szerelem, olyannyira, hogy részt veszek háziversenyeken, jövőre pedig országos megmérettetésen is akarok indulni, persze a saját kategóriámban, a stílusomnak, életkoromnak és a tudásszintemnek megfelelően. Mindebben az edzőm, Kascsák Jennifer segít, meg egyáltalán, az egész stúdió – a többi oktató és a csoporttársak –, ahova járok. Nagyon barátságos és motiváló társaság. Mindig úgy éreztem, hogy a sport nevelő hatással bír: nemcsak a tested erősíti, hanem a lelked is, hisz kitartást ad, határozottságot, sőt, fejleszti a személyiséged.

– *Nem nagyon idegen közeg ez a szellem emberének? Vagy ez is csak egy klisé?*

– Számomra nem idegen, és van némi családi indíttatásom is. Édesapám fiatalon versenyszerűen tornázott, édesanyám pedig még ma is, hetvenöt évesen, heti kétszer felkapja a hátizsákját, és lemegy az edzőterembe a nála húsz-harminc évvel fiatalabbak közé mozogni. De az sem mellékes, hogy a sporttársak között sokkal jobban átélhetem az összetartozás, a partnerség, az egymás iránti felelősségvállalás érzését, mint a tudományos világban. „Fair play” van, tehát „nem fűrészeljük egymás alatt a rudat”, hanem elkapjuk azt, aki épp le akarna pottyanni...

Kopriva Nikolett

Naponta élni, naponta meghalni

Pejin Lea hangja merész és zavarba ejtő. Kimondja helyettünk azt, amit mi nem mindig merünk. Második, *hogy meg sem érte* című könyvében magunkra ismerhetünk. A versek nem szépítenek, inkább kérlelhetetlenül őszinték.

A két ciklusra tagolt kötet (mint a hóhér, szertartás) sorai nem megközelíthetetlen, metafizikai magasságokba ívelnek, sokkal inkább a hétköznapi világot ragadják meg: „*bent élsz. / feletted család, / alattad félkész / tinédzser maszturbál. / panelszagban paprikáskrumpli- / egyvelegbe térdelsz, / részeg vagy / hetente kétszer...*” (*panel*). A versek epizód-szerűek, ugyanannak a világnak a darabjait vélhetjük felfedezni bennük, versbeszélőjük is homogén hangon szól. A sorokban ott vannak felnőtté válásunk, énkeresésünk megkerülhetetlen kétségei, bizonytalanságai, melyekben minden egyes lépés és döntés megkérdőjelezhető. Jól szemlélteti ezt a kötődés problémássága is, mely a kötetben vissza-visszatérő téma. A *hogy meg sem érte* soraiban a szerelemről, vonzalomról utoljára jutna eszünkbe a tisztaság. Sokkal inkább valami tisztátalannak, esendőnek, véletlennek tűnik, semmint állandónak: „*a budi ajtajához taszítani / remegő testét. / sárban, vizeletben, sörben / tocsogva. / (...) elhagyni lassan / a zsi bongó teret, / trappolni hányásban, / üvöltésben.*” (*szírről a mélybe*); „*érezd ezt? / dögszag. / a miénk.*” (*francia nyomás*) A szerelem olykor szimplán a testiség, máskor valós formájában nyilvánul meg. Egyszer egész lényével szeret, máskor használja a másikat: „*a másikat csak részegen, / akkor*

is csak eldugott helyen tudtam, / ha tudtam szeretni.” (ahogy...); „mint süllyedő hajóról menekülő a levegőbe, / úgy kapaszkodtam karodba...” (rest)

Jellemzőek a könyvben a kontrasztpárosítások: *„haldoklott temploma, / templomában az imák, / imáiban a hűgyszagú padló.”* (szirtről a mélybe); *„épp, hogy már a szentelt vizet ittuk / a sörök helyett, olyan szép volt. / tisztán történt, / mint a születés, / a halál.”* (hogy észre sem vettük) Gyakorta bukkannak fel a fiatalság helyszínei, például az egyetemi kocsmák, melyek ragadós asztalaikkal, színes röviditalaikkal, hányásfoltjaikkal a züllés, az átmeneti állapotok terei egyben. A részegség, a rosszulletek időnként túlmutatnak önmagukon: *„savanykás, barnás színűt hánytam / utoljára, / vedli a bőröm a lelkem.”* (szertartás) A versbeszélő ezzel egyidejűleg már kezd elidegenedni ettől a világtól. Ezt legerőteljesebben talán az őszinte testek univerzuma című vers szemlélteti: *„nem bírom már az alkoholt sem, / valahol itt kell, hogy véget érjen a / kamaszkor, kezdek monológba. / (...) nem hiányzik a hányás, a rosszullet, / csak az izgalmas félórák az estékből, / amikor valaki, / valaki csak elhiszi, / hogy lehet valami.”; „Szánalmasnak nevez, / meg öregnek, / a sokadik feles után / megy is tovább / valami parti-ra, / egyetemi helyre. / még várok harminc percet / itt egyedül, mondom... / harminc percet, / de csak annyit, / ígérem.”* Nem meglepő, hogy az identitáskeresés is erőteljesen benne van a sorokban. A versbeszélő keresi magát, csapong, még nem egészen tudja, kicsoda, és hogy mi a jó neki: *„madár voltam, költöztem, / öntudatlan madár, fészket rakni rest.”* (madár-tánc) Talán az a pillanat a legsúlyosabb a felnőtté válás útján, amikor egy adott ponton az ember még akármerre elindulhat, ez az első döntés azonban nagyban befolyásolja majd a későbbi döntéseket. Emellé társul a határontúliség ténye is, mely a fent említett identitáskeresésnek másfajta színt ad: *„nincsen nekem / nem is kértem / nem is adtak volna / identitást”* (itt is, ott is). Ha elgondolkodunk a határontúliség tényén, megállapíthatjuk, hogy az emberek számára a határ egyik vagy másik

felén ez, a másikon az vagy: határon túl magyar, magyar oldalon határon túli, azaz mindkét esetben más, mint a többiek. „*így éltünk, mint hal a vízben, és csak ritkán, négyévente / jutott eszünkbe, hogy mi másfajta magyarok vagyunk, / ha vagyunk*” (családregény); „*hogy a haza nem is haza / nem is volt az sosem / befogadó elbocsátó / egyik-másik nekem / nem mozdulok feláldozom / mindkét életemet*” (itt is, ott is). A sorok között egyértelműen felfedezhetők azok a pillanatok, amikor a két pólus/otthon közötti egyensúly megbillen. Ezek látszólag jelentéktelen dolgok, mégis lenyomatuk van az emberben, előidézheti az érzést, hogy az egyik otthon háttérbe szorult. Gondolhatunk itt akár állandó lakcímre, vagy egy TAJ-kártya elkészülésére: „*mikor végleg kikapcsolták a szerb számomat, / s mikor megkaptam laminálva a tajkártyámat, / erre fogom szívtelen tettem, hogy / kilöktem egy halott galambot a lakásunk elé. / akkor jöttem rá, hogy nincs visszaút. / sem az igazán magyarrá válásból, sem a halálból*” (galamb-eset).

Pejin Lea lírai nyelve letisztult, nem túldíszített. Nyersen mondja ki a gondolatokat, ahogy első alkalommal fészket ütnek bennünk: „*nem tudom, / most menjek utánad? / olyan elvesztegetett időnek tűnik. / (...) nem tudom, / most hagyjam magam? / nincs is kedvem megmozdulni, felesleges. / (...) nem tudom, / engedjek, hogy rábeszélj? / az ellenkezés kimerít.*” (hogy meg sem érte) Akárcsak az első kötetben (*Nyugati csiga körfűrészszel álmodik*), úgy a másodikban is felbukkannak a védjeggyé vált szójátékok: „*sírva fogadlak, / ha távozol, írva fakadok, és elhiszem, / hogy megtörtént minden.*” (fakadok) Az olykor iróniába áthajló merészséget is érdemes kiemelni, ami e versnyelvnek másik lényeges jellemzője: „*(egy) ribanc vagyok, / anyám! / álarcos bálba igyekvő orátor. / szerzetes harisnyatartóval / összefogott miséje vagyok. / ribanc, anyám, / hazug ember...*” (farsang). Nyersessége mellett azonban gyönyörködtető ez a költészet, elég akárcsak a mondanivalóra és az önmagukban szép sorokra gondolnunk: „*mintha nem is lenne húsod, / mintha meghalni járnál az ölemben, / és minden találkozásnál egyre kevesebb / maradna belőled.*”

(francia nyomás); „elhánytam elveszett kulcsok / közé a tengert is.” (madártánc)

Van valamiféle megragadhatatlan végzetesség a Pejin Lea megformálta világban. Ez talán a gyakorta felbukkanó halálmotívum margójára írható. A halál itt nem feltétlen a végesség, eltűnés értelmében erőteljes, sokkal inkább mindennapos tapasztalat. Ez a versbeszélő erőteljesen él („táncoltunk, / még mindig csak táncoltunk”), talán pont emiatt képes újra és újra meghalni: „a teremtő joga a pusztítás, meghaltam / múlt hét pénteken / kora délután” (azt mondja). És talán épp e mélyen ott lapuló törekenység miatt hihetjük el, hogy akár mennyire szép is, de lassú halál az élet.

Pejin Lea: *hogymeg sem érte*. Előretolt Helyőrség Íróakadémia, Budapest, 2021.

ALICE BAILLY (1872–1938) festménye

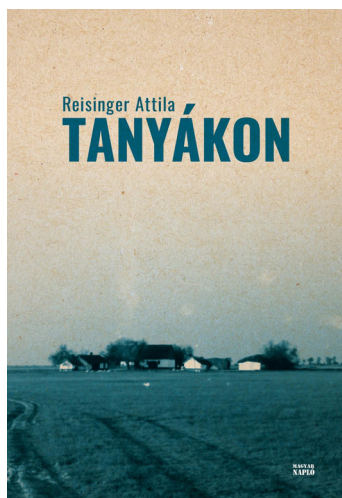
Szabó Fruzsina

Tanyavilág, romantika, történelem

Reisinger Attila *Tanyákon* című, két kisregényre tagolódó új kötete visszaemlékező monológ a második világháborút követő kegyetlen történelmi időszakra. A szerző olyan fontos társadalmi témákat tár elénk, mint a kényszermunkatáborba hurcolt gazdálkodó emberek sorsa, a letűnt magyar tanyavilág. A regények visszatérő motívuma a fény és az idő.

Az első, a *Hortobágyon* című könyvben a főhős, Sághy Irma az elepi kényszermunkatáborban töltött huszonhét hónapjáról számol be egy újságírónak. A nőt édesanyjával és édesapjával együtt minden előzetes bírósági tárgyalás nélkül tanyás kuláknak minősítették, és kényszermunkára ítélték. A szocializmusban a tanyák ellehetetlenítésére az ott élők erős identitástudata miatt törekedtek, a kuláknak minősített emberek öntudatossága ugyanis veszélyt jelentett a politikai ideológia terjesztésére, így a második világháború vége a török hódoltság óta létező kisközösségi rendszer, a ma már hungarikumnak számító magyar tanyavilág végét is jelentette.

Irma megtapasztalta, hogy a táborban máshogy telik az idő: „... a szabadulásom után eltelt negyven esztendő semmivel sem tűnik hosszabbnak, mint a kényszermunka huszonhét hónapja”, számol be az interjút készítő Rékának. A szövegben ismétlődő, felszólító módú kifejezések („ne csodálkozzon, ne haragudjon”), melyeket az elbeszélő az újságíró felé intéz, emlékeztetik az olvasót a történet keretére.

A Sztálin haláláig működő munkatáborban Irma megismerkedik Hajdú Pistával, akivel hamarosan már közös életüket kezdik tervezgetni. A sors azonban közbeszól: a tábor felszámolásakor a nőt családjával Mosonmagyaróvárra küldik, Pistát viszont egy félreértés miatt börtönbe zárják, és ez a szerencsétlen fordulat egy életre elválasztja őket egymástól. A *Hortobágyon* drámai tetőpontja a telefonhívás, amelyben Pista a tengerentúlról meséli el Irmának nélküle leélt életét, és emlékezteti a nőt a szarvasra, amit utolsó találkozásukkor láttak.

A *Holtág* középpontjába állítja az időt, ám itt a frontra távozott férj utáni várakozás nyújtja olykor már elviselhetetlen hosszúságúra azt. Az éppen megházasodott fiatalasszony magára marad a tanyán. Cser Anna agyvérzés utáni terápiájának részeként idézi fel kezelőorvosa tanácsára élete fontosabb eseményeit, mégis nehéz lenne megállapítani, hogy az elbeszélői szólam kihez is beszél. „Elmondtam Vágó doktornak” – ismétlődik a fontosabb fordulatokat bevezető felütés, tehát Anna itt már nem az orvoshoz, hanem valószínűleg az olvasóhoz intézi szavait, ezzel egyúttal közvetetté is téve a beszámolót, hiszen ebben a formában nem elsősorban az életéről, hanem inkább magáról a terápiáról számol be nekünk.

A szöveget végigkíséri a fény szimbolikája: szinte nincs olyan bekezdés, amelyben ne szerepelne fényforrás vagy fénysugár valamilyen formában. A közlekedési lámpa, a holdfény, a kórházi folyosó világítása, a régi ház falán függő esküvői képről visszaverődő fény mind összekötik Anna emléktöredékeit. A fény szerepét az író is hangsúlyozza a szövegben: „...az emlékek, bármilyen fájdalmasak is, az igazság fényével világítják meg a lelket.” A fény néha az idő múlására is emlékezteti az olvasót, ahogy például a nő kórtermének ablakán besütő fénycsóva bejárja az útját reggeltől estig. A *Holtág* tetőpontja az az erőszakos esemény, amit a régi jegyző helyét elfoglaló Török Lajos követett el ellene, és amely a nő testén és lelkén is maradandó nyomot hagyott.

Reisinger Attila művei egységes, érett hangon íródtak, a történetek korára jellemző nyelvet használva. Művei bővelkednek

hosszú, érzékletes tájleírásokban, amelyek szinte élénk varázsolják a helyszínt: a Hortobágyot vagy éppen a Lajta partját. Sorainak érzelmessége olykor túlcsordul – mintha nehezen lenne képes megválni a fennkölt hangnemtől, még akkor is, ha egy-egy mondat nem illik a szereplők szólamának stílusához; például olvasás közben nehezen hittem el, hogy egy Sághy Irmához hasonló asszony „*a februári alkony kékbe játszó verőfényében (röpködő madarak néma természetességéhez)*” hasonlítaná, ahogy kedvével egymásra találtak a bozotos tanyarom mellett.

A szerzőnek 2007 óta tizenhét, novellákat, kisregényeket és elbeszéléseket tartalmazó kötete jelent meg. Küldetésének érzi, hogy elkészítse a 20. századi magyar történelem minél több fordulópontjának irodalmi feldolgozását. Írói munkásságát a '70-es években kezdte, amiért lakóhelyének önkormányzata 2021-ben Mosonmagyaróvár Város Kultúrájáért díjjal jutalmazta.

Papp Gyula – pedagógus, a Mosonmagyaróvári '56-os Egyesület alapító tagja – egy, a díjjal kapcsolatban adott interjúban úgy hivatkozik Reisinger Attilára, mint a múlt század magyarországi eseményeinek hiteles krónikására, ugyanakkor megjegyzi, hogy a *Tanyákon*ban a történelem egymással szembehelyezkedő szereplőinek bemutatásából hiányoznak az árnyalatok. A karhatalmi visszaéléseket, háborús bűnöket természetesen nem lehet relativizálni, és egyértelműen el kell ítélni, ugyanakkor az emberek általában nem kizárólag jámbor, becsületes és egyszerű emberek, vagy gonosz, autoriter, szadista kiszolgálói az elnyomó hatalomnak.

A *Tanyákon* keserédes, helyenként felkavaró olvasmány, kiváló választás azon olvasók számára, akik kedvelik a romantikus történeteket és a történelmi vonatkozású prózát.

Pusztai Ilona

Az idő hamuszürkévé oldja a koromfekete emlékezést

Lövétei Lázár László új verses regénye hosszú idő óta érlelődő munka:

*„Lassan húsz éve jelennek meg az
Ős-Feketemunka darabjai*

[az Alföldben (Debrecenben)

és az Új Forrásban

(Tatabányán)]

Lassan húsz éve tervezed tehát

*Hogy a családon belül maradj a
projekt*

Van (volna) sztori bőven

Neked is

Apádnak is”

(Fekete munkás).

A szerző régi adóssága, lelki terhe, hogy emléket állítson a '90-es évekre jellemző jelenségnek, amely ekkoriban leginkább a határon túli, erdélyi férfiak feketén alkalmazását jelentette a fellendülő magyar építőiparban. Smid Róbert kritikájában (*Feketén-fehéren – Lövétei Lázár László Feketemunka című kötetéről*, Kultúra. hu, 2021. 11. 12.) ezt a jelenséget korszpecifikusnak nevezi. Ám, ha kevésbé szembeszökő módon és más csapásírányokba (Nyugat-Európa) áttevődve is, egy máig meglevő, sokak számára maguk és családjuk anyagi boldogulását biztosító életformáról van itt szó. A kötethez toldott *Függelék* három verse ugyancsak ezt jelzi: a jelenség messze túlmutat a '90-es éveken, még napjainkban is elevenen él.

Lövétei Lázár Lászlónak nem ez az első verses regénye, 2005-ben *Két szék között* címmel megírta rákbetegsége és gyógyulása történetét. Abban a kötetében még a formakultuszra épülő költői vonulathoz kötődve nagy elődök, Arany és Babits elégikus hangulatú verseire játszott rá. Hasonlóan a '90-es években indult erdélyi magyar költőgeneráció más alkotóihoz, Kovács András Ferencsel az élen, ekkor még neki is a szövegközi játék, az átírás, a parafrázis és a paródia volt az anyanyelve.

A *Feketemunkában* viszont a formakultusz helyét átveszik a szabad versek és a rímtelen hosszúversek. Ahogy a mottó jelzi, erről a világról csak úgy lehet beszélni, ha lecsupaszítjuk, megfosztjuk a költőiség minden elemétől: „*S a fekete? / mint tompa csönd közel és messze, / se éneke, se üteme.*” (Weöres Sándor: *A vak*). Mint ahogy ennek a világnak a komorsága is kifejezhetetlen szavakkal: „*Feketemunka lesz tehát a könyv címe / S már csak a szó / Az a Knut Hamsun-féle »igazi szó« »legfeketebb szó« / [»kegyetlenül fekete szó« kellene*” (*Fekete munkás*). Ha a nagy elődök verseivel való játék el is marad, a kötet darabjainak mottóiban azért sorra megidéződnek. Hivatkozási pontként szerepelnek a magyar irodalomból: Weöres Sándor, Áprily Lajos, Tolnai Ottó, Tar Sándor, József Attila, az orosz irodalomból: Turgenyev, Solohov, Bulgakov, Hlebnjikov művei és a norvég Knut Hamsun Nobel-díjas regénye, az *Éhség*.

A kötet sokszorosan többszólamú. Egyrészt a műfaji keveredések miatt. A nyitóvers, a *Baráber-CV* a Magyar Néprajzi Lexikon szócikke alapján határozza meg a feketemunkás fogalmát: „*építkezéseken dolgozó hitvány alak*”, ahogy a *Fehér ló* vagy a *Filmajánló* újságcikkekből beemelt szöveg, egy tragikus baleset és egy félresikerült emberrablás története, vagy a *Krumplis gulyás*, a *Macbeth* boszorkányjelenetének átírata. Másrészt a polifónia jelen van az elbeszélői nézőpont sokrétűségében is. A *25+1 vignetta* élőbeszédszerű vendégszöveg, megszólalói a költő barátai, ismerősei, akik saját történeteiket mesélik el mintegy adatközlőkként, interjúalanyokként. Ezt fejezi ki a „vignetta” szó szerepeltetése, amely nemcsak címke, fejléc értelemben használatos, de jelenthet hát-

térbe beolvadó arcképet, komikus jelenetet, rövid irodalmi karcolatot is. Lövétei Lázár László pedig kötetében mindhárom utóbbi értelemben használja ezt a kifejezést. A vendégszövegeket a dőlt betűs szedés is elkülöníti a kötet többi versétől, amelyek viszont legtöbbször egyes szám első személyben elhangzó monológok, önéletrajzi visszaemlékezések. Néhol pedig egyénített emberi portrék, például a *Tanulmányfej* alcímet viselő *Sanyó*, *Zotyó*, *Lali*, vagy a *Függelékben* szereplő *Kórházablak*, ahol egyik barátjának, az alkoholbeteg Mihály Andrásnak állít emléket, halála körülményeit párhuzamba állítva Bohumil Hrabal öngyilkosságával.

Ez a többszólamúság a hangvételben is megmutatkozik. Leginkább groteszken ironikusak, szinte feketehumorról átítatottak a szövegek (*Baráber-CV*, *Harmadik vignetta*, *Negyedik vignetta*, *Lali*, *Hatodik vignetta*, *Hetedik vignetta*, *Himnusz egy lapáthoz*, *Tizennyolcadik vignetta*, *Mosatlan póló*). Mintha a húsz év távlatából való visszatekintés megszeli a fekete-munkáslét nyers valóságát, már csak ritkán süt át rajtuk a mély drámaiság (*Fekete munkás*, *Krumplis gulyás*, *Tizennegyedik vignetta*, *Ehető papír*, *Emberfar-sang*, *Mélykút*). Így válik a Moszkva téri emberpiac a kiszolgáltatottság jelképéből jézusi szőlőmunkások példázatává (*Az utolsó munkás*). Az embertelen életkörülményekre visszaemlékező szégyen és indulat ekként kap ironikus felhangot egy bulváros környezetvédelmi akcióval párhuzamba vonva: „Egy hónapig mosatlan pólóban járt / És nem halt bele / Számol be érdekes tapasztalatairól / Egy fiatalember az újságban... Ki hitte volna / Hogy feketemunkásként / Balatonszárszón te is olyan jó fej voltál” (*Mosatlan póló*).

Ebben a világban a hétköznapi valósággal szembekerülve a vallásos hit is elveszti fennkölt pátoszáát. A két világ abszurd szembeállítására példa az *Elvetélt riport*, amelyben Kempis Tamás (1379–1471) fő műve, a keresztény életbölcesség kvintesszenciájának tartott *Krisztus követése* kapcsán írt költői levelében szembeállítja a holland teológus a hétköznapi nyűgeitől spirituálisan felemelkedett szemléletmódját a nagyon is földhözragadt mindennapi emberi sorsokkal. A *Huszonhatodik vignetta* és a *Sanyó* a falu papjának és lakosainak eltérő szemléletmódját

ütközteti hasonló módon. Mert e két világ örökké csak párhuzamosan futhat, tagjai folytonosan elbeszélve egymás mellett alkalmatlanok a másik megértésére. Ahogy a biblikus témák is profán értelmet nyernek Lövéteinél. A legismertebb protestáns zsoltár kezdőszavát – „*A mélységből kiáltok hozzád, Uram!*” (Zsolt 130, 1.) – megidéző *De Profundis* egy duhaj mulatozást követő kijózanodás másnapos szégyenérzete, ahogy az *Egyiptomi* című versben a mózesi tíz csapáshoz méri a nyári hőségben végzett kubikusmunka kínjait.

A kötet szövegeinek jelentéstartományát tovább erősíti a jól megválasztott borító, egy agyonpecsételt útlevél, mint kordokumentum, Hrapka Tibor munkája. Ahogy a *Baráber-CV* című kezdő versben az önéletrajz személyes adatait tárgyilagos lexikoncímsszóval helyettesítve, fénykép helyett Korniss Péter szociofotóit ajánlva – „*Mivel fényképes önéletrajzot nem áll módunkban küldeni / Arra kérjük tisztelt művezető urat / Hogy lapozza fel Korniss Péter A vendégmunkás / című albumát / Ha jól figyel a tisztelt művezető úr / Minket is látni fog a képeken*” – jelzi, nem konkrét egyének, hanem egy közösség sorsának megörökítője kíván itt lenni a költő. Mert, bár személyes és családi élmények adják e versek kiindulópontjait, a *Feketemunka* szövegei másként személyesek mint a betegségnapló versei. A többes szám első személy is megerősíti, egy társadalmi réteg, az erdélyi feketemunkások népes táborának nevében szólal meg itt Lövétei Lázár László, messze túlmutatva saját életén és tapasztalatán. Pont ez szociografikus jelleg teszi a művet kordokumentumként időtállóvá, és ezért nem érezzük megkésettnek, elavultnak a kötet írásait. Még akkor sem, ha az emberi nyomorúság és kiszolgáltatottság miatt érzett egykori heves indulat és szégyenérzet az idő távlatából a riportversekben mára már leginkább fanyar hangvétellű, anekdotikus emlékképeké szelídült. Mint mikor egyszerre görbül sírásra és nevetésre a száj.

Rimóczi László

Durva simogatások, édes pofonok

Like-vadászattól kitikkadt, rémhírektől hiperventiláló világunkban már mindent láttunk, így bármi felkavaróan újat, ami elérné az egekig tornászott ingerküszöbünket, már nehéz mondani, viszont egy új csomagolás sokat lendít a dolgon. Herczeg Szonja legújabb kötetének már a címe is (*Szeretlek, mégsem szeretlek*) egy összezavarodott, skizoid világ ábrázolását ígéri. Egy 39 éves nő feltárulkozását kísérhetjük végig egy pszichológus közreműködésével. A páciens saját szavaival kalauzol minket önmagába, vallomásaival pedig könnyű azonosulni, hiszen a boldogságkeresés minden ember számára prioritás. Ehhez még hozzájárul az is, hogy a fogyasztói társadalom számára kitermelt vívmányok számos olyan új gátlást és frusztrációt hívnak életre bennünk nap mint nap, melyekkel pszichológusok népes csoportját sokáig el lehet tartani. A szerző mindezeket sorra is veszi jellegzetes ironikus stílusában, így újra egy nyílt és szókimondó művet olvashatunk.

Hogy elménk mely traktusában képződik a szerelem, a harag, a vers, a próza, az mindmáig örök viták kérdése, arra viszont könnyebb választ adni, miért nyúlnak sokan tompítószeretek után, úgymint az alkohol vagy a különböző nyugtatók. Lehetséges az is, hogy a pszichológus ugyanúgy küzd ezekkel a problémákkal, mint bárki más, legfeljebb ügyesebben leplezi.

Manapság sokan mondják jártasnak magukat a pszichológiában, az emberi lélek rejtelmeiben, ismerik az agy szerkezetét, az érzelmek összefüggését a hormontermeléssel, mégsem képesek

irányítani sorsukat – akkor hát hol a hiba? Nehéz válaszolni erre, még egy olyan országban is, ahol a lakosság zöme amatőr pszichológusnak tartja magát, aki mindig kész kéretlen tanácsokkal szolgálni, ám a kedélyjavítók és antidepresszánsok mesterséges mennyországaiban téblábolók annyira boldogok, hogy semmilyen kérdésfeltevésbe nem fektetnek már energiát. Marad a stagnálás.

Az elbeszélő konstatálja, hogy a pszichológusok rendszerint a gyerekkorig mennek vissza, pedig a múltban már nem sok elemeznivaló van, mindössze jelenlegi életünk háttérmotivációi térképezhetőek fel, hogy miért reagálunk bizonyos dolgokra úgy, ahogy. A „hogyan tovább?” kérdésekre ritkán adnak választ, így a gyakorlatban használhatatlan mindenféle mélymerülés. A múlt feltárásának akkor van szerepe, ha például arra kíváncsi a szakember, milyen mélyre nyúlunk vissza egy felnőtt nőnél a testképzavar gyökerei. Mert az való igaz, hogy a megfelelni akarás és az örökös kényszeresség okai gyermek- és tinédzserkorban rakódnak le:

„Laci és a többi srác beavatott abba, hogy a jó nő hosszú hajú, preferáltan szőke, de a barna sem gáz, vagy a rövid haj, ha nagyobb a mell, szőke lehet kisebb mellekkel, darázs derekú, sokan imádják, lehetőleg sportoljon is valamit, és csinálja a legjobban. Persze ne féljen inni, incselkedni a fiúkkal, legyen egyénisége, de ne túl sok, épp annyi, hogy ne untasson. És amit megint hangsúlyoztak: legyen teljesen kopasz a puncija. Kezdett kicsit megijeszteni ez a fajta fetisizmus.”

Fókuszban a pasivadászat és a szerelem hajszolása, az önreflexiók regények minden előnyével és hátrányával. Egy mai nő mai kálváriája mai díszletek és karakterek között: emberdaráló mulatik, a Facebook mint öröm és csalódás közös forrása, magukat áruló, dinamikusan fejlődő influenszerek, hazug férfiak. Hősünket egyik csalódás éri a másik után, és szinte drukkolunk neki, hogy legalább egy fikarcnyi boldogságban legyen része. A munkahelyi kényszerhelyzeteket családi gondok tetőzik, de mesélőnk nem adja alább az igényeit, híres írókkal és zenészekkel vigasztalódna, akik csak újabb sebet ejtenek rajta. Ugyanis rendre olyan férfiakba botlik, akiket rajongásig szeret, de mindegyikük foglalt, mely tényt egy kis kósza szex reményében szívesen elhallgatják.

Nem elég, hogy neki kell vadásznia a férfiakra, azok nem játszanak nyílt kártyákkal, sőt még meg is alázzák.

A kötet nagy része monológ, melyet olykor betoldott novellák és rövid dialógusrészletek szakítanak meg. A rövid fejezetek egyfajta vihar előtti csend benyomását keltik, így durva simogatások és édes pofonok várnak ránk egy rutinos szerzőtől, aki sorra veszi társadalmunk néhány megosztó jelenségét: vajon mi fogyasztjuk a médiát, vagy a média minket? Az is kiderül, hogy az életünket napi szinten átszövő közösségi média a kapcsolatok építésére és leépítésére egyaránt hatékony eszköz, tótágast álló világunkban pedig bizonyos szavakat már nem illik mondani egy nőnek, míg másokat kötelező. A kötet egyaránt hat a fejben, a szívben és a gyomorban. Nem csapong, a lényegre szorítkozik, ezért nem könnyű letenni.

A létbizonytalanságból eredő kiábrándultságot éles konklúzió zárja:

„Ha az ember nem használ hangzatos szavakat, hasonlatokat, akkor egyszerűnek bélyegzik. Elárulok neked még egy titkot: a legbonyolultabb érzelmekről csak a legegyszerűbben lehet beszélni. Gyermekien, ösztönösen.

A hatalom megszerzéséhez is a legmélyebb, gyermeki ösztönökre kell hatni, de kerülve a leegyszerűsítést. Keverni kell a nyersséget, az ösztönre hatást a magasztossal és polírozottal. Így enged szó nélkül, hogy kilopják a zsebedet és a szívedet.”

Zsibbasztóan szókimondó megállapítások bontakoznak ki e kalandos visszaemlékezés során. A szerző fokozatos építkezéssel mutatja be azon nők fejlődéstörténetét, akik úgy érzik, hogy mindig kilógnak a sorból – aminek egyik oka az lehet, hogy hajdanán nem tudtak beilleszkedni tinédzser kortársaik éretlen közegébe –, végül mégis arra a következtetésre jut, hogy a legrosszabb átlagosnak lenni. Olyannak, aki nem zavar sok vizet, aki csak beleolvad a tömegbe, és alig reflektál környezetére.

Végző tanulságként megerősíti azt, amire a német egzisztencialisták már korábban rájöttek: a szerelem nem más, mint saját ideáink kivetítése, magyarán az egyik legnagyobb illúzió.

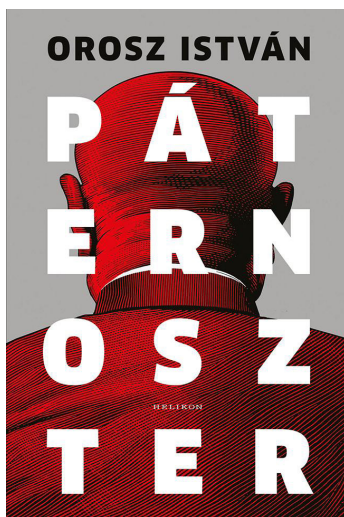
Baráth Tibor

A fikció archeológiája

*„Képzelden el egy olvasót, Emil, aki nem tudja, mit jelentett az ötvenes évek, kik a szereplők, akinek fogalma sincs, hogy miféle rettegés uralkodott itt” – osztja meg a regény fogadtatásával kapcsolatos kétségeit az elbeszélő a regény egynegyedénél, és ezzel jól összefoglalja a *Páternoszter**

kétarcúságát. Orosz István nagyepikai vállalkozása egy kéziraton dolgozó és azt regénnyé alakító művész-szerelmespár történetén keresztül a szocialista korszakot és Rákosi titokzatos alakját, legendáit tárja fel. A kortárs magyar irodalom egyik kedvelt témája a rendszerváltás előtti világ bemutatása, úgy tűnik, az időbeli távolság már van akkora, hogy művészeti témaként, hitelesen lehessen róla beszámolni, értékítéletet hozni. A *Páternoszter* gazdagítja ezt a kánont a kevésbé reprezentált Rákosi-korszak feldolgozásával, illetve a különféle regénytípusok (krimi, történelmi regény, aparegény, művészregény stb.) keverésével. És bár számos megoldását, történetsszervezői eljárását invenciózusnak tartom, katartikus olvasmányélményt úgy érzem, nem volt képes kiváltani.

A nemzetközi hírű és méltán elismert grafikus-festő a vizuális kultúra hagyományaihoz hűen gazdag jelentéstartalommal bíró címet választott. A páternoszter, másképpen örökmozgó felvonó, olyan tárgy, mely a szocialista éra reprezentatív eszközének tekinthető, éppen ezért válik a regényben lévő kézirat (és ezzel a regény) központi témájává. A könyv egy Rákosi-ellen tervezett merényletre összpontosít, melyben jelentős szerephez jutott vol-

na egy mozgó kiállítássá átalakított páternosztér, a címbe emelt eszköz tehát jóval több, mint hétköznapi tárgy – lehetőség a szabadságra, és a művészet szuverén hatalmának jelképe. A szerző nemcsak fontos helyszínné avatja (itt csókolózik először a két főszereplő, kiknek születése több szállal kapcsolódik egy bizonyos örökmozgóhoz, de erről később), hanem további asszociációkat kapcsol hozzá: a „páternoszterezés” a szükségvégzésre utal (a profán pólust kialakítva), de a Miatyánk kezdősorait is felidézi a regény (erősítve a szó szakrális tónusát). A leginkább mégis az elbeszélői technika önjellemzéseként olvasható: a regény körkörösén építkezik, az egyes jelenetek folytonosan variálódnak és vissza-visszatérnek, szűk és behatárolt pályán mozog (Rákosi személye és a páternosztér a két főszereplő rögeszméjévé válik), és mindig „mozgásban van” a szöveg, értem ez alatt, hogy a kezdeti kevés információ laponként bővülő tudáshalmazzá válik a mű végére.

Mint az örökmozgónak, a regénynek is két iránya van. A cselekmény fő szála egy újságírónőt követ, ő ismerkedik meg egy utcai festővel, Emillel, aki apja (Varjú Sándor) kézirat-hagyatékát szeretné publikálni; a munka során egymásra találhatnak, összeházasodnak, gyermekük is születik, mindeközben – a kézirat miatt – a Rákosi-érát és a politikus kultuszát próbálják felgöngyölíteni, a lehető legmélyebben megérteni. Gide és Ottlik hagyományához kapcsolódva a nagyregény másik iránya az írás folyamatának, az irodalmi alkotás és a fikcionalizálás mibenlétének feltárására törekszik. *„Ne várd tőlem, olvasóm, a szokásos közhelyeket [...] és ne várd a szokásos szépelgő hazugságokat sem. [...] Regényt írok, és a regényt a való élettel ellentétben az igazmondás terrénján tartom.”*

A fenti idézethez hűen Orosz István nagyregénye megteremt egy komplex, valószerűnek ható világot. A regény különböző szintjei átfogják az élet és a történelem legtöbb területét, könnyen olvasható a *Páternosztér* valódi visszaemlékezésésként, történelmi beszámolóként. Emil, az utcai festő, apja kéziratát ajánlja fel a regény anyagául, ami a kihallgatási jegyzőkönyvek és édes-

apja autofikciós írásainak különös elegyeként jelenik meg a dőlttel szedett fejezetekben. E kézírathoz kötődnek a kapcsolat- és kortörténeti rétegek, sőt Emil (ön)megértéséhez is elengedhetetlen ismeretük. A kor nyomasztó hangulata szinte tapinthatóvá válik, amikor a kézirat láttatni engedi, mennyire áthatja az egymás iránti bizalmatlanság a kapcsolatokat (Varjú Sándor besúgó volt, Emil megfigyelt és róla is jelentettek, az elbeszélőről sejtjük, hogy nyugati kém lehetett). Izgalmas, hogy Rákosi nem a megvetés tárgyaként áll előttünk, hanem hús-vér emberként, rejtett titkaival, misztériumával – az elbeszélő elragadtatás nélkül, de kellő kíváncsisággal kutatja a „vezér” életének momentumait. Kibogozva a merénylet szárait, egyre jobban elmélyül a Rákosi-dublőrök és a politikai érdekből konstruált valóság problémáinak felderítésében. A *Páternoszter* arra tesz kísérletet, hogy a fekete-fehér közhelyek helyébe szürke zónákat léptessen, ahol Rákosi nem egyszerűen gonosz diktátorként jelenik meg, hanem komplex személyiségként; ahol a rendszerváltás nem pusztán „jó”, hanem fény derül arra, hogy a varázslatosnak hitt korszak helyett új keretek között, de javarészt folytatódik az addig élt világ. A páternoszter utáni nyomozás a regény szintjén az igazság történeteként artikulálódik, ennek megfelelően a beépített elbeszélés szintén feltárja valós és nem szépített, tiszta és nem közhelyes történelmünket, a dolgok alapos átgondolására készítetve az olvasót.

A *Páternoszter* hangsúlyos rétege az aparegény, amely a történet végére családtörténété szélesül. Mindennek kulcsa az apa kézirat-hagyatéka, amely létre hívja a különböző metafikciós eljárásokat. Bár az író nő leszögezi, hogy „ez Emil könyve lesz”, valójában egy véget nem érő dialógust épít ki az olvasóval: folytonosan érezteti, hogy elbeszéléssel, irodalmi fikcióval állunk szemben, sőt, lánya az átdolgozáskor és megjelentetéskor szintén értelmezésekkel és kommentárokkal bővíti a kéziratot. A kritikusnak különösen nehéz dolga van, ugyanis az elbeszélők szemlátomást tisztában vannak a szöveg gyenge pontjaival (például amikor olvasás közben lejegyeztem, hogy hiányzik a

bonyodalom, csak párat kellett lapoznom, és az elbeszélő ugyan-
ezt nehezményezte). A fikcionalizálás a regény interpretációjá-
nak kulcsszava, hiszen miután leszögezte, hogy az irodalom az
élettel szemben az igazságot viszi színre, a regény végéig azt a
játékot űzi, hogy újabb és újabb módon leplezi le a kézirat (és a
regény) fikciós mivoltát. Röviden: Varjú Sándor *elmeséli* a vele
történeteket, melyeket barátja, Rév *regényesít*, a megtalált iratok
sérülése miatt olykor Emilék *beleköltenek*, majd a kézirat elég;
az író ezt emlékei szerint *újraírja*, majd a szöveg közlője, lá-
nya is magyarázatokkal tűzdeli, és *elbeszéléssé alakítja*. A szöveg
igazsága éppen a fikciós mivoltból ered, a történeteket minden
változat ugyanannyira hüen – vagyis a legkevésbé sem valóság-
hüen – őrzi meg.

A *Páternoszter* ezzel az eljárással a valóságról, a történelemről
tesz erős és tanulságos állításokat. Ahogy párhuzamosan fut egy-
más mellett és kölcsönösen hat egymásra a rekonstruált doku-
mentum és a dokumentum rekonstrukciójának története, min-
den részletre és titokra fény derül (legalábbis látszólag), de egyre
kétségesebbé válik ezek megbízhatósága. Orosz István regénye
az anekdoták és misztikus történetek felszámolására tesz kísérle-
tet, miközben létrehoz egy összetett alternatív családi történetet.
A szöveg a szubjektív történelmi elbeszélés mintapéldája, nem
hagyományos nagyregény, inkább egy hamis mikrotörténelmi
esemény leírása és a történelmi hitelesség dekonstrukciós kísér-
lete – egy irodalmi alkotás, amelyből sok ismeretet nyerhetünk
Rákosiról és a rendszerváltásig tartó időszakról, de egyszersmind
kétkedni kezdünk e tudás realitásában. Az újságíró-narrátor
maga hívja fel a figyelmet a történet megbízhatatlanságára, ami-
kor ön magát kitalált karakterként láttatja. „*Mi van, ha kitalált
szereplői vagyunk egy könyvnek, amit talán majd megír valaki,
ha elég érdekes dolgok történnek velünk [...] mire Emil valami
olyasmit válaszolt (a hangomon) [...] ha nem fog kiderülni ha-
marosan, akkor nem is fog soha [...] mire én azt feleltem (az ő
hangján) [...] hogy ha kitalált szereplők lennénk, akkor képtelenek
lennénk ilyen bonyodalmas dolgok végiggondolására.*”

Kritikám elején megjegyeztem, hogy minden játékosága és erőssége ellenére sem vált katartikus olvasmányélménnyé a *Páternoszter*. A szöveg szándéka talán az lehetett, hogy a valóság állandó körforgását és szétforgácsolódását érzékeltesse, megmutatva, hogy a történelem és saját történeteink lezárhatatlanok, ám e törekvés túlírtságba csap át. Izgalmas nyomozásnak, intellektuális kalandnak ígérkezik, ám nemegyszer nehézkessé válik az olvasói érdeklődés fenntartása, monotonná és kiszámíthatóvá válik a szöveg. A főszereplők életének minden megjelenített szegmensét áthatja az örökmozgó utáni keresés, a Rákosi-merénylet felgöngyölítése, ebből adódóan a cselekmény bizonyos elemei motiválatlanok maradnak (például a korábban lesbikusként ábrázolt írónőt váratlanul, előjel nélkül megcsókolja Emil; s ugyanilyen súlytalan az, ahogy, bár a gyász nyomai kevésbé fedezhetők fel az elbeszélőn, öngyilkossági kísérletet követ el Emil halálát követően). A regény szerkezete sem mentes a problémáktól: a történet szempontjából kitüntetett pozícióban lévő Rév levelét közli a szöveg, de mintha a szereplők meg sem kapták volna; a regény lezárását a 350. oldal környékén kezdi meg az elbeszélő, majd újabb fejlemények következtében későbbre halasztja, és végső befejezését is követi még egy hetvenoldalas függelék és újabb berekesztés... Átlátszó és túl gyakori a véletlenek „játéka”, főként az első lezárási kísérletnél találunk szinte minden oldalon egy-egy újabb véletlent, ami a történet minden homályos részét „gyorsan lerendezi”. Azért furcsa ez az átgondolatlanság, mert a történet egyszerűbb színterein (például a szerelmi kapcsolat esetében) váratlan és meglepetésként fordulatokat dolgoz ki, melyekkel szinte sokkolja az olvasót. Ezekről többet nem mondhatok, mert elveszne az az elementáris erő, ami ezekben rejlik, és amely végső soron – a gyengeségek ellenére – végigolvastatja a könyvet.

Oláh András

„A túsztárgyaló halott”

A hamvasi bölcsélet és a weöresi teljesség felé törekvés hatja át Halmosi Sándor három kötetből álló versgyűjteményét. A triptichonként egymásba nyúló, összekapaszkodó írások három egymást követő év termései. A szerző tudatosan építette fel ezeket a munkákat, középpontba állítva a kihívásokkal, kísértésekkel küszködő embert, valamint a gyarlóságot, a bizonytalanságot – mindazt, ami a létezés pillanatától foglalkoztatja a nemegyszer zsákutcába tévedő (vagy éppen tudatosan vétkező) isteni teremtményt.

Az első kötetben (*Napszállkák*, 2020) a szétesőben lévő, bomlásnak induló világ alapjait próbálta feltárni. Az illeszkedési pontokat kereste. A kapcsolatokat. A megmaradás feltételeit. Rávilágítva, hogy a fejlődést hirdető, kísérletező – ugyanakkor folyton kételkedő, mindent megkérdőjelező – ember ugyanazt az utat járja kétezer éve. Bedől a kufárok szavának, nem tanul a példák-ból, és egy agymosott, menthetetlennek tűnő világot épít.

A második könyv (*Neretva*, 2021) az idő fogságában élő, egyre türelmetlenebbé váló, az isteni szabadságot folyton átértelmező teremtmény önpusztító valóságába kalauzol, amelyben az ember a madáchi végzetszerűség útját járva a lélek kiszáradásának irányába halad, ahol már „*Minden ing alatt dögcédula*” lapul. Innen indul Halmosi magányos Buddhaként át a tű fokán, miközben a mélységet keresi. A lélekmélyet, ahonnan rést találhat a világosság felé.

GONDOLAT KIADÓ

A most megjelent, *Katharok* című kötet alapját a mottóként megfogalmazott őszinte szembenézés képezi: „*Nem vagyunk tiszták / És nem vagyunk tökéletesek.*” Mindezt tovább mélyíti a trilógia korábbi köteteiből is kiolvasható felismerés, miszerint valahol „*Kisiklottunk*” (*Allergén*).

A nyitóciklus (*Pusztá kézzel*) tükröt állít a vétkei, tévedéseit, mellékvágányait felismerő, s a maga teremttette mocsárból való kimeneküléshez a teremtőtől újra és újra lehetőséget kapó ember elé, aki azonban még mindig a mentségeket keresi: „*Fájdalmas Krisztus és könnyező / Madonna arccal tesszük, amit teszünk. / A kevés jót, a sok gyalázatot. / Néha tudjuk is, hogy mit cselekszünk. / Néha tényleg könnyezünk. / Van, hogy megnyílik a föld. / Van, hogy leszakad az ég. / Egyre gyakrabban mosunk kezét. / Egyre hangosabban tévedünk*” (*Könnyező Madonna arccal*). Az őszinteség, a beismerés, a terhek teljeskörű vállalása még nem érlelődött meg. A kiskapuk keresése, a felelősség áthárítása, önmagunk tisztára mosása zajlik. „*Hévíz buzog fel bennünk lelkiismeret / helyett. Mossuk kezeinket*” – írja Halmosi a ciklus címadó versében (*Pusztá kézzel*). Pedig „*Gyalázatunk nem mérhető fogalom*” – teszi hozzá (*Az Öregisten haragja*).

Az ember ugyanis önmaga veszélyforrásává vált. „*Biológiai fegyverek vagyunk. Sújtás*” (*Kistotál*), és ennek tagadása az önpusztítás felé vezet. Ezért kell „*Kiteregetni a világ összes szennyesét*” (*A kútmérgezők lázadása*).

Egyfajta dacot és szembenállást sugall a következő ciklus címe (*Katharok*). Az egyház eretnekké nyilvánította francia albigensekre utaló elnevezés egyben új út keresését is szimbolizálja. A hagyományostól, a bevett szokásoktól eltérő, ám mégsem harcosan lázadó, csupán a valóságot másként szemlélő egyént állítja középpontba. A kilátástalanság sem bizonytalanítja el őket. Eltéríthetetlenek. Konok elhivatottsággal teszik a dolgukat: „*Lassan menetelnek. / Nem néznek hátra. / Nem néznek fel. / Nem néznek előre*” (*Lassan menetelnek*). Néma beletörődéssel vállalják sorsukat. „*Szárnyaik elnyelik a szidalmakat, / Felitatnák könnyeiket, / Ha lenne.*” Szikrányi esélyük sincs, hisz még a

remény lehetőségét sem teremtik meg: *„Emberszabású / kövek között botladozunk, de nem nyújtunk / egymásnak kezét”* (Amikor minden mosoly). Sorsuk mártírsors.

A ki nem nyújtott kéz visszatérő motívumként jelenik meg a címadó versben is, ahol az eretnek nézeteket vallók megsemmisítése okán föllobbantott máglya fénye nem megfélemlít, nem elriaszt, hanem – minden kín és fájdalom ellenére – beletörődést és reménybeli megváltást sugároz: *„Két tisztátalan a máglya látván magába roskad. / Az a kis makula, a nem elviselhető. És a ki nem / nyújtott kéz, a gondolatban letépett körmök. / A glória, mi a fejünkre nő”* (Katharok).

A katharok nem kérdőjelezik meg a sorsszerűséget. A megtisztuláshoz áldozatvállalás és szenvedés kell. *„De nem segít a vergődés, / a felkavart sebek, a hörgés, a csúszás / a nyálkás padlón, a sebek mutogatása, / az áldozatok hegyei, gyalázatunk teregetése, / mindhiába. Még egy teremtés, talán”* (Mert úgyis kicsorbul). Így viszonyulnak a világhoz korunk katharjai is: *„Jeltelen sírok vagyunk, / jelölt testekben. Érintés nélküli, / mindenmentes lelkek. Nem vezetjük / az áramot. Nem várunk kegyelmet”* (Érintés híján).

Úgy viselkednek, mint a Megváltó, aki *„Mindennap leszáll a keresztről. /... / Megmosakszik, hogy újra le lehessen / köpni”* (Mindennap). Erről már a harmadik ciklus (*Fények között a bűn*) versei adnak számot.

Számba vehetjük a világ nagy népirtásait. Amikor a tömeggyilkosok reflektorfényben fürödtek, áldozataik pedig gyalultatlan fogpiszkálóként álltak sután, várva az elkerülhetetlent. Túlfényeztük a jelent. Eljártsszuk azt, *„amikor még / emberek voltunk”* (*Fények között a bűn*). De az ember önmagából kivetkezett. Lélekteleenné vált. Ez az igazi krízisállapot. *„A léleknek, mint tudjuk, textúrája van. / A testnek, szegénynek, csak ez az egy lelke”* (Nincs itt semmi látnivaló).

A zárószakasz (*Ha lenne még időnk*) címe az emberi lét behatároltságát rajzolja meg. Az idő rövidsége nemcsak sürget, de kérdőjeleket is felvet. Hogyan éljük meg mindennapjainkat, amikor egymásra (és önmagunkra) sincs időnk? *„Nem tudom, mi az*

az emberiség, / és hogy kell őt szeretni. Nézni, / hogy melyikünk ketrece jobb? / ... / Nehéz egy embernél többet megszólítani, / és látni mindenkiben a képmást. / Olyan csendes a tér a zsidvásár után. / És olyan magányos az eldobott szemét” – panaszoja a költő (Nem tudom).

A befejezetlenség – a befejezhetetlenség – képzele mardossa az alkotót. A teljesség hiánya. A rések, a hiátusok. *„Ha lenne még időnk, megmutatnám neked /... / az embert, amikor nem szörnyeteg” – írja (Ha lenne még időnk).* Ezzel egyúttal kifejti azt is, hogy az ember eredendően nem a világ tönkretételére született. Csak rossz lóra ült. Rosszul használta a rábízott környezetet. És önmagát is. A rádöbbenés okozta trauma, a mardosó lelkiismeret szólal meg az alábbi sorokból: *„Minden percünk mulasztás. / Minden mulasztás egy élet” (Hateha).*

Világosan kirajzolódik a probléma: *„Minden távolság bennünk van” (1 Kor 13).* A felelősség tehát a miénk, hiszen megkaptuk a krisztusi segítséget. Élünk-e vele? Tudunk és akarunk-e ebben a szellemben gondolkodni és cselekedni?

A töprengésre egy üres oldalnyi időt hagy a szerző – ahogy tette ezt korábbi köteteiben is. Hogy aztán a záróversben talányos mondatokkal indítson el a tisztulás felé: *„Kiköpött és emberhalászokká tett minket / a végső idő, száraz csutkán lifegő szemekkel / keresünk fogást magunkon, de a lélek / nem kér belőlünk” (Tisztul).*

Ez az a pillanat, amikor felismerjük, hogy saját magunk túsai vagyunk... Fölmerül a kérdés, hogy mi lehet a következő lépés, hiszen egy korábbi versből (*A lélek soványságáról*) már tudjuk: *„A túsztárgyaló halott”.* Magunkért kell tehát helytállni – a magunkban kiépített (vagy belénk ültetett) stigmákkal szemben is.

Sorskérdésekről szólnak Halmosi Sándor versei, korunk problémáit vetítik eléink múltbéli történésekbe csomagolva – de folyamatosan jelenidejűségben gondolkodva. Mindezt fölösleges pátoz nélkül teszi, a tőle megszokott szikár, egyszerű mondatokkal. Verseihez Fábián István izgalmas grafikai gyűjtanak lámpást.

Nagy Angéla

145 éve született Ady Endre

2022. november 22-én lesz 145 éve, hogy Ady Endre, a XX. század legjelentősebb magyar költője a Szilágy megyei Érmindszenten megszületett.

Azt hiszem, nincs még egy hozzá fogható magyar költő, akiről ennyi könyv, cikk, elemzés és diplomamunka íródott volna.

Hogyan gondolunk ma rá, hogyan őrizzük emlékét születésének 145. évfordulóján?

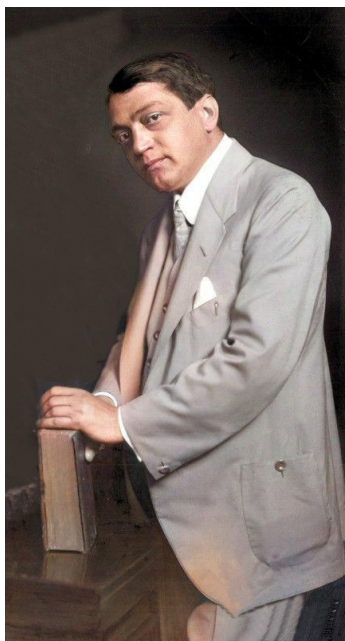
Milyen kötelességeink vannak költői hagyatéka irányában, amikor épp olyan időket élünk, amelyek kísértetiesen hasonlítanak verseinek vészjósló és borúlátó látomásaihoz?

Már-már unalomig olvashatjuk és ismételjük:

- Adynak megint igaza lett. Vátesz!
- Előre érzett, előre látott.
- A legtöbb verse mai napig aktuális, nincs még egy ennyire *élő* magyar költő.

Újból és újból rácsodálkozunk ezekre a versekre, mert máig tanulságos mondanivalóval vannak teli. Gyöngyszemek ezek, örök kincsként újraolvassuk őket, akár századszorra is, bő 100 évvel a költő halála után.

De mit írhatnék róla én, ezen az évfordulón, nem szakmabeliként? Jómagam csupán költészetének rajongója, emlékének őrzője vagyok (irodalmi estek szervezőjeként, Facebook-oldal működtetésével – mindezt hobbiként).

Távol áll tőlem az irodalmárok szokásos „kánon-elemzése”, ok-okozat boncolgatása, és egyes történészek politikai vetületű Ady-lejáratása.

Pár éve – itt, az IJ hasábjain – már volt alkalmam Ady témában írni, utoljára halálának 100-adik évfordulója alkalmából.

Így arról most nem írok, amit már tudunk Adyról, azt minek újból megírni?

Arról sem érdemes, amit nem tudunk, és nem is fogunk tudni.

Mindenki jobban jár, ha azt írom meg, amit tudni szeretnénk, és talán reményünk van rá, hogy az olvasás folyamatában eljutunk a magunk válaszáig!

A jelen évforduló kapcsán most egy személyes jellegű Ady-émlékemet szeretném megosztani.

De hogyan lehetne *személyes jellegű*, élő emlékem Róla?

Van ehhez egy történetem, most erről fogok mesélni.

Mielőtt a lényegre térnék, szükséges az előzményeket is megemlítenem.

Talán felfedezhető majd egyfajta összefüggés az előzmény és a későbbi történések között.

Két éve, 2020. november 22-én, épp egy hideg, szeles, vasárnapi napra esett Ady születésének napja.

Nyolcadikos kisfiam a hétfői magyarórára készülve a *Góg és Magóg fiát* tanulta.

Egy hirtelen ötlettől vezérelve azt mondtam a gyerekeknek: Na, akkor indulunk Adyhoz.

Középső lányom akkor 16, fiam 14 éves volt. Nem mondanám, hogy örültek az ötletemnek, de kisebb ellenállási kísérletek után már szófogadóan behuppantak a hátsó ülésre. A közeli virágosnál megálltunk, vettem egy koszorút a sírra.

Útközben fiam a verset skandálta a kocsiban, én javígtattam – még nem nagyon ment neki hibátlanul –, ha tévesztett, elakadt, mindig kértem: Újra!

Furcsa is volt egy pillanatra a helyzet: Adyt szavalva kocsikánkunk Adyhoz, a temetőbe.

Gyerekeim eddig még sosem jártak a Nemzeti Sírkertben.

Nem is tudták, hogy ilyen hatalmas, szép szobrokkal teli park. Rá is csodálkoztak, amikor odaértünk.

Előtte való éjszaka nagyon hideg volt, talán az ősz első fagyos éjjele, a fákról az összes sárga levél lehullott. Csodás látványt nyújtott, mintha valami arany szőnyeg terült volna a lábunk elé.

Amikor Ady sírjához érkeztünk, meglepődve láttam, hogy teljesen üres a sírkő. Semmi nincs rajta. Sem egy szál virág, sem egy mécses, talán egy elszáradt kóró a sír mellett, amelyet már arébbfújt a szél.

Csalódott voltam, egyáltalán nem számítottam a kopár látványú Ady-síremlékre. Senkinek nem jutott ma eszébe Ady?

Naivan azt gondoltam, hogy talán a NÖRI vagy a kerületi önkormányzat, egy irodalmi társaság, iskolai osztály, vagy a verseit évtizedek óta folyamatosan szavaló előadóművészekből bárki legalább ezen a napon eljön, és hoz egy szál virágot. De nem, november 22-én az Ady család sírja elfeledetten és dísztelenül állt, csak a hulló, zörgő platánlevelek igyekeztek befedni. Azért írom, hogy Ady család, mert Adyn kívül édesanyja, bátyja és annak felesége is ott nyugszik. Ady édesapja pedig az érmindszenti temetőben.

Nem baj, legalább mi itt vagyunk – tettem le a koszorút, majd csináltam pár képet, hogy fel tudjam tenni az „Ady Endre költészetét kedvelők” oldalra és csoportba.

A gyerekekkel közös szelfi is készült, háttérben az Ady-szobor... Poénkodtam is: Kisfiam, majd mutasd meg a tanárnak, hát ha eggyel jobb jegyet ad.

Csontig hatoló hideg szél fújt, de azért elsétáltunk a Kossuth Mauzóleumhoz is, mindenhol sárga levélszőnyegen lépdeltünk, gyönyörű volt a táj.

Hazafelé kimondottan jó érzés töltött el, az az érzés, hogy talán most Ady lát valahonnan fentről, és tudja, hogy járt ott valaki, nincs elfelejtve, mégis lett koszorú a síron a születése napján. A legszebb novemberi napon, ahogy ő mondta.

Örültem, hogy a gyerekek is látták az Ady-sírt, az árkádsort és a természet szépségét, legalább kicsit kiszakítottam őket az online-világból.

Gondolom, sokunknak ismerős az az érzés, amikor temetőben járunk, és virágot viszünk egy elhunyt szerettünknek, pár percig, míg ott állunk, úgy érezzük, hogy az a valaki tudja, érzi, hogy mi ott vagyunk, hogy van kapcsolódás, egy számunkra még érthe-

tetlen, tudományosan „le-nem-írt” csatornán. Abban a néhány pillanatban elmélyülve, tiszteletet adva azt hisszük – azt szeretnénk hinni –, hogy most közelebb kerültünk hozzá, már-már mintha kommunikálnánk is vele, és ezzel az emelkedett, szereptettjes érzéssel jövünk el a sírtól. Néha meg is simítjuk a fejfát vagy a követ, és motyogunk is valamiféle elköszönést. Legalábbis én így vagyok vele.

Egyébként Ady síremlékénél – az elmúlt években többször is – tanúja voltam pár ilyen jelenetnek, és ezeket nagyon jó volt látni. Tudni, hogy a költővel még holtában is, a sírjánál állva ilyen mély és személyes kapcsolata van jó néhányunknak.

Folytatom a történetet, hogy megértse a tisztelt olvasó, mit értek a számomra „élő” Ady-emléken.

A temetőlátogatást követő héten, szerdán éjjel Adyval álmodtam. Ébredésem után az álmot teljesen fel tudtam idézni, annyira tiszta és valóságos volt, mintha megtörtént volna. Semmi köze nem volt az olyan zagyva és szavakban kifejezhetetlen álmokatyvaszhoz, amelyet reggel többször fel kell idézni, nehogy elfelejtsük, különben szétfoszlik, mint a báránnyelű. Nem, ez túlpontos volt, mint egy valóság, és épp emiatt meghökkentő, kissé megdöbbentő is.

Álmomban meglátogatott Ady, méghozzá a saját lakásomban, a könyvtárszobámban, a nappalimban, ahol főként az ő relikviái és könyvei – Ady-gyűjteményem darabjai – vannak a falon, a vitrinben, az asztalon, amerre nézünk, Adyt látunk.

Van egy szép, régi íróasztalom – mint utóbb észrevettem, teljesen hasonló egy Ady-képen láthatóhoz, amelynél épp Ő áll, és olvas... Úgy is hívom, ez az én irodalmi asztalom.

A gyerekek, míg kisebbek voltak, el voltak tiltva tőle, most már maguktól is tudják, arra nem lehet ezt-azt rápakolni, enni vagy a laptopon játszani rajta, szóval ez anya irodalmi asztala. Tabu!

Álmomban, ahogy Ady és látogatótársa (mert nem egyedül jött) belépett szobámba, üdvözlés után azonnal a vendéglátáson iparkodtam, és mindent lesöpörtem az irodalmi asztalomról. Hirtelen teljesen üres volt (fogalmam sincs, hova tettem a

tucatnyi könyvet, laptopot), és a topolya-borítású, féltett kincs fölött már egy türkizkék selyemabroszt lengettem, s nagy buzgón ráterítettem, hogy eleget tegyek vendéglátói kötelességemnek.

Mindeközben nagyon boldog voltam: itt van Ady, nálam! Ahogy épp terítettem, bal felől Ady hirtelen mellettem termett, segíteni ajánlkozott, s láttam, hogy az evőeszközök már a kezében vannak, és már tette is a tányérok mellé. Azt hiszem, meg is dicsértem, hogy milyen segítőkész... – ez még álmomban is meglepett.

Az íróasztal fő helyén ő ült, a másik oldalon az a valaki, akivel együtt érkezett, de az a személy nem látszott, valamiért nem akarta felfedni magát. Nem féltem tőle, és neki is terítettem, a láthatatlan vendégnek.

A következő kép, hogy már evés után vagyunk, és csevegünk. Én az ülőgarnitúrán ülök, Ady egy méterrel előttem, a nappali asztala mellett, egy támlás széken ül, a zakója kigombolva, néha hintázik a széken, nagyon lezserül, és kíváncsian szemléli a szobát, majd megjegyzi: Ejha, mennyi szép adys dolog van itt! Én büszke mosollyal, elégedetten nyugtáztam az elismerést.

Egyszer csak, a széken hintázás közben, elkezdte szavalni a *HA* című versét.

Ez egy korai, fiatalkori verse, és így kezdődik:

*Hogyha tudnád, látnád, mit szenvedek érted,
Óh, de megátkoznađ csalfa hűtlenséged!
Koszorút kötöznéd, könnyed hullna rája:
Letűnt boldogságom sötét fejfájára.
Óh, ha tudtađ volna, mennyire szeretlek,
Nem hurcolna vállam nyomasztó keresztet,
Lihegő ajkaim nem átkot szórnának
Csak örökre Téged, Téged csókolnának....*

Az első sorok után egyből észbe kaptam: Ó, hát ez Ady hangja, ezt gyorsan fel kell vennem!

(Mennyire kár, hogy nem lett megörökítve a költő hangja, pedig akkor már lehetőség lett volna a gramofonfelvételre. Talán ő nem akarta?)

Álmomban rögtön elkezdtem keresni a kisasztalon a telefonomat, hogy a hangfelvevőt elindítsam, mindezt próbáltam titokban, hogy ne tudja, mi a szándékom, de ahogy megtaláltam a telefont, elakadt a hangja, csönd lett. Ránézve, láttam, kicsit zavarba jött, már a második versszak közepénél járt, de elfelejtette a verset!

Gyorsan megnyugtattam, mert látszott rajta, hogy kellemetlenül érzi magát: Nem baj, mindjárt kikeresem az Ady-összesből, s már nyúltam is a kötetért, amely ott volt a dohányzóasztalon.

Az álom következő képe, hogy beszélgetésünk közben teljesen váratlanul a nagy, terasz felé néző üvegajtókon, az elhúzott kék sötétítő függönyön, mint egy vetítővászonon, egy film kezdett peregni. Fekete-fehér, régi, szakadozott film, tele foltokkal a kép, de jól kivehető: csodálatos, díszes bálteremben párok táncoltak. Leesett állal néztem, Ady is elhalkult, és nézte a filmet. Egyszer csak az egyik pár közelebb táncolt a kamerához, és akkor látom, hogy ez Ady és Zsuka.

Elámulva szóltam Adyhoz: Nahát, ez te vagy a fiatal Dénes Zsófiával! Nem is tudtam, hogy van ilyen felvétel rólatok. Ezt meg kell szerezni valahogy!

Úgy emlékszem, még Ady hangja is hallatszott egy pillanatra a filmből, és szólt a zene régiesen, recsegőn.

Büszkén mondta: De bizony, van ilyen is – s közben elégedett mosollyal a szája szélén, belefeledkezve nézte ő is a filmet, velem együtt.

Mindeközben végig ott volt velünk a láthatatlan kísérő is, de ő egy szót nem szólt. Én sem szóltam hozzá.

Annyira rácsodálkoztam erre a filmrészletre álmomban, hogy talán emiatt az izgalom miatt ébredtem fel. Fél hat sem volt még, és itt az álom sajnos véget ért. A történet minden részlete ébredésem után is teljesen élményszerű és valóságos volt, s ettől jóleső, de egyben fura és felkavaró érzés fogott el.

Meglátogatott Ady Endre! Hihetetlen!

Amúgy a tűpontos élesség, az a „valódiságérzés” teljesen más volt, mint bármilyen korábbi álomnál.

A láthatatlan ember vonatkozásában gondolok valakire, talán drága Péter I. Zoltán barátom lehetett, az Ady-életrajz írója, összeállítója, abban az évben hunyt el hirtelen, s ez nagyon megviselt engem. A halála utáni hónapokban többször álmodtam vele, de sosem ennyire tiszta képekben. Lehet, hogy ő hozta el nekem Adyt?

Péter Zoli mindig is nagyon szerény, háttérbe húzódó ember volt. Talán ezért nem akart látszani? Nem tudhatom.

Az ilyen furcsa történeteket az ember általában rögtön megosztja valakivel, egy közel álló baráttal, és nem árt, ha annak a barátnak kissé más beállítottsága van, mint nekünk. Elfogódottságainknak, berögzült gondolatmeneteinknek jót tesz a más aspektus.

És hogy mit mondott erre az álomtörténetre az én versmondó, előadóművész barátnőm, aki jártas az asztrológia világában is? A következőket:

„Hát ez csodálatos! Egyébként lehet, hogy tényleg találkozottok a lélek síkján. Lehet, hogy ez nemcsak álom volt. Hisz annyira benned él ő, hogy szinte a lelked részévé vált. S ki tudja, hogy éjszakánként hova száll a lelkünk, és mi történik vele?”

Ez a mai napig elgondolkodtat: hová száll a lelkünk éjszaka (álmainkban)?

Révész Béla Adyról és Lédáról szóló könyvében említi, hogy milyen sokat beszélgettek, filozofálgattak (találgattak) az élet nagy titkairól ők ketten: vajon mi történik a halál után, hová kerülnek, mi lesz velük, mi történik majd a lelkükkel?

Léda inkább az újjászületés és a több másik élet gondolatát preferálta. Ady – kálvinista pap-felmenője és családi hagyományai okán – inkább a vallásos hitet hozta magával gondolkodásában, de tudjuk jól, hogy ezen hitében mily sokszor megingott, örök istenkereső volt. Ezeknek az Isten és ember-találkozásainak köszönhetjük a legmegrendítőbb és legfelemelőbb Ady-verseket,

többek között a *Sion hegy alatt, Ádám hol vagy?, Az Úr érkezése, Köszönöm, köszönöm, köszönöm, Volt egy Jézus és A nagy Hitetű* címűeket.

Léda egyszer elvitte Adyt a Louvre-ba, hogy megmutassa neki az egyiptomi írnok ülő szobrát, hogy az mennyire hasonlatos hozzá, és azt valószínűsítette, hogy ez akár Ady is lehetett előző életében.

Léda hajlamos volt a növényeket is élettel, érző képességekkel felruházni, nagyon szerette a virágokat.

Gödöllői otthonában – élete utolsó éveiben – rengeteg növényvel, virággal vette magát körül. Mai napig az az orgonabokor van a sírjánál, amelyet húga, Berta ültetett oda, a gödöllői kertből. A lélekvándorlásba vetett hitét nagyfokú kutyaszeretetében is fellelhetjük, például kiválasztott egy kedvenc kutyát a sok közül, amelyet még Székely Aladárhoz is elvitt közös fotózásra. Hercegi névvel illette, és ember módjára bánt vele. Igazi társa lehetett. Tudvalevő, hogy Ady gyakran írta alá Lédához írott leveleit úgy, mintha ő egy hűséges kutya lenne.

Például:

„Nem leszek terhére, igazán csak kutyája leszek. De láthassam még egyszer magát.”

„Én asszonyom, be jó, amit kívánsz tőlem, azt teszem – a Te hűséges kutyád.”

„Kétségbeesetten miattad s miattam őrjöngve csókol össze most így gondolatban a te kutyád.”

Ebből valószínűsíthető, hogy Léda – Ady halála után – kedvenc kutyájába képzelhette bele szerelme újjászületett lelkét. A depresszióba esett nőnek ezek a képzetek minden bizonnyal segítettek a gyász feldolgozásában.

Eltelt több mint száz év, hiába a hatalmas fejlődés a tudomány számtalan területén, nekem olybá tűnik, hogy a lélek rejtelmeiben még mindig hasonlóan gyerekcipőben járunk, mint Ady és Léda korában.

Elgondolkodtam rajta, hogy mit tudnék nekik bizonyítottan mondani ezekről a dolgokról, ha hirtelen ott ülnék velük egy tár-

saságban, és kérdeznének engem, mint egy modern, XXI. században élő embert.

Talán megpróbálnék a kvantumfizika újabb felfedezéseiről beszélni? Például, hogy kvantum-összefonódás miatt két részecske közt az információáramlás gyorsabb lehet a fénynél? Mekkora néznének!

De szerintem már a definíció magyarázatánál elakadnék: „A kvantum egy többdimenziós valóság, amely az érzékeinken túl létezik, egy olyan birodalomban, ahol nincs test, nincsenek dolgok, nincs idő.”

Ó, megvan, megemlíteném Adynak, hogy felfedeztük ám az isteni részecskét, a Higgs-bozont, és a felfedezés megtanított minket arra, hogy ha valamit fizikai módszerekkel nem tudunk kimutatni, még nem feltétlenül jelenti azt, hogy nem is létezik.

Persze a kutatók folyamatosan dolgoznak a „minden” elméletén, és közben sokszor tévednek is.

Talán elmondanám Lédának, hogy azt a múlt század elejei mérési kísérletet, miszerint a lélek 21 gramm, és mérhető a távozása, már rég megcáfolták.

De hová tűnik a lélek, és hol van, miután meghalunk? – talán ezt kérdezné Léda.

Még nem tudjuk – válaszolnám, és azt hiszem, ez lenne a befejező mondat. Inkább újratölteném a borospoharakat.

Be kell ismernünk, hogy nem tudunk semmi biztosat azóta sem, mióta Ady élénk tette költészetét, ezt a végtelenre nyitott, egyetlenszerű, kozmikus távlatú, történelmi hatóerejű, hihetetlen mélységű Ady-költészetet.

Magam részéről holnap, vasárnap reggel ugyanúgy elmegyek egy kálvinista templomba, mint száz évvel ezelőtt az Ady család is tette, és a végén a gyülekezettel együtt biztosan elmondjuk ugyanazt az imádságot, amely száz év óta sem változott.

Témája kapcsán egy ideillő, kedvenc anekdotával zárom írásomat.

Pilinszky Jánossal esett meg a dolog, amikor Párizsban egy irodalmi konferencián vett részt, ahol *Teremtő képzelet* címmel tartott előadást.

Sok híres író, költő, irodalomtudós volt jelen.

Az előadás után kérdéseket lehetett feltenni az előadóknak, és Pilinszkyt is elkezdtek kérdésekkel bombázni.

Ekkor egy újságíró megkérdezte tőle: *„Monsieur Pilinszky! Amit öntől hallottunk, az varázslatos volt. De voltaképpen mit tudunk? Tudunk-e valamit?”* Erre Pilinszky: *„Hát, kérem szépen, azt kell, hogy mondjam, hogy voltaképpen nem tudunk semmit.”* Mire az újságíró: *„De Monsieur Plinszky, ha nem tudunk semmit, akkor mi értelme van a költészetnek?”* Erre Pilinszky: *„Hát éppen ez az! Mert fölmutatja a semmit, úgy, hogy közben gyönyörűségünket leljük benne.”*

145 éve született Ady Endre, az irodalmi tudatunkban máig élő költő-óriás.

Verseiben azóta is gyönyörűségünket leljük.

Ne hagyjuk abba a költészetre való rácsodálkozásunkat! Merítsük ki belőle nap mint nap azt a gyönyörűséget, amely azon túl, hogy lelkiekben gazdagít, a mai vészterhes időkben jelentős megtartó erővel is bír.

NAGY ANGÉLA adótanácsadó, könyvelő, az Intés az Őr-zőkhöz Kulturális és Művészeti Egyesület elnöke, az Ady Endre költészetét kedvelők Facebook-oldal és -csoport alapítója.

Magyar Miklós

Kulcslyukon át belesve

A klasszikus szereplőábrázolás megbontása

Marcel Proustnál

Az irodalmi műben Plutarkhosztól Balzacig alapvetően a klasszikus személyiségkoncepció érvényesül – az a felfogás, amely személyiségünket lényegében állandónak, változatlanak tartja. Innen van az, hogy amint megismerkedünk Balzac hőseivel, csupán cselekedeteikre vagyunk kíváncsiak, de jellemük viszonylagos mozdulatlansága miatt e karakterek mintegy előre látni engedik, milyen cselekedetekre képesek. Ha okoznak is meglepetést, ez nem mond ellent jellemük alapvető vonásainak. Más szóval a klasszikus személyiség Balzacnál még a jellem egyfajta következetességére épül.

Proust ezt a személyiségábrázolást bontja meg, ha nem is előzmények nélkül, de egyedülállóan s utánozhatatlanul. Az író minden bizonnyal legalább annyit merített – szándékosan és azért is, mert e tanok a kor levegőjében voltak – a pszichológia legújabb eredményeiből, mint a kortárs filozófiából, művészetből vagy az irodalmi elődök műveiből. Így ismerte Théodule Ribot munkáit is. Ribot a jellemről szólva két alapvető követelményt említ: *egység és stabilitás*. Az igazi jellem alapvető vonásai már a gyermekkorban megmutatkoznak, s egész életen át tartanak. Előre tudhatjuk, hogy az illető az adott helyzetben mit fog tenni. Ribot-nak ezek a megállapítási teljesen egybevágnak azzal, amit a hagyományos regény jellemeiről fentebb láttunk. Ám Ribot hozzáteszi: *„A személyiségkutatás egyik lényeges, új eredménye annak kimutatása, hogy a személyiség egysége csupán egy ideál, és anélkül, hogy felbomlana, vagy az örületbe hullana, a*

személyiség tele lehet kibékíthetetlen ellentmondással.” Ezeket a személyeket két kategóriába osztja: amorf és instabil típusok. Proust személyiségábrázolásánál nehéz elvonatkoztatni a fenti szavaktól. Ő maga sem a balzaci hősök – akik egy intenzív cselekménysor szereplői – fejlődéstörvényeit, sem a cselekmény során személyiséggé váló hősök stendhali jellemábrázolását nem tartja modellnek. Mindkét esetben az a vízvázlat, hogy míg a Proust előtti regény hőseit maga a cselekmény határozza meg – Madame de La Fayette-től Balzacig –, Proust regényében a cselekmény és a szereplők hierarchiája fel sem merül.

A változás Proust esztétikájából fakad. Szereplői nem az élet, az alkotás felé fordítják arcukat. Jóllehet a *Stílusparódiák* kiváló portréfestőt sejtetnek, *Az eltűnt idő nyomában* című regényében hiába keressük a hagyományos portrékat. Amint Proust tisztázta magában művészi törekvéseit, anélkül, hogy nyomtalanul kitörölhetné a bírált és csodált mester kéznyomait, búcsút mond Balzacnak.

Proustnál a szereplők mintegy kicsúsznak az író hatalma alól, s „önálló” életet élnek. Szereplőinek erre az autonómiájára utal André Gide-hez írt levelében: *„Szereplőim rossz irányban fejlődnek, kénytelen vagyok követni őket azon az úton, amelyre hibáik és rossz hajlamaik vezetnek.”* Proust másutt is nyilatkozik arról, hogy nem azt teszi szereplőivel, amit akar: *„Biztosíthatom, hogy sok keserűséget okozott, hogy így át kellett alakítanom Swannt. De nem tehetem meg, hogy szembehelyezkedjek az igazsággal, és megsértsem a jellemek törvényszerűségeit.”*

A szereplőknek ez a viszonylagos autonómiája egyáltalán nem ismeretlen a Proust előtti irodalomban; lényegében valamennyi megformált jellem rendelkezik egyfajta önállósággal, s nincs ez másként Balzac regényeiben sem.

Proust újdonsága személyiségábrázolásának egy másik vonásában keresendő. Erről egy Antoine Bibescónak írt levele tanúskodik: *„Szereplőim később másoknak mutatkoznak, mint várná az ember, mint ahogy az életben is gyakran előfordul.”* Ezek a személyek azonban az idő folyamán sokkal gyökeresebb változáson mennek át, mint azt az idézet sejteti: az idő olyan mélyreható fi-

zikai és jellembeli változásokat okoz, hogy egy-egy személy szinte annyiszor más személyiség, ahányszor az megjelenik a regényben.

Proust – saját vallomása szerint – alakjait számos személy egy-egy vonásából alkotta meg, s ha igaz is, hogy mindegyik hősében ráismerünk valamely valóban létező személyre, egészében véve nem lehet teljes azonosságról beszélni egy szereplő esetében sem: „*Nincs az a kitalált szereplő, akinek nevét ne tudná hatvan ismerős nevével behelyettesíteni, akik közül az egyik a fantor, egy másik a monokli, megint egy másik a düh, egy következő a kar tetszetős mozdulatának modellje volt stb.*” – olvassuk *A megtalált időben*. (A regény részleteit Jancsó Júlia fordításában idézem.) Alakjainak megformálását Proust ahhoz hasonlítja, mint amikor Françoise, a család szakácsnője különféle húsokból készítette főztjét: „*Mivel pedig az egyediség (az emberi és a nem-emberi egyaránt) számos benyomásból áll össze egy könyvben, és jó néhány lányból, jó néhány templomból, jó néhány szonátából merítünk, hogy végül egyetlen szonátát, egyetlen templomot, egyetlen lányt adjanak, nem úgy készítem-e majd a könyvemet én is, ahogy Françoise készítette azt az aszpikos marhát, amelyet Norpois úr oly nagyra tartott, s amelynek kocsonyáját megannyi válogatott húsdarab tette gazdagabbá?*”

Proust jellemábrázolásának egyik legjellemzőbb sajátossága, hogy szereplőit szinte mozaikképekből rakja össze, s ezek a mozaikok oly távol esnek egymástól, hogy az olvasó csak igen nehezen tudja őket egymáshoz illeszteni. Az ábrázolásnak ezt a módszerét az író *intermittences*-nak (szakaszosság) nevezi. *Proust et la généalogie du roman moderne* (Proust és a modern regény genealógiája) című könyvében Ramon Fernandez ahhoz hasonlítja az alkotó módszerét, mint amikor egy szobában kulcslyukon át figyelünk mozgó alakokat, akikből hol testük egy részét, hol arcukat, hol egy árnyékot láthatunk csak egyszerre.

Proust szereplőinek a legtöbb esetben van nevük, az író külső jellemzést is ad róluk. Nem érthetnek egyet Philippe Chardin megállapításával, aki *Sortie du dédale et temps retrouvé: Proust et Joyce* (Kijárat az alagútból és megtalált idő: Proust és Joyce) című tanulmányában – miután joggal jelöli meg Proustot és

Joyce-t a személyiség felbontása előfutáráiként a modern regényben – hozzáteszi: „*Maga a tulajdonnév, a XIX. századi nagy regény individualizmusának legszembeütőbb jegye, az »új regény« »mumusa«, mindkét műben jellegzetes módon eltűnően van.*” Ellenkezőleg. Proust esztétikájának egyik meghatározó eleme lesz a név – legyen az földrajzi vagy személynév – iránti mély érdeklődése. Nem véletlenül adja két résznek is a *Noms de pays* címet (A magyar fordításban a *Swannék oldalában Helynevek*, a *Virágzó lányok árnyékában* című kötetben *Tájnevek*). Képzletében Marcel a gyermek Szabó Lőrincéhez hasonló álmokat sző egy-egy név köré, s Madame de Guermantes megpillantásakor legalább akkora lesz csalódása, mint amekkorát ÓRIÁSának órássá változásán érez Debrecenben a kis Lőrinc.

Igaz ugyan, hogy Proustnál számos név nélküli szereplő tűnik fel, több *Jeune fille* (Ifjú lány) *Jeune homme* (Fiatalember) *Valet* (Szolga) stb., ugyanakkor azoknak a szereplőknek a nevét, akik valamelyest is fontosak a regényben, a legnagyobb gonddal válogatja meg, választja ki, többször változtatva egy-egy néven. Philippe Chardin a személyiség felbomlásának kísérőjegyeként a név eltűnését, illetve jelentésvesztését jelöli meg. Ez valóban a modern regény egy fajtájának sajátossága lesz, de a forrásvidéket inkább Kafkánál kell keresni, mint Proustnál, s igazából majd Beckettnél és az új regényben lesz érvényes. Az alakok ábrázolásánál Proust ugyan elhatárolja magát az „életnagyságú portré” balzaci modelljétől, ez azonban még a személyek külső leírását sem zárja ki. Azzal a lényeges megszorítással – s ez a mindentudó írói nézőpont elvetésén alapuló írói magatartás –, hogy csak annyit mutat be az író a szereplőkből, amennyi éppen látható belőlük. Így Swann-nal történő első találkozásunkkor: „*S valóban csak a hangjáról ismerünk rá, hajlott orrát, zöld szemét, a Bressant-stílusban fésült, vörösbe hajló szőke hajtól övezett, magas homlokát nem igen tudtuk kivenni, mert a lehető legkevesebb fényt hagytuk égve a kertben, hogy oda ne vonzzuk a szúnyogokat.*”

A kritikák roppant ellentmondásosan nyilatkoznak arról is, hogy mennyiben tipikusak Proust alakjai.

Gaëtan Picon számára léteznek típusok az írónál: „*Norpois a diplomatát, Legrandin a sznobot, Block a zsidó intellektüelt, Brichot a tudálékos egyetemi tanárt, Cottard a medikust, Odette a kitarzott nőt képviseli*” – írja *Lecture de Proust* (Proust olvasása) című könyvében. Henri Bonnet ugyan a jellemek „megragadhatatlan” voltát emeli ki, maga is típusokról beszél. Georges Pirqué, szemben a XIX. századi típusokkal, akik egy-egy „eszmét képviselnek”, és „valamiféle örökkévalóságra törekszenek”, Proustnál a „középszerűséget”, a „mindennapit” tartja jellemzőnek, a típusalkotást pedig szerinte a személyiség megsokszorozódása akadályozza meg. Egri Péter, aki Proust helyét a jellemábrázolás terén Balzac és Joyce között határozza meg, ezt írja *Álom, látomás, valóság* című könyvében: „*Proust alakjai nem oly tipikusak, mint Balzacéi, Proust nem is tudja őket úgy összekötni a maga kora társadalmi fejlődéseivel, ahogyan erre Balzac a maga idejében képest volt.*” Léo Bersani nem csupán azt tagadja, hogy Proust típusokat alkotott, de egyáltalán azt is megkérdőjelezi, hogy lehetséges volna személyiséget ábrázolni ott, ahol lehetetlen megkülönböztetni az „én”-t és a „többiekét”. Yves Tadié sem tartja lehetségesnek a típusok megtalálását Proust művében. Babits Mihály *Az európai irodalom történetében* ezt írja Proustról: „*Módszere nem egy történet egysíkú megjelenítése, hanem az emlékek rétegeinek türelmes bányászása. Lényegében persze mégiscsak regény ez, széles miliőrajzzal s gazdag eleveniség alakokkal. S ezek nemcsak egyének, hanem egyúttal típusok is, a »társadalmi ember« szinte végérvényesen megrajzolt típusai, Charlus-tól, aki arisztokrata, Françoise-ig, aki cseléd. De a cseléd és arisztokrata, cseléd és herceg nem olyan nagyon különböznek itt, egyazon társadalmi ritmus hullámverése, egyazon életlendület hozta létre őket.*” Jóllehet típusokat lát a prousti műben, Babits már igen korán ráérezett arra, hogy valami „nincs rendjén” ezekkel. Legálábbis erre utal az idézet elejét kiigazító magyarázat.

Megítélésem szerint nem szabad egységesen vizsgálni Proust szereplőit a típus szempontjából. Az alkotó újdonsága ugyanis abban rejlik, hogy míg a főszereplők maguk is tudatában vannak személyiségük változásának, mivel befelé fordulnak, elemzik ön-

magukat, s személyiségük felbomlásának veszélye szorongással tölti el őket, kívül esnek azon a kategórián, amit típusnak lehetne nevezni. Ugyanakkor az epizód- és mellékszereplők, akik nem tudatosítják magukban személyiségük változásait, közelebb állnak a 19. századi regénykarakterek típusaihoz.

A szereplőknek e két kategóriába sorolása nem csupán a típus körüli viták ellentmondásait oldhatja fel, de a személyiség felbomlásának problematikájára is választ adhat.

Az eltűnt idő... hatalmas fő- és mellékszereplő-gárdát sorakoztat fel, több mint ötszáz alak tűnik elő Marcel emlékezetében. Ezeknek nagy része mellékszereplő, akiknek ábrázolásában Proust közelebb áll a realista regény jellemábrázolásához, mint a főszereplők esetében. Ez megmutatkozik egyrészt abban, hogy a belső jellemzés rovására a külső leírása részletesebb, másrészt a főszereplőkkel ellentétben a mellékszereplők egyénisége, jelleme nem változik alapvetően a regény során. Az egyik legemlékezetesebb mellékszereplő Guermantes herceg, aki bár az első lapoktól feltűnik, s a legutolsó oldalig állandóan elő-előbukkan a regényben, nem tekinthető főszereplőnek. Részletes külső leírása akár Balzac regényébe is beillene. Megismerjük öltözkését, szokásait, később a társasági élet nagyvonalú mondén figurájaként látjuk viszont. A herceg társadalmi helyzetének leírása sem marad el Balzac jól ismert leírásaitól. Az idő kétségkívül nem múlik el nyomtalanul a herceg felett sem. Az egykori nőcsábász lovagból *Az eltűnt idő...* végére megrokkant aggastyán lesz, de jellemének egysége mindvégig töretlen. Marcel az idős férfin is a csodált világfit látja: „*Már csak romjai volt önmagának, bár fenséges, s nem is annyira rom, mint inkább regényes szépség, amilyen egy sziklaszirt lehet a viharban. Arca, melyet mindenfelől a szenvedés hullámai, a szenvedés miatti harag ostromozták, az egyre előbbre törő halál környékezett, s amely mállóban volt, mint valami sziklatömb, megőrizte azt a jelleget, azokat a hajlatokat, amelyeket mindig csodáltam...*”

Funkciójukat tekintve a mellékszereplők a mű cselekményének elemei. A cselekmény szövedékét képezik Combray lakói, Françoise családja, az estélyek, salonok résztvevői. Találón jel-

lemzi őket Henry James, aki szerint ezek a szereplők nem tartalmi, formai „kellékei” a könyveknek, *„a kocs mellett haladnak, de nem szállnak be a kocsiba”*. E szereplők közül számosan név nélküliek.

Az epizódszereplők másik kategóriája – mint erre Yves Tadié rámutat – egy-egy főszereplő cselekedetét, gondolatát helyezi új megvilágításba. Tadié egyik legjellemzőbb példaként Gilbert számos gyermekét említi, akik az ellentét erejével apjuk, Saint-Loup homoszexualitását emelik ki. Valóban, Proust egy-egy mellékszereplő bemutatása után azonnal megfogalmaz egy általános lélektani törvényt. Egy név nélküli epizódszereplő csupán azért jelenik meg, hogy az író a lesbikus szerelem egyik „alaptörvényét” elmondhassa: *„El lehet mondani, hogy a legtítkosabb dolgokat is a legnagyobb nyilvánosság előtt bonyolítják.”*

Az alkotói mechanizmus jobb megvilágítása kedvéért idézzük fel magát a jelenetet is: *„Borzadva gondoltam vissza egy korábbi estére, melyet akkoriban pusztán nevetségesnek láttam. Egyik barátom meghívott, hogy vacsorázzunk étteremben a szeretőjével, s egy másik barátjával, aki szintén magával hozta a szeretőjét. A nők hamar megértették egymást, de oly türelmetlenül várták a birtoklás pillanatát, hogy már a levesnél lábfejek tapogatóztak, gyakran az enyémet találva meg. Nemsokára a lábak is összefonódtak. Két barátom semmit sem vett észre: én a kínok kínját álltam ki.”*

Mellékszereplőivel szemben a főhősök, akiket az *intermittences*, a „szakaszos” ábrázolás segítségével az emlékek töredékeiből rak össze az író, s az olvasónak sincs egyéb fogódzója, a leglátványosabb metamorfózisokon mennek át.

Ezek a változások először is a narrátort érintik, hisz ő az introspektív vizsgálódások par excellence alanya és egyben tárgya: *„Az a férfi, aki voltam, a szőke fiatalember nincs többé, más ember lettem. Vagy nem ugyanolyan mélyreható változás, hajdani éniünk ugyanolyan maradéktalan halála-e a régi ént egészen kiszorító újat látni, mint a ráncos arc látványa, amelyet ősz paróka keretez? Semmivel sem bánkódunk jobban azon, hogy az évek múltán és az egymást követő korszakok során más emberré lettünk, mint azon, hogy egyetlen időszakon belül hol ilyen, hol*

olyan, ellentmondó lények vagyunk: gonoszak és érzékenyek, fiatalok és gorombák, közömbösek és becsvágyók, nap mint nap mások” – olvassuk az *Albertine nincs többé* című kötetben.

Ami a narrátor személyiségének megannyi változását illeti, ez alól a törvényszerűség alól a többi főszereplő sem vonhatja ki magát. *A megtalált időben* írja Proust: „Egyes embereknél a távollétben végbement folyamat, mellyel minden sejtjük sorban lecserélődött, olyan teljes változáshoz, maradéktalan metamorfózishoz vezetett, hogy százszor is szemközt vacsorázhattam volna velük egy étteremben, s akkor sem gyanítom, hogy régről ismerem őket, ahogy egy inkognitóban lévő uralkodóban sem ismertem volna fel a királyt vagy egy ismeretlenben a bűnt.”

A narrátor után az első főszereplő, akivel a regényben találkozunk, Swann. Találóaan jegyzi meg róla Ramon Fernandez, hogy Swann Proust sorsának prefiguránsa. Valóban, ahogyan Swannnál, Proustnál is a szerelem, a társaság és a művészet lesz a lét három központja azzal a különbséggel, hogy Swann nem művész, csak amatőr, s míg Proust kiszabadul az alkotás révén az idő pusztító sodrából, a művészet időn kívülivé avatja, Swannt magával ragadja a tűnő idő.

Swann, a parvenü zsidó feltornássza magát az arisztokraták közé, a nők bálványa, megismerkedik Odette-tel és a Verdurineekkel. A szerelmes, majd kiábrándult Swann után Odette férje kerül bemutatásra, Odette-é, akit már nem szeret. A világfí Swann hirtelen republikánus érdeklődésű lesz, majd a megöregedett, beteg Swannt látjuk a Dreyfus-pártiak oldalán. Swann nem csupán változik, de más személyiséggé is válik.

Swannt egyrészt betegsége változtatja meg: „*valóban nagyon megváltozott, mert igen beteg volt*”, másrészt az öregség hagy rajta nyomokat: „*Swann elérkezett a prófétai korba. Kétségtelen, hogy ezzel az arccal, amelyről a betegség miatt bizonyos részek teljesen eltűntek, mint egy olvadásnak induló jégdarabról, amiről egész tömbök csúsznak le, Swann alaposan megváltozott.*”

Swann – akárcsak a többi főszereplő – egyrészt az idő rombolása révén változik sorozatosan a regény folyamán, másrészt a

szubjektum látja más és másképpen a többieket, aszerint, hogy milyen a hangulata, az egyén lelkiállapota, amit Proust „hitnek” nevez, s amelynek mechanizmusát majd Albertine változatásainál figyelhetjük meg. Ezt a szubjektív nézőpontot Proust így fogalmazza meg *A megtalált időben*: *„Rájöttem, hogy csakis a felszínes és hibás észlelés helyez mindent a tárgyba, holott minden a szellemben van; nagymamát valójában hónapokkal később vesztettem el, mint amikor ténylegesen elvesztettem, láttam, amint az emberek másnak és másnak tetszenek aszerint, hogy én vagy mások milyen képet alkotunk róluk – egy bizonyos ember többeknek, aszerint, hogy kinek a szemszögéből látom (a kezdetek különféle Swannjai; Luxemburg hercegnő a főbíró szemével), vagy ugyanannak az embernek a szemszögéből is az évek során (a Guermites-nevet, a különféle Swannokat az én szememben).”*

Íme, a modern regény személyiségfelbontó koncepciójának elméleti alapja, amelynek filozófiai szinten a szubjektív idealizmus a forrásvidéke.

Láttuk, hogy a másik változásainak az „én” lelkiállapotának változásai lesznek okozói. Ez a legjobban Albertine változásain, s az ahhoz fűzött prousti reflexiókon követhető nyomon. A narrátor valahányszor visszaidézi Albertine alakját, új meg új személyiségnek látja: *„Említettem, hogy aznap Albertine nem olyanak tűnt, mint az előzők, s hogy minden egyes alkalommal másnak és másnak látszott.”*

S amiért mindig különbözőnek látta az előző Albertine-hez képest, az saját lelkiállapotának változásaiban rejlik: *„Ekkor éreztem meg, hogy egy ember jellegének, jelentőségének, nagyságának bizonyos módosulásai eredhetnek a közé és közénk ékelődő egyes állapotok változékonyságából is.”*

Albertine különböző arcai kezdetben a hagyományos lélektan alapján is megmagyarázható változásokat jelentenek: *„Egyes napokon karcsún, szürkés arcbőrrel láttam, mogorvának, a szeméből ferdén lefelé sugárzó, áttetsző ibolyalilával, amilyen néha a tenger is változik, mintha a száműzetés szomorúsága járta volna át. Máskor simább arca lakkos felszínére tapasztotta a vágyakat, nem engedte ennél tovább...”*

Sőt, a narrátor hangulatváltásai, személyiségváltozásai sem lépik túl az általános, elfogadott tapasztalatot: *„Talán éppen ezért történt, mert ekkoriban annyira sokféle teremtetést láttam benne, hogy később szokásom lett nekem magamnak is más és más emberré válni aszerint, hogy melyik Albetine-re gondoltam éppen: féltékeny, közönyös, élvhajhász, mélabús, dühös – akik nemcsak az újjászülető emlék végtelenjének játékára teremtdtek újra, hanem annak a hitnek az erejétől függően, amely egy bizonyos emlék és közém ékelődött annak jegyében, hogy éppen milyen láttam.”*

Az idézet második fele már túllép a hagyományos lélektan felismerésein, amikor a hit fontosságát emeli ki. De mit jelent ez a hit Proustnál? Az iménti idézet folytatása feleletet ad ere a kérdésre: *„Mert mindig ehhez kellett visszatérni, a hitekhez, amelyek többnyire tudtunkon kívül töltik be a lelkiünket, mégis fontosabbak boldogságunk számára az embernél, akit látunk, mivel ezeken át látjuk, ezek adják a nagyságát annak, akit nézünk.”*

A hit nem más, mint Proust esztétikája szubjektív vonásának fémjelzője. Amit a hagyományos lélektan a látszat csalóka világába utal, Proust számára egyedüli igaznak, egyedüli valóságnak tűnik. Minden, amit észlelünk, az egyén lelkiállapotától függően olyan, amilyen, s az éntől független valóság nem létezik a regényíró Proust számára, vagy ha létezik is, az nem ragadható meg a szubjektum által. Íme, a klasszikus lélektan feje tetejére állítása, amely a szubjektív előtérbe állításával megteremti a személyiségtagadó koncepció alapjait.

A francia új regény egyik legismertebb alkotóját, Nathalie Sarraute-ot jóval megelőzve Proust már az 1896-ban elkészült *Örömök és napokban* foglalkozik a jellem megragadásának nehézségeivel. Ítéleteink bizonytalansága, viszonylagossága, a jellemek bonyolultsága, változása lehetetlenné teszi a megbízható karakterábrázolást néhány vonással. Ugyanazon egyén nem csupán sokféle, de egymásnak ellentmondó vonások egyszerre fedezhetők fel benne.

Ezért nem találkozunk típussal egyetlen esetben sem Proustnál, amikor a szereplő valamennyire is fontos, és akiről Proust

árnyaltabb képet ad *Az eltűnt idő...*-ben. Albertine olyannyira különbözik saját magától, ahányszor Marcel felidézi alakját, hogy akár külön nevet is adhatna nekik. Ugyanakkor maga a narrátor is ugyanígy változik: *„Mindig más nevet kellene adnom minden egyes énemnek, aki a későbbiekben Albertine-re gondolt; és még inkább mindig más nevet kellene adnom minden egyes Albertine-nek, aki felbukkant előttem, sosem ugyanakként.”*

A fogoly lány elejére Albertine fizikailag és intellektuálisan is megváltozik: *„Albertine még a köznapiságok szintjén is egészen másképp fejezte ki magát, mint az a kislány, aki alig néhány esztendővel korábban Balbecben volt. (...) Külsőleg is megváltozott.”*

Az egymás után felidézett Albertine-képzetek, jóllehet egymásnak ellentmondó tulajdonságokkal, de bővítik személyiségéről alkotott képünket, mígnem úgy tűnik a mesélő számára, hogy egészzé, kiegészíthetetlenné állt össze a kép, amely *„nemcsak mindazon képek egymásra rétegződéséből született, amelyek azt mutatták, mit jelentett nekem Albertine a különböző korszakokban, hanem kiváló értelmi és érzelmi tulajdonságokból és jellemhibákból, amelyeket nem is gyanítottam, amelyek révén Albertine önmaga kibontakoztatásával, megsokszorozásával, sőt színekben duzzadó kivirágzásával gazdagította hajdan szinte nem létező személyiségét, amit mostanra nehéz lett volna tovább mélyíteni.”*

A módszer világos: Albertine alakjának valamennyi felidézésekor közrejátsszik a felidézett kép kialakításában egyrészt maga Albertine személye, amilyen volt, másrészt az idő módosító hatása, de ezen túlmenően a narrátor megváltozott énje és pillanatnyi lelkiállapota is.

Összegzésként: Proust nem csupán megbontotta, „felforgatta” a regényirodalom addig kézenfekvőnek tekintett karakterábrázolási technikáját és az ennek háttérében húzódó antropológiai felfogást, de páratlanul modern – ma is modernnek ható – módon árnyalta azt. Proust ugyanis a klasszikus realizmus statikus,

az író és olvasó szemléleti azonosságára alapozott elbeszélői gyakorlat helyett azt vallja, hogy ahány nézőpont, a jellem annyi aspektusa tárul fel: egyetlen személy sem monolit képződmény, hiszen – ahogy Karafiáth Judit fogalmazott egy Proust-előadásában: „Egy adott szemlélő csak egy bizonyos szerepben vagy szituációban ismerhet meg valakit, és ebből nem lehet általánosan igaz következtetéseket levonni. Ezenfelül az ember az időben is változik, így hát a személy megragadása tényleg csak egy pillanatnyi, sok tényezőtől függő cél”. Hogyan is fogalmaz az író *Az eltűnt idő...* hatodik kötetében? *„Ezért hát a lélek, amely azt hiszi, hogy önmagába zártan él, bármily hosszan panaszkodik is, csak látszólag mond monológot, mivel a valóság visszhangjai eltérítik, s így az emberi élet olyan, mint egy spontánul alakuló, szubjektív pszichológiai vizsgálódás, amely némi távolságból azonban egy másik valóság, egy másik élet merőben realista regényének cselekményét adja, s ennek bonyodalmai azután maguk is módosítják a pszichológiai esszé ívét, irányát.”* Ennél pontosabb önreflexió aligha születhetett volna...

Kollár Dávid

Zeitgeist

*A lapok beteltek.
A történelemnek vége.
A mondatok
önmagukba fordulnak át.
Aztán egy strófa
megelevenedik a parton.*

Hommage

Nagy Béla emlékére

*Még ha most egy járatlan útra lépsz is.
Egy útra, ahová már nem követhetünk.
A tiéd mindig a vándorlás nagy története lesz.
Még ha most egy járatlan útra lépsz is.*

Karantén-haikuk

*Sláger
Hallgat a világ.
A pápai vizekre
olvadó csend ül.*

Alkímia
*Karantén-létben
veszteglő idő, selymes
higanyból ezüst.*

Borges
*Megkerült idő.
Rózsák a homokpadon.
Szelíd fényvilág.*

Megtalált idő

*Szépen sorban felébrednek a csillagok,
riadtan, kábán, ahogy a gázkonvektor
éled egy hosszú nyár után.
Az asztalon eközben már sokasodnak a tálak.
Anyád kezében mértani pózokat vesz fel az étel,
s te tételes térképet készítesz e gőzölgő világról.
Aztán egyszer csak összekoccan két tányér,
és egy kristálypohár robban szét a padlón.
De ahogy hirtelen lenézel,
látod, hogy pelyhek szikráznak a szilánkok helyén.
Úgy tűnik mégiscsak igaz nagyanyád mondása:
A karácsony eléggé megváltoztatja a dolgokat.*

Visszhang

*Minap az utcában látták Őt,
amint a hűvös betonon mezítláb lépegetett.*

*Voltak, akik egy felhőben fedezték fel,
és mind a mai napig ott is keresik.*

*Mások szerint a nyelvben lakik,
és aki beszél, az Ő hangján szólal meg.*

*Talán már én is találkoztam vele,
abban a bizonyos derengésben,
az Erzsébet téri grundon
vagy egy Tandori-vers néma rímjében.*

*És ti is emlékezhetek rá,
mint egykori barátokra,
hisz könnyen lehet,
hogy az Ő hallgatását
visszhangozzuk mind.*

Lappföld meghódítása 4.

*Anyám száminak tettette magát,
így szivárgott be az ellenség sorai közé.
Titokban új nomád szavakra okítja őket,
ezzel rengetve meg az Ősnyelv-egységet.*

*A számik ugyanis úgy tartják,
hogy a szavukat vesztett katonák
nem hódolhatnak a Régi isteneknek.*

2022. november

- 3 **Böszörményi Zoltán:** El nem küldött levél Marcel Proustnak (vers)
- 6 **Bene Zoltán:** Barbares (Részlet az Igazak című, készülő regényből)
- 12 **Lajtos Nóra:** Avarodóban (vers)
- 13 **Cselenyák Imre:** Iromba tyúk, avagy „térlakó” énem
méltatlankodik (próza)
- 18 **Papp Ákos:** Az első expozíció; Árnyék integet; Megsimítja
arcom; Lezuhannék érte; Mindent elhagyok (versek)
- 20 **Novák Valentin:** Dr. Rotács és a kultúrharc (próza)
- 23 **Vincze Erika:** mintha; csomóz; kulcsszavak (versek)
- 25 **Hegedűs Imre János:** A Lukács-tanya (próza)
- 30 **Acsai Roland:** A göncölszekérről; A vulkánról; A hibátlan hiba;
Nibelungizálva; Kontraszt (versek)
- 33 **Székely-Balogh Szilvia:** Pandóra (próza)
- 39 **Reke Balázs:** Vendégek (próza)
- 52 **Vermes Nikolett:** Ősz; Poszt-posztmodern gyónás (versek)
- 53 **Nagy Zopán:** Átjárások / Éber látomások... (próza)
- 57 **Ónody Éva:** Apám Dombiratos (I. rész.)
- 64 A szavak között – **Jaan Kaplinski** versei **Jávorszky Béla**
fordításában
- 67 A hónap alkotója: **Arany Zsuzsanna** – Ferragosto; Mert igenis
kell az a varázs, a csillogás...; „Ez már nem irodalom, hanem...” –
Kafka Margit Hangyaboly című regényéről
- 84 **Széchenyi Ágnes:** „Sokat tudni és nem fitogtatni”
- 93 „Nem fűrészeljük egymás alatt a rudat” – **Laik Eszter**
beszélgetése **Arany Zsuzsannával**
- 110 **Kopriva Nikolett:** Naponta élni, naponta meghalni (Pejin Lea:
hogyan meg sem érte)
- 114 **Szabó Fruzsina:** Tanyavilág, romantika, történelem (Reisinger
Attila: Tanyákon)
- 117 **Pusztai Ilona:** Az idő hamuszürkévé oldja a koromfekete
emlékezést (Lövetei Lázár László: Feketemunka)
- 121 **Rimóczi László:** Durva simogatások, édes pofonok (Herczeg
Szonja: Szeretlek, mégsem szeretlek)
- 124 **Baráth Tibor:** A fikció archeológiája (Orosz István: Páternosztér)
- 129 **Oláh András:** „A túsztárgyaló halott” (Halmosi Sándor: Katharok)
- 133 **Nagy Angéla:** 145 éve született Ady Endre (esszé)
- 144 **Magyar Miklós:** Kulcslyukon át belesve – A klasszikus
szereplőábrázolás megbontása Marcel Proustnál (esszé)
- 156 Debüt – **Kollár Dávid** versei

LAPSZÁMUNKBÓL

- **Böszörményi Zoltán**
El nem küldött levél Marcel Proustnak
- **Lajtos Nóra**
Avarodóban
- **Papp Ákos**
Árnyék integet
- **Vincze Erika**
mintha
- **Acsai Roland**
A hibátlan hiba
- **Reke Balázs**
Vendégek
- **Nagy Zsófia**
Átjárások / Éber látomások...
- **Bene Zoltán**
Barbares
- **Cselenyák Imre**
Iromba tyúk
- **Novák Valentin**
Dr. Rotács és a kultúrharc
- **Hegedűs Imre János**
A Lukács-tanya
- **Székely-Balogh Szilvia**
Pandóra
- **Vermes Nikolett**
Poszt-posztmodern gyónás
- **Ónody Éva**
Apám Dombiratos

A hónap alkotója: **Arany Zsuzsanna**

Ferragosto: Mert igenis kell az a varázs, a csillogás...;
„Ez már nem irodalom, hanem...” –
Kafka Margit Hangyaboly című regényéről

Széchenyi Ágnes: „Sokat tudni és nem fitogtatni”

„Nem fűrészeljük egymás alatt a rudat” –

Laik Eszter beszélgetése **Arany Zsuzsannával**

500 FORINT • 6 LEJ • 1.50 EURÓ

nka

Nemzeti Kulturális Alap